Válság a köbön

Kereslet és infláció

Csökkenő termelés

A tekintélyes Business Week azt tanácsolja amerikai olvasóinak, hogy kapcsolják be biztonsági öveiket, mert igen göröngyös hónapok következnek a gazdaságban. Valóságos visszaesés-pszichózisban élnek már hónapok óta az amerikaiak, hiszen az újságokban, a televízióban és a rádióban parttalan viták folynak éjjel-nappal: recesszióba jutott-e már az amerikai gazdaság, vagy még csak a szélén „táncol"? A közgazdászok többsége egyelőre határozott nemmel válaszol a kérdésre, az üzleti élet, valamint az utca embere viszont már saját bőrén érzi a visszaesés mind egyértelműbb jeleit és jegyeit.

Fotó: Archív

BALJÓS JEL: „NINCS BENZIN" FELIRAT

Kevesebbszer emlegetik a „sima leszállást"

Kifulladás

„Senki nem vásárol semmit" — így összegzik némi túlzással az amerikai gyártók és kereskedők a jelenlegi helyzetet, amikor a gazdasági mutatók döntő többsége a kereslet csökkenéséről, a termelés visszaeséséről, a raktárkészletek felduzzadásáról tanúskodik. (Az Egyesült Államokban a főbb gazdasági folyamatokról havonta készítenek és publikálnak statisztikákat. Az adatáradatban még a szakemberek is nehezen igazodnak el, s egy-egy hónap jelzőszámaiból gyakran vonnak le túlzottan ború- vagy derűlátó következtetéseket.) Kétségtelen, hogy a legtöbb iparág komoly gondokkal küszködik. A nyár folyamán például az amerikai autóipar óriáscégei egymást túllicitálva kínáltak kedvezményeket a vásárlóknak nagy raktárkészleteiket leapasztandó. A szokásosnál kedvezőbb vásárlási feltételek ellenére 15 százalékkal kevesebb autót adtak el júliusban, mint az előző év azonos időszakában. Komoly figyelmeztető jel a gazdaság egészének állapotára, hogy idén 26 százalékkal kevesebb lakás építését kezdték meg, mint egy évvel korábban. (Pedig a lakásépítési kölcsönök kamata jócskán mérséklődött!)

Az amerikai gazdaság történelmének leghosszabb fellendülési időszaka 1982 novemberében kezdődött, a gyakorlatilag töretlen konjunktúra azóta tart. Már két esztendővel ezelőtt kezdődött a recesszió „bejósolása", a közgazdászok többsége akkor nem hitt a fellendülés folytatódásában. Igaz, akkor „sima földet érést", vagyis olyan visszaesést jeleztek előre, amely nem rázza majd meg különösebben a gazdaságot. Az üzleti élet azonban egy ideig rácáfolt a „hurhogókra", s a tavalyi év is viszonylag kedvező eredményekkel zárult. Az előrejelzések borúlátása nem volt alaptalan, csak az időzítéssel számítottak el magukat. Az amerikai gazdaságban ugyanis 1989-ben még volt annyi erő és tartalék, hogy különösebb zökkenők nélkül „teljesítse" a tavalyi évet.

1990-ben azonban mind több jel mutat arra, hogy a recesszió elérhető közelségbe került, s legkésőbb 1991-ben véget vet a fellendülésnek. (Hivatalos megfogalmazás szerint az USA-ban akkor beszélnek recesszióról, ha a bruttó társadalmi termék — GNP — hat egymást követő hónapon át csökken. A szakértők egy része túlságosan merevnek tartja ezt a meghatározást, megítélésük szerint a visszaesést nem szabad ehhez az egyetlen mutatóhoz kötni, ennek alakulásától függővé tenni.) Az év eddig eltelt részében a gazdasági növekedés nem haladta meg az 1,2 százalékot, ez alig több a tervezett növekedés felénél.

A kifulladóban levő fellendülés biztos jele az ipari termelés csökkenése, a vállalati profitok mérséklődése, s nem utolsósorban a beruházási tevékenység lanyhulása. A vásárlási mániájukról közismert amerikaiak vásárlókedve visszaesett, s a közvélemény-kutatások a fogyasztói bizalom megrendüléséről tanúskodnak. Szokatlanul sok vállalat jut csődbe, a cégcsődök száma az év első nyolc hónapjában mintegy 8 százalékkal haladta meg az egy évvel korábbit.

A csökkenő kereslet hatására — új jelenségként — növekszik az elbocsátások, a munkanélküliek száma. A nyár végén az amerikai munkaképes lakosság 5,5 százaléka volt állástalan. (Az év elején ez az arány 5,2 százalék volt.) Az Egyesült Államokban nagy hagyománya van, hogy megtudják az üzletemberek véleményét mind a jelen helyzetről, mind pedig a kilátásokról. Az egymást követő felmérések, szondázások növekvő pesszimizmusról tanúskodnak. S ez nemcsak az üzleti életre, hanem az államháztartásra is vonatkozik. Az idei pénzügyi évben a költségvetés hiánya mintegy 50 milliárd dollárral lesz magasabb a tervezettnél, az 1991-es pénzügyi esztendőben pedig elérheti a 200 milliárd dollárt. A kormány egyelőre képtelen megbirkózni a deficitcsökkenés feladatával.

Az évek óta növekvő költségvetési hiányt külső forrásokból — hitelből — fedezik, ennek eredménye pedig az egyre kilátástalanabb eladósodás. Az Egyesült Államok külföldi adósságai már meghaladják a 350 milliárd dollárt.

Az iraki agressziót követő olajáremelés hatása az amerikai gazdaságra ugyan jóval kisebb, mint a korábbi két olajválságé volt, a drágább kőolaj néhány tized százalékkal mégiscsak táplálja az inflációt tüzét. Az előrejelzések szerint az idén az infláció 5 százalék körül alakul majd, jövőre azonban elérheti a 6 százalékot. Az inflációs félelmek bénítólag hatnak a központi bank szerepét betöltő FED-re, amely egyelőre nem tervezi a kölcsön kamatlábak csökkenését.

Pedig a gazdasági tevékenység megélénküléséhez elengedhetetlenül szükséges volna a kölcsönkamatok mérséklése, az alacsonyabb kamatok ugyanis ösztönzik a beruházásokat. (Az Egyesült Államokban az irányadó kamatláb, a prime rate már huzamosabb ideje 10 százalék.) Alan Greenspan, a FED elnöke attól tart, hogy a kamatmérséklés fokozná az inflációt, ez pedig nem áll a központi bank érdekében. Brady pénzügyminiszter viszont az inflációval szemben a gazdaság élénkítését tekinti fontosabbnak. A FED viszont önálló pénz- és kamatpolitikát folytat, így a pénzügyminiszter kamatcsökkentési óhaja a jelek szerint még jó ideig csak óhaj marad. Az olajszámla növekedése, valamint a benzin árának emelkedése amúgy is felhajtja az árakat, tehát Greenspan és csapata az infláció elleni harcot tartja elsődlegesnek.

Mélyrepülés

A statisztikák arról is tanúskodnak, hogy növekednek a termelési költségek, ezen belül is elsősorban az energiaköltségek és a munkabérek. Ez pedig „papírforma" szerint rontja az amerikai áruk és szolgáltatások külföldi versenyképességét. Ez azonban nem csökken, inkább növekszik. Erről tanúskodnak az amerikai külkereskedelem adatai. Az export erőteljesebben növekszik a behozatalnál; s gőzerővel folyik a kereskedelmi mérleg hiányának csökkentése. Nem kizárt, hogy az erőteljes exporttevékenység hatására az idei év végére a külkereskedelmi mérleg hiányát sikerül majd 80 milliárd dollár alá szorítani. Az export tehát szinte az egyetlen „sikerágazat" az USA gazdaságában. A versenyképesség, s ezen belül a kivitel növekedésében döntő szerepet játszik a dollár, amelynek „mélyrepülése" jókor és jócskán besegített.

Öt recesszió

Tavasz óta az amerikai valuta csaknem 10 százalékot vesztett értékéből a vezető nyugati valuták „kosarával" szemben. Különösen az angol fonttal, a svájci frankkal és a német márkával szemben romlott sokat a „zöldhátú". Az amerikai valuta értékvesztése jelentősen ösztönzi az exportot, ugyanakkor megdrágítja az importot; a dollár mélyrepülése tehát így gyakorol kedvező hatást a kereskedelmi mérleg alakulására. Valutapiaci szakértők véleménye szerint nem kizárt, hogy a dollár idén még 10 százalékot veszít értékéből a vezető nyugati valutákkal szemben. Jelenleg sem Washingtonnak, sem pedig a többi gazdasági nagyhatalomnak (az úgynevezett G—7 csoportnak) nem áll érdekében a dollár szabadesésének megállítása. (Jól jellemzi a dollár helyzetét az Öböl-menti válság nyomán kialakult valutapiaci helyzet. Válságok, politikai konfliktusok idején a tőke korábban dollárba menekült. Ugrásszerűen megnő a dollár kereslete, ez pedig számottevően felhajtja árfolyamát. Legalábbis ez volt korábban a „forgatókönyv". Kuvait lerohanása után viszont nem növekedett meg a kereslet a dollár iránt, így nem következett be lényeges árfolyamemelkedés. Hasonló volt a helyzet a másik tőkemenekítési „céltárggyal", az arannyal is. A gazdasági elemzők véleménye szerint lezárult egy korszak: válságok idején a jövőben valószínűleg sem a dollár, sem az arany nem jelent majd „menekülési útvonalat".) Jelenleg tehát, némi túlzással, az exportkereslet bővülése tartja mozgásban az amerikai gazdaságot, belföldön ugyanis mind szélesebb körű a pangás. A kedvezőtlen irányzat egyik biztos jele a kisebb pénzintézetek sorozatos csődje, fizetésképtelensége.

Az Egyesült Államokban nagy jelentőséget tulajdonítanak egyes földrajzi tájegységek gazdasági teljesítménye alakulásának. Általában külön figyelik a nyugati partvidék, az északkeleti partvidék, a Nagy-tavak környékének és a középnyugat gazdasági teljesítményét. Nem kis riadalmat váltott ki gazdasági és kormányzati körökben, hogy az Egyesült Államok gazdaságának egyik legfejlettebb régiója, a keleti partvidék északi része (New England) egyre hanyatló gazdasági eredményekről ad számot. Ott már egyértelmű a recesszió.

Miközben az amerikai gazdaság égboltján tornyosulnak a viharfelhők, Nyugat-Európa és Japán viszonylag kedvező gazdasági eredményekről adhat számot. Az Egyesült Államok mindenekelőtt Japánra „féltékeny", mert attól tart, hogy a szigetország nálánál erősebb gazdasági hatalom lesz. S az sem kétséges, hogy a belátható időn belül beköszöntő amerikai dekonjunktúra Japán malmára hajtja majd a vizet...

GONDA GYÖRGY—SZENTGÁLI PÉTER

Egy nyelven beszélnek

Szerbiai próbatétel

Szocializmus: törölve

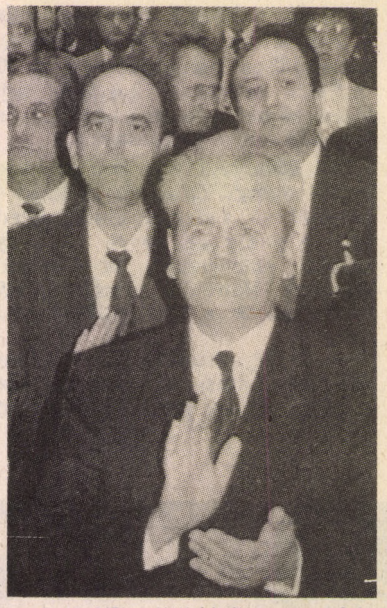
A különbség felismeréséhez nem kell nagy tárgyismeret. Szerbia alkotmányának társadalmi vitára bocsátott tervezetében ez állott: „A Szerb Szocialista Köztársaság a szerb népnek, továbbá a területén élő egyéb nemzetek és nemzetiségek tagjainak a jog uralmán és a szocialista igazságon alapuló demokratikus állama." A véglegesen elfogadott változat viszont így fogalmazott: „A Szerb Köztársaság a benne élő összes polgár demokratikus állama, amely az ember és a polgár szabadságain és jogain, a jogokon és a szociális igazságon alapszik." És ebben az igazi fordulat nem is a szocialista jelző törlése — bár nyilvánvaló hogy külföldön elsősorban erre figyeltek fel —, hanem a nemzetállam koncepciójának feladása, a javasolt nemzeti szuverenitás helyébe a polgárok összességéből eredő szuverenitás állítása.

A fordulat indokai

A fordulatra nincs magyarázat. Zoran Szokolovity, a szerb képviselőház elnöke az indoklásban inkább csak az ünnepi pillanat diktálta lelkes szavakat mondott. Például, hogy ebben az alkotmányban „az ember szabadságának tere bővebb, mint bármelyik ma érvényes alkotmányban". Ez indoklásnak kevés, még akkor is, ha több valóságtartalma van annak a megállapításának, hogy ezzel az alkotmánnyal Jugoszláviában először Szerbia szabályozott bizonyos kérdéseket. Mert még itt sem tette hozzá, hogy ezzel Szerbia először szakított Jugoszláviában a nemzetállam annyira abszolutizált koncepciójával. Nem csoda, hogy a vitában egy küldött meg is állapította: „Ez olyan engedmény, amelyet nem tudom, miért tettek."

Korai is lenne most vizsgálni a fordulat teljes jelentőségét vagy annak várható hatását. Nyilvánvaló az is, hogy sokfajta magyarázat lehetséges. Kezdve attól, hogy az egész csak választási fogás (a közelgő választások hatását mindenképpen figyelembe kell venni, ám ez nem magyarázza meg: hogyan jutottak el odáig, hogy most már nem a szerb nemzet abszolutizálásában látják a győzelem zálogát), egész addig, hogy az alkotmányt elfogadó parlament okosabb, mint a hivatalos politika. Ezt az érvet sem lehet kézlegyintéssel elintézni, mert joggal említette az egyik vitázó, hogy a mostani képviselőház padsoraiban ott ülnek az ellenzéki pártok képviselői is, tehát a képviselőház már levetkőzheti az egypártrendszer egyoldalúságait. Különben is előfordult már, hogy a képviselőház elvetette a köztársasági elnökségnek Milosevics aláírásával érkező javaslatát arról, hogy a pártok maradjanak meg a munkahelyeken. És Crna Gorában két ízben is megesett, hogy a köztársasági képviselőház közvetlenül szembefordult a tegnap még mindenható párt javaslatával. Mindezt figyelembe véve csak néhány mozzanatra hívnánk fel a figyelmet.

Elvitathatatlan, hogy a változtatás nem a közvita eredménye. Nem mintha az alkotmánytervezet megvitatása során olyan sokan kardoskodtak volna a demokratikusabb és európaibb megoldás mellett, bár sokan kritizálták az alkotmány felkínált megoldásait, és a bírálatok egy része ebben az irányban is hathatott. A közvita pozitív elemeinek hatása azonban inkább abban érződik, hogy a végleges megfogalmazásnál nem fogadták el a fokozottabban nacionalista megoldásokat. Bizonyos követelések ellenére megmaradt a nemzetiség megnevezés a

Fotó: MTI – Külföldi Képszerkesztőség

MILOSEVICS

Ezentúl nem hozhatnak törvényt

szorgalmazott nemzeti kisebbség helyett, a követelt szerb nyelv helyett megmaradt a szerbhorvát megnevezés. Az alapvető fordulatban mégsem az játszott döntő szerepet, hogy a vitában elhangzott különféle vélemények közül a haladóbbat részesítették előnyben. A vitában ugyanis a nagyfokú nacionalista eufória miatt senki meg sem merte kockáztatni annak leírását, hogy Szerbia nem a szerb nép nemzeti állama. Sőt: még a tervezettnél végletesebb javaslatok is elhangzottak.

Személyre szabva?

Ez a mozzanat — vagyis az, hogy a vitában senkinek eszébe sem jutott ilyen fordulatot szorgalmazni — tehát nem magyarázat, hanem éppen az indoklás egyik nehézsége. Hasonlóképpen csak megnehezíti az értelmezést, hogy a szerbiai hatalom ezzel a fordulattal nem fogadta el az ellenzék követeléseit. Nem arról van tehát szó, hogy a hatásosabb alkotmányhoz szükséges nemzeti konszenzus érdekében a hatalom megpróbált közelebb kerülni az ellenzékhez. Az ellenzéknek ugyanis olyan elvi kifogásai voltak, amelyeken ez a fordulat semmit sem változtat. Ők elsősorban a mostani parlament legitimitását vitatják, jogilag alkalmatlannak tartva a testületet arra, hogy az alkotmányt meghozza.

Végül csak egész kis részben fogadták el az ellenzék konkrét megjegyzéseit. Megmaradt az alkotmányban a „társadalmi tulajdon", amit az ellenzék a múlt maradványának és képtelenségnek tart. Csak részben vették figyelembe azt a megjegyzést, hogy ez az alkotmány már Szlobodan Milosevics személyére készült, és túl nagy hatalmat ad a köztársasági elnöknek — feloszlathatja a parlamentet, megtagadhatja a törvények kihirdetését, törvényeket helyettesítő rendeleteket hozhat, tisztázatlan felelősségének kérdése stb. (A végleges szöveg szerint a parlament feloszlatását javasoló kormány maga is feloszlik.) A nemzetiségek jogait elismeri, de nincsen egyetlen rendelkezés sem, amely az ezzel kapcsolatos kötelezettségeket, a joggyakorlás szavatolásának, finanszírozásának módját is szabályozná, a legkényesebb kérdéseket törvényre bízza, holott a korlátozott autonómiájú tartományok ezentúl nem hozhatnak törvényt.

Így sorolhatnánk tovább annak bizonyítékait, hogy ez a fordulat nem az ellenzék igényeinek kielégítését, az egész köztársaságnak a vita során kifejezésre jutó elképzelések elfogadásával megteremtett konszenzusát jelenti. Bárhová nyúlunk is tehát, a magyarázat hiányzik, sőt csak annak jeleit látjuk, hogy milyen nehéz a magyarázatot megtalálni. Ezért merészség kell annak a feltevésnek a megkockáztatásához, miszerint a fordulat jelzi, hogy a szerbiai hatalom belátta eddigi politikájának tévességét. (Jugoszláviában s az ország határain túl eddig is sokak számára világos volt, hogy a szerb nemzeti érdekek hangsúlyozása, főleg annak hangoztatása, hogy az eddigi politika Szerbia gyengítése révén akart erős Jugoszláviát teremteni (tehát a legfőbb feladat: Szerbia régi fényének visszaállítása), mindenütt kiváltja a nacionalista reagálást. Ennek következménye lett nemcsak a szlovén és horvát nacionalista megoldások felülkerekedése — a szlovének már megfogalmazták a Szerbia nélküli Jugoszlávia koncepcióját, a horvát lapok pedig arról cikkeznek, hogy Szerbia történelme során még sohasem volt ennyire elszigetelt — hanem az is, hogy puskaporos lett a levegő mindenütt, ahol szerbek élnek Szerbia határain kívül. Crna Gorában már ölre mennek a „szerbbarátok" és a „Crna Gora-i identitás védnökei", a macedónok hajlandóak vért is ontani, bizonyítandó, hogy ők nem szerbek.

Szerbia területén belül, Koszovóban rosszabb a helyzet, mint valaha is, miközben a szerb állam mindjobban belesüllyed az erőszak hínárjába. A Vajdaságban ismét erősödik az „autonomista" irányzat, a köztársaság déli részén az autonómia követelésével álltak elő a mohamedánok stb. És ha Szerbiában nem is indulhat el olyan folyamat, mint Spanyolországban (melynek eredményeként a demokrácia kiderítette, senki sem spanyol), de gyorsan tisztázódhat, hogy Szerbia lakosságának alig 60 százalékát adják a szerbek. Egyszóval: Jugoszlávia csak úgy maradhat meg, ha mindenki a legmesszebbmenőkig elismeri, hogy soknemzetiségű állam. Szerbiában is csak akkor oldódhatnak meg a problémák, ha abból indulnak ki, hogy Szerbia soknemzetiségű állam.

Nem valószínű, hogy a köztársaság vezetősége eddig és az ebből eredő valamennyi következtetés levonásáig már eljutott volna... Sokkal valószínűbb, hogy csak azt ismerte fel: a szerb nacionalistákat ők sem tudják túllicitálni, és az általuk felszított nacionalizmus most már ellenük fordul. Ezért kell sürgősen a nacionalizmus hullámairól — ahol eleve hátrányban vannak — a demokrácia és az európaiság vizeire evezni, ahol még kihasználatlan tartalékaik lehetnek. (Ezért van az, hogy az alkotmány elfogadásával egyidejűleg gyűlések tiltakoznak Daskovics pártjának nacionalizmusa és erőszakoskodása ellen.) Sürgősen s még mielőtt ezeken a vizeken felsorakozik és megerősödik a ma még tarka ellenzék igazán európai része. Az a tömeg, amelynek politikáját Mirko Kovács író — akinek fejét a csetnikek beverték Ante Markovics kormányfő pártjának belgrádi ülésén — így fogalmazta meg a Borbának adott interjújában: „Mindegy, hogy nacionalista kommunizmus vagy antikommunista nacionalizmus lesz-e. A nemzeti őrültség serkentése a demokrácia megakadályozása." És a mai szerb vezetőség kétarcúsága (Milosevics beszédet mond, amelyben kijelenti, hogy nem kell mindenért a szlovéneket és horvátokat hibáztatni, utána Sztanenkovics szerb kormányfő beszédet mond az egész régi frazeológia felvonultatásával; az alkotmányban bennmaradtak a régi koncepció megoldásai stb.) abból ered, hogy nem akarja kockáztatni a tömegek elvesztését, de vissza akar vonulni arról a terepről, ahol az ellenzék úgyis túltesz rajta.

Bölcsesség és erély

Koszovó lesz a próbaköve annak, hogy áll-e tényleges fordulat az új alkotmányban adott megfogalmazás mögött. Az, hogy lesz-e De Gaulle-i bölcsesség és erély bennük arra, hogy a helyzetet csak bonyolító (a légkört megmérgező, a világközvéleményt Jugoszlávia ellen hangoló) erőszak helyett annak alapján keressék a megoldást, hogy Szerbia minden polgárának egyformán állama, tehát — leegyszerűsítve fogalmazva — semmi szükség sincs arra, hogy kilenc albán egy szerb kedvéért szerbül beszéljen...

*

Lapzártakor, kedden délelőtt érkezett hírek szerint éppen az előbb említett bölcsesség és erély hiányzik a jugoszláviai belpolitikából. A kiéleződött helyzetre való tekintettel Boriszav Jovics jugoszláv elnök lerövidítette az ENSZ-közgyűlés ülésszakán való részvételét és hazautazott. Otthon az várta, hogy a Horvátországban élő szerb kisebbség kikiáltotta autonómiáját. A Knin városában kiadott dokumentum szerint a Horvátországban élő szerbek azonnali hatállyal függetlennek nyilvánítják magukat, s mint Jugoszlávia kilencedik politikai egysége, szövetségi szinten kívánják képviseltetni magukat a jövőben. (Horvátország lakosságának egynyolcada szerb.) Szintén a kézirat leadásának pillanatában történt esemény, hogy itt, Újvidéken Vajdasági Fórum néven új párt alakult, azzal a célkitűzéssel, hogy a Vajdaság nagyobb autonómiához jusson Szerbián belül.

BÁLINT ISTVÁN
(Újvidék)

Egyesült Államok

Jó formában!

Az infláció és a gazdaság

A kelet-európai piac

Nem lett igazuk azoknak a nem kevés számú amerikai közgazdászoknak, akik az elmúlt esztendő végére, illetve 1990 elejére recessziót jósoltak az Egyesült Államok gazdaságában. Noha az amerikai gazdaságban tavaly egyre több „szívzörej" hallatszott, kétségtelen, hogy töretlenül folytatódott az 1982 novembere óta tartó — az Egyesült Államok második világháború utáni történelmében példa nélküli — fellendülés. Ezt a nyolcadik éve tartó töretlen lendületet az előrejelzések szerint megtorpanás — ha egyáltalán bekövetkezik — legkorábban csak az év második felében fenyegeti. Annyi azonban bizonyos, hogy a fellendülésből a recesszióba történő átmenet nem lesz viharos, a gazdaságkutató intézetek többsége „sima landolásra" számít, a reagani esztendők alatt ugyanis jelentősen megnövekedett az amerikai gazdaság ellenállóképessége.

George Bush elnökségének első éve összességében kedvezőbb volt a vártnál. Kétségtelen, hogy Bush elődjétől egy megerősödött, szerkezetében átalakult s a kor követelményeinek megfelelően „áramvonalasított" gazdaságot örökölt. (Nem véletlen, hogy a reagani éveket gazdasági szempontból máris az Egyesült Államok aranykoraként emlegetik.) Viszont a jelenlegi elnök és csapata azzal is tisztában volt, hogy az őrségváltáskor mind több jel utalt a nagy ívű fellendülés megtorpanására, esetleg visszaesésére. Ebben a helyzetben a Fehér Ház új lakójának első számú gazdasági célkitűzése ennek az esetleges folyamatnak a megállítása volt.

Az első értékelések és a tavalyi évről eddig közzétett gazdasági statisztikák tanusága szerint a Bush-adminisztrációnak — együttműködve a központi bank szerepét betöltő FED-del — sikerült eredményeket elérnie az „első számú közellenségnek tartott úgynevezett ikerdeficit csökkentésében. Az 1988-as pénzügyi évben a költségvetés hiánya meghaladta a 161 milliárd dollárt, az 1989. szeptember 30-án zárult pénzügyi évben a deficit 152,1 milliárd dollár volt. Míg 1988-ban a külkereskedelmi mérleg hiánya elérte a 135 milliárd dollárt, nem végleges adatok szerint tavaly ebből a deficitből is sikerült huszonkétmilliárdot lefaragni. (Ez egyrészt az amerikai áruk iránti külföldi kereslet növekedésének, másrészt pedig a meggyengült dollár exportfokozó és importvisszafogó hatásának „köszönhető".) Úgy látszik, bevált a Bush által meghirdetett költségvetési politika, az úgynevezett rugalmas befagyasztás. Ennek az a lényege, hogy a költségvetési kiadások rovatait évről évre csak az infláció százalékával növelik.

1989 elején még arra számítottak, hogy „meglódul" az infláció és mértéke eléri majd a 6 százalékot. A kormány ugyancsak 3,8 százalékos áremelkedéssel számolt előrejelzésében, a közvélemény azonban ennek nem adott sok hitelt. A FED azonban a kamatlábak „ügyes" mozgatásával szükség szerint hűtötte és fűtötte a konjunktúrát, visszafogta a pénzkibocsátást s végül az elmúlt esztendő inflációja alig haladta meg a 4 százalékot.

Az Industrial Outlook című kormánykiadvány szerint az ipari termelés tavaly csak 2,2 százalékkal növekedett, s a termelés bővülését elsősorban az exportkereslet emelkedése idézte elő. A hazai kereslet gyakorlatilag stagnált, sőt egyes ágazatokban vissza is esett. A konjunktúra lanyhulásának biztos jele volt 1989-ben a vállalati és a magánfogyasztói kereslet (beruházások) visszaesése, valamint a profitok lassubb növekedése. Szenzációként hatott, hogy jelentősen növekedett a lakosság megtakarítási hajlandósága. Azé a lakosságé, amely az amerikai közmondás szerint „vásárlásra született".

Kimondottan rossz esztendőt zárt az amerikai autóipar, amely tavaly mintegy kétmillióval kevesebb gépkocsit gyártott, mint egy évvel korábban. Az ipar húzóágazata a repülőgépgyártás és a mikroelektronika volt, s az előrejelzések szerint idén is ez a két iparága — a vegyiparral kiegészülve — „viszi" majd az ipari szektort. (A kormány előrejelzése szerint a tavalyihoz képest idén az ipar termelése kisebb mértékben — 2,0 százalékkal — bővül.)

Fotó: Archív

LEVETETT ZAKÓBAN: AMERIKAI SZOKÁS
Valamelyest vissza kell fogniok a fogyasztást

Nem zárt rossz esztendőt 1989-ben a mezőgazdaság, a költségvetés viszont meglehetősen sokat fordított a farmergazdaságok támogatására. Nem csillapult a vállalatok egyesülési és felvásárlási kedve, aktivitása, ugyanakkor az esztendő második felében komoly gondok jelentkeztek a lakásépítési kölcsönök nyújtásával foglalkozó pénzintézetek likviditása körül. Mit sem csökkent a japánok vállalatalapítási és felvásárlási tevékenysége. A szigetország üzletemberei és vállalatai újabb amerikai ingatlanokat és cégeket vásároltak meg, illetve szereztek bennük részesedést. Sokan már Amerika „kiárusításáról" beszélnek, hiszen az ország nemzeti vagyonának már mintegy 5 százaléka van külföldi tulajdonban.

Az Egyesült Államok pénzügyi kormányzata, valamint a központi bank eredményes árfolyam-politikát folytatott. Az amerikai valuta az év során nem erősödött lényegesen a márkához és a jenhez képest. Viszont továbbra is igen magas a szövetségi adósságállomány. Ez az 5 ezer milliárd dolláros GNP csaknem 54 százalékával volt egyenlő. A külföldi tartozások összege tavaly is meghaladta a 300 milliárd dollárt, így az Egyesült Államok továbbra is a világ első számú adós országa.

Kétségtelen, hogy mind több jel utal a konjunktúra kifulladására, de legalábbis lanyhulására. Ez elsősorban — és ismét — a gazdaságkutató intézetek álláspontja, a kormány hivatalos előrejelzése viszont arról tanúskodik, hogy az adminisztráció idén sem vár recessziót. (Az Egyesült Államokban azt tekintik recessziónak, amikor két egymást követő negyedévben a gazdasági növekedés adata negatív előjelű.) Előrejelzése szerint a GNP idén 2,3 százalékkal növekszik majd, a pénzromlás mértéke 4,4 százalék körül alakul. A számítások és a várakozások szerint mind a költségvetési, mind a külkereskedelmi deficit jócskán 100 milliárd dollár alatt lesz, s a munkanélküliség pedig csak kis mértékben növekszik.

A Bush-adminisztráció viszonylag egészséges gazdasággal „hajózott át" az idei évbe. A nagy teher továbbra is a költségvetés, a folyó fizetési mérleg, valamint a külkereskedelmi mérleg deficitje, a vállalati szféra viszont egészséges. Végső soron a konjunkturális ciklus elhúzódása az amerikai vállalatok érdeme. A nyolcvanas években ugyanis az amerikai cégek sokat javítottak a termelés gazdaságosságán, jelentős — konjunktúraélénkítő — beruházásokat hajtottak végre, az átszervezések révén korszerűsítették a termelés szerkezetét, s nem utolsósorban növelték termékeik külföldi versenyképességét. A belföldi kereslet „melegen tartásában" igen nagy szerepe volt és van az úgynevezett deregulációs politikának, amelynek értelmében az állam mindinkább kivonul a gazdaságból, s az egyik fő gazdasági feladata a piaci viszonyok érvényesülésének biztosítása és elősegítése. Elévülhetetlen érdemei vannak a nyolcvanas évek második felétől az önálló pénzügyi politikát folytató FED-nek, amely monetáris eszközökkel igyekezett és igyekszik minél magasabb hőfokon tartani, illetve elnyújtani a konjunktúrát.

Az Egyesült Államok gazdasága „jó formában" lépett be a kilencvenes évekbe. A kormányzat tervei szerint 2—3 éven belül sikerül majd egyensúlyba hozni a költségvetést és a pénzügyi mérlegeket. Nem is titkolja az adminisztráció, hogy e cél eléréséhez áldozatokat kell hozni a lakosságnak is. Vissza kell fogniuk a fogyasztást valamelyest, s az életszínvonal sem fog emelkedni a nyolcvanas években megszokott mértékben. Az évtizedben gyakorlatilag nem fog növekedni a lakásépítések száma, 2000-ben ugyanannyi lakás fog épülni, mint 1990-ben. Az IBJ Schroeder Bank elemzése szerint várható, hogy a kilenvenes években számottevően csökkennek majd a katonai kiadások. A költségvetésből így felszabaduló pénzösszegek egy része majd a szociális kiadások bővítésére, valamint a kutatási és fejlesztési tevékenység állami támogatásának növelésére fordítható. Az sem mellékes, hogy a katonai büdzsé csökkenése javíthatja majd az Egyesült Államok belső és külső pénzügyi helyzetét.

A következő években várhatóan tovább növeli külkereskedelmét az ország, amely ma is a világ legnagyobb exportőre és importőre. Az amerikai üzletemberek biztos számítanak arra, hogy lényegesen bővül kereskedelmük a kelet-európai országokkal. (E térség — beleértve a Szovjetuniót is — részesedése az amerikai külkereskedelemben 1989-ben két százalék alatt maradt.) Szó van a COCOM-lista további szűkítéséről, valamint a legnagyobb kedvezményes elbánás kiterjesztéséről újabb kelet-európai országokra is.

GONDA GYÖRGY — SZENTGÁLI PÉTER

HÍRHALOM

Évente három fehér reverenda készül II. János Pál pápa számára Rómában, a Via Santa Chiara 34. alatti műhelyben. A Gammarelli családé ez a szabóság. 1793 óta ők a pápa szállítói. Persze, a bíborosok közül is sok náluk varrat. Mindig készen állnak egy új pápa megválasztásának esetére is: három különböző méretű reverendával szoktak jelentkezni a konklávé összeültekor. Amikor XXIII. Jánost választották meg a bíborosok, egyik reverenda sem illett a testes főpapra... (Die Welt) ■ Világszerte dúl a pelenkaháború. Évente 4 milliárd pelenka fogy, a vásárlók kegyeiért nagy a verseny, az élen az amerikai Colgate, a Pampers, a svéd Mölnylcke, a francia Peaudouce váltja egymást új meg új ötletekkel. Most a „baby-slip ultra-plus" a menő! (Nouvel Observateur) ■ A mexikói Oronóban rendezett régészeti konferencián új feltevés hangzott el: az Újvilágban az első ember nem az időszámítás előtti 12 000 táján jelent meg, hanem sokkal hamarabb, már 45 000 körül! Az állítást többen cáfolják. Akik bizonyítani kívánják, olyan állati maradványokat mutatnak fel, amelyeken vágás és kaparás nyomai látszanak. Csak embertől származhatnak! (AP)

Közelben az álomhatár

Minden út Bécsbe vezet… A katonák hazamennek, ugye?

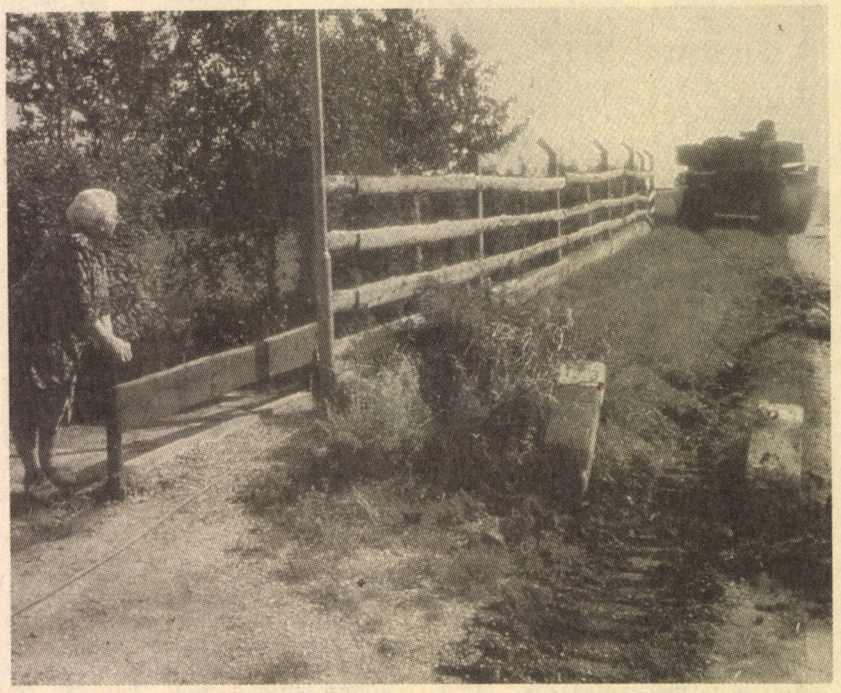
Az európaiaknak szánt meglepetés ezúttal nem Moszkvából, hanem Washingtonból érkezett. Bush elnök január utolsó napján az amerikai nemzethez intézett hagyományos évi kül- és belpolitikai jelentésében — amelyet leginkább hazai témák uraltak — mintegy mellékesen közölte a diplomáciai áttörésként is értékelhető hírt: a Fehér Ház 41. lakója azt javasolta, hogy a nevével fémjelzett korábbi kezdeményezéshez képest (Bush-initiatíva) a bécsi tárgyalóasztalnál még alacsonyabb szintre alkudják le megbízottai az Európában állomásoztatható szovjet és amerikai fegyveres erők létszámát. Az új keretszám a NATO és a VSZ közvetlen ütközőfrontján, a hadszíntér kemény magjában, az NSZK és az NDK térségében 195—195 ezer katona lenne mindkét oldalon. Az eleddig kidolgozott megállapodástervezet Bécsben 275—275 ezres „plafont" vett számításba. Az elnöki indítvány azt jelenti, hogy amerikai oldalról, csakis az NSZK területéről 65 ezer, míg szovjet részről, Közép-Kelet-Európából 370 ezer fegyverest rendelnének vissza a nemzeti határok mögé. Ebben az esetben süllyedne a szemben álló erők létszáma a 195 ezres „álomhatárra". Bush bejelentése azért tartalmazott egy dupla csavart: ragaszkodott ugyanis ahhoz, hogy 30 ezer katona a török, a brit és az olasz felségterületeken levő amerikai támaszpontokon továbbra is jelen lehessen. Magyarán tehát a washingtoni képletben a 225 ezer lenne egyenlő a 195 ezerrel.

A küszöb

A Bush-indítvány nem érte meglepetésként sem Moszkvát, sem a NATO-tagállamok vezetőit. Az előzetes egyeztetés mechanizmusa a szövetségesekkel ebben az esetben jól működött, s az elnök telefonon személyesen konzultált erről a kérdésről (is) a szovjet vezetővel, Mihail Gorbacsovval, aki kedvezően fogadta a hallottakat és azok részletes tanulmányozását ígérte.

Amíg az óceán túlsó partján az elemzők jobbára arról cikkeztek, hogy a sokáig politikai egy helyben járással vádolt George Bush most íme magához ragadta a kezdeményezést, és a labda egy jól sikerült passzal a szovjet térfélre került, addig az európai megfigyelők inkább azt emelték ki, hogy az elnök szinte az utolsó pillanatban, mesterien időzítve, mentőövet dobott a több oldalról is szorongatott helyzetben levő Mihail Gorbacsovnak. Igaz, a szovjet belpolitikai barométeren nem egykönnyen mérhető le, hogy az amerikai „segítség" révén kevesebb viharfelhő tornyosul-e a Kreml főnökének feje fölött, mint korábban. Az azonban nem vitatható, hogy a közép-kelet-európai versenypályán a szovjet diplomácia ideig-óráig lélegzetvételhez jutott. Legalábbis abban az értelemben, hogy Prágában és Budapesten, ahol az önállósulási és önrendelkezési törekvések a legmarkánsabban jelentkeznek, a moszkvai kiküldöttek könnyebb szívvel tolerálhatják azokat a csehszlovák és magyar részről felmerült igényeket, amelyek azt sürgetik: a két VSZ-tagállam területéről a lehető legrövidebb időn belül teljes egészében távozzanak a szovjet csapatok. Kétségtelen, hogy Washington többek között azért állt ki a 195 ezres küszöbszám mellett, mert így elébe kívánt menni azoknak a közép-kelet-európai elvárásoknak, hogy a térség államaiból Moszkva minél több katonát rendeljen haza. A varsói kormány látványosan elhatárolta magát Walesának, a lengyel Szolidaritás vezetőjének attól a követelésétől, hogy Lengyelországból is vonják ki az idegen csapatokat. A Varsói Szerződés egyik legkényesebb idegdúcában, Berlinben pedig a Modrow vezette kabinet szemrebbenés nélkül adta tudtul, hogy részükről ilyen kérés fel sem merült az NDK-ban. Biztosra vehető azonban, Varsó és Berlin részéről ebben az ügyben nem ez volt az utolsó kinyilatkoztatás.

Még mindig Közép-Kelet-Európánál és a számoknál maradva: A Fehér Ház az általa indítványozott kölcsönös haderőcsökkentés során nemcsak az amerikai csapatleépítés, hanem a szovjet jelenlét radikális felszámolásának földrajzi határait is kijelölte. (Nem önkényes meghatározás ez, hiszen csakis ezek az államok jöhetnek szóba.) Lengyelország, Csehszlovákia, az NDK és utólagos beszámítással Magyarország tartozna ehhez az övezethez. Amennyiben Moszkva ráüti pecsétjét a patikamérlegen kiegyensúlyozott 195—195 ezres amerikai javaslatra, úgy figyelemre méltó egyensúlyi helyzet alakulhat ki. Az említett országokban összesen 565 ezer főnyi szovjet haderő állomásozik, amelyből — amint már említettük — 370 ezret rendelnének haza. Ez a nagyságrend lehetővé tenné azt, hogy Lengyelországból, Csehszlovákiából, Magyarországról teljes egészében hazahívják az ott tartózkodó szovjet alakulatokat, sőt még az NDK-ból is kivonhatnának 135 ezer főt.

Fotó: Archív

NYUGATNÉMET IDILL: KERTKAPUBAN HARCKOCSI

A labdát megpróbálta a nyugati térfélre juttatni

Taktikai húzások

Természetesen a stratégiai-katonai megfontolások a bécsi tárgyalásokon oly formában is alakíthatják a megmaradó 195 ezres szovjet kontingens elhelyezkedését, hogy az ne településen teljes egészében az NDK-ban, hanem egy része a VSZ más államaiban nyerjen elhelyezést. Amennyiben Csehszlovákiában és Magyarországon teljes szovjet kivonásról beszélhetünk, így befogadó országként az NDK mellett csakis Lengyelország jöhet még szóba. A szovjet—amerikai egyensúly tehát ilyen földrajzi feltételek között jöhetne létre Európa középpontjában, méghozzá a II. világháború óta ismert legalacsonyabb szinten.

Bonn és Moszkva a Bush-féle sakkhúzás után mintha sokat tudóan egymásra kacsintott volna. Az elnöki jelentés nyomán támadt nyilatkozattengerben Kohl nyugatnémet kancellár és Geraszimov szovjet külügyi szóvivő — természetesen egymástól nagyon is eltérő érdekektől vezettetve — csaknem azonos kifejezésekkel minősítette az amerikai lépést: az NSZK kormányfője — annak tudatában, hogy az Egyesült Államok ezzel is újabb lökést adott a két német állam egyébként is elkerülhetetlennek látszó újraegyesülési folyamatának — helyes jelzésről beszélt, amely az éppen megfelelő időpontban hangzott el. Geraszimov, aki a szovjet külpolitikai peresztrojka agytrösztjének elgondolásait hivatott közvetíteni a nagyvilág felé, a helyes irányba tett lépésnek és megvitatásra érdemesnek nevezte az amerikai elgondolást.

Brüsszelben, a NATO központjában, Manfred Wörner, a szervezet főtitkára a szövetségesek nagy többségének nevében üdvözölte Bush akcióját és széles alapokon nyugvó támogatásáról biztosította azt.

Kényszerítő átadás

Eközben Moszkva az amerikai kényszerítő átadás révén hozzájutott diplomáciai labdát megpróbálta hosszú ívben ismét a nyugati pályafélre juttatni. Mihail Mojszejev szovjet vezérkari főnök „szondázott". Azzal lepte meg a bécsi tárgyalódelegációkat, hogy a Szovjetunió azonnal hajlandó kivonni valamennyi csapatát az NDK-ból, amennyiben az amerikai, brit és francia erők is távoznak a Német Szövetségi Köztársaság területéről. A NATO azonban sietve pályára állított tartalékosa, Franciaország révén könnyen leszerelte ezt a veszélyesnek tűnő szovjet manővert. Jean-Pierre Chevenement francia védelmi miniszter az Európában fújó poltikai széliránnyal látszólag tökéletesen szemben állva, határozottan leszögezte, hogy Párizs egyelőre nem szándékozik kivonni az NSZK-ban állomásozó katonai erőit és nem hajlandó egyoldalú leszerelési lépésekre. A francia diplomácia ezzel a taktikai húzással vélhetően kettős célt kívánt elérni. Egyrészt — anélkül, hogy a Washington mögé ismét felsorakozó szövetségeseket és magát a Fehér Házat is kényelmetlen helyzetbe hozta volna — nyersen Moszkva tudtára adta, hogy hol húzódnak a NATO és az „önálló" francia doktrína számára az amerikai és a szovjet haderőcsökkentés pillanatnyi ésszerű határai. Másfelől Chevenement a Mitterrand elnök által szorgalmazott európai konföderációs terv sodorvonalában haladva, nem hagyta ki azt a lehetőséget, hogy ilyen indirekt módon — valóságos csúsztatással — emlékeztesse a bonni vezetést: Franciaország, a négyhatalmi megállapodás teljes jogú tagja, jelenleg is 50 ezer fegyveresét állomásoztatja nyugatnémet földön, így fenntartja magának a német újraegyesítésbe való beleszólás eshetőségét.

A NATO brüsszeli központjában azalatt a szövetség rakoncátlankodó és nyájtól elkóborló tagjait igyekeztek megfékezni. Az egyoldalú katonai költségvetési leépítések és csapatcsökkentések járványszerű gyorsasággal tovaterjedő eufóriájában Hollandia és Belgium ugyanis máris tervbe vette az NSZK-ban tartózkodó nemzeti erőinek visszahívását. Hollandia még csak egy kis részét kívánja hazarendelni a nyugatnémet területen levő kontingensének, ám Belgium annak lehetőségét fontolgatja, hogy teljes, 25 ezer fős NSZK-beli állományát felszámolja. Washington és a brüsszeli központ már jó fél évvel ezelőtt is arra intette a NATO-tagállamokat, hogy tartózkodjanak az előre nem egyeztetett és önkényesnek tűnő cselekedetektől.

A cápa csődje

Bóvlibotrány a tőzsdén

A kötvénypiac változásai

A nyolcvanas években az amerikai gazdaságban egymást követték a több milliárd dollár értékű cégfelvásárlások és vállalati egyesülések. A világ csak álmélkodott, hogy szinte minden hétre jutott egy-egy 3—6 milliárdos mamutfelvásárlás. Évről évre dőltek meg a felvásárlási és fúziós rekordok, s a tőzsdei szakemberek mind nagyobb aggodalommal figyelték a megaüzleteket, amelyek finanszírozása többnyire az úgynevezett — meglehetősen kétes értékű — bóvlikötvényekkel történt. Február közepén megjelent a falra festett ördög s bekövetkezett a rettegett „történelmi csőd": a bóvlikötvények koronázatlan királya, a Drexel Burnham Lambert tőzsdeügynökség, a Wall Street „cápája" kénytelen volt csődöt jelenteni.

Drexel-karrier

A bóvlikötvények (angol elnevezéssel: junk bond) szülőatyja Michael Milken, aki 1973-ban csatlakozott a korábban másodrangú tőzsdeügynökségnek tartott céghez. Milken valóságos forradalmat hajtott végre az értéktőzsdén, és műveletei révén a Drexel cég vállalatbirodalommá nőtte ki magát. Megteremtette a bóvlikötvényt, amely nagy jövedelmet ígérő, de igen kockázatos értékpapír. A kifejezés onnan származik, hogy a nem igazán hitelképes vállalatok rosszul jövedelmező részvényeit ezzel a szóval „értékelte" a tőzsde. Ezek a cégek átszervezésükhöz vagy „áramvonalasításukhoz" általában nem kaptak hitelt a kereskedelmi bankoktól. Az őket felvásárolni szándékozó erős vállalatok ilyen célra ugyancsak nem jutottak kölcsönhöz.

A Drexel viszont „felkarolta" a bajban levő vállalatokat és viszonylag alacsony áron kötvényeket bocsátott ki megsegítésükre. Az olcsó bóvlikötvények hamar népszerűek lettek, ugyanis mesés hozadékot ígértek abban az esetben, ha sikerült a felvásárló tőkeerős cégnek talpra állítania a vállalatot. Kétségtelen, hogy kockázatot is jelentettek ezek a kötvények, ugyanis egy esetleges sikertelen felvásárlás vagy fúzió „elúsztathatta" a kötvényvásárlók pénzét. 1989 közepéig a bóvlikötvények minden várakozást felülmúlóan jövedelmeztek, a cégfelvásárlások sikeresek voltak, az emberek nem győzték vásárolni az újabb és újabb kötvényeket. Sejtették persze, hogy előbb-utóbb bekövetkezik a válság, hiszen a cégfelvásárlások sikere mindig kétséges.

Időközben a Drexel halmozta az üzleti sikereket, s ez nem hagyta érintetlenül a vállalat pénzügyeit sem, s 1987-ben már több mint 4 milliárd dollár bevételre tett szert a bóvlikötvényekből. A Wall Street legsikeresebb cége „iskolát teremtett", a bóvlikötvény-üzletágba sorra kapcsolódtak be a nevesebb tőzsdei cégek, s 1989 végén mintegy 200 milliárd (!) dollár értékű bóvlikötvény volt a piacon. Az első gondok a Drexel körül 1986-ban jelentkeztek, igaz, nem a kötvénypiacon. Letartóztatták Dennis Levint, a cég egyik munkatársát, aki bizalmas belső információkat szivárogtatott ki. A tőzsdei és a nyomozó hatóságok hamarosan eljutottak Rettenetes Iváhhoz, azaz Ivan Boeskyhez, aki bevallotta, hogy a bizalmas tőzsdei információkat Drexeléktől kapta. Természetesen nem ingyen: Boesky az előre bemondott tippekből származó sok száz millió dolláros nyereségének egy jelentős hányadát „visszacsurgatta" Drexeléknek.

A patinás Drexel a botrány nyomán kénytelen volt megválni a zseniális Milkentől, akit a bíróság csaknem 100 rendbeli csalással és visszaéléssel vádolt. Nem úszta meg szárazon a botránysorozatot a Drexel Burnham Lambert sem: 650 millió dollár kártérítést kellett fizetnie, emellett a tőzsdei élet tisztaságát felügyelni és biztosítani hivatott Értékpapír és Tőzsde Bizottság három éven át ellenőrzése alatt tartja a vállalat üzleti ügyeit.

Tündöklés és bukás

Az amerikai sajtóban már tavaly áprilisban arról cikkeztek, hogy a Drexel cégnek a botrányt követően leáldozóban van a csillaga, s érdemes mérsékelni a bóvlikötvények vásárlását. A befektetni és nyerni szándékozókat azonban nem igazán érdekelték a figyelmeztetések, a bóvlikötvények továbbra is kelendőek, népszerűek maradtak. A nem banki kölcsönből — hanem bóvlikötvényekkel — finanszírozott cégfelvásárlások pedig gőzerővel folytatódtak.

Októberben beütött a minikrach a New York-i tőzsdén, amelyet a bóvlikötvények piacának megingása idézett elő. Miután a United Airlines légitársaság tervezett felvásárlásához nem sikerült elegendő banki kölcsönt és bóvlikötvényt „összetrombitálni", e kötvények iránt megrendült a tőzsde bizalma, árfolyamuk zuhanni kezdett. Veszélybe került az egész értékpapírpiac — rövid ideig az 1929-es tőzsdeválság réme fenyegetett. A tőzsdéknek és a bankoknak ügyes manőverezéssel ezúttal sikerült elkerülni a nagy válság kirobbanását, a Drexel azonban ismét „megroggyant". Bóvlikötvény-állományának értékéből kénytelen volt jelentős összegeket leírni, s a tavalyi évet 4,1 milliárd dolláros forgalom mellett 40 milliós veszteséggel zárta.

Fotó: Archív

MILKEN, AZ ÖTLETGAZDA

A semmiből teremtődött

Folyamatosan esett az árfolyam, a befektetők szabadulni akartak és akarnak a bizonytalan sorsú értékpapíroktól. Alig akadt vevő új bóvlikötvényekre, a régiek tulajdonosai pedig áron alul is szívesen túladnak a „bóvlikon". (Jól jellemzi egyúttal a tőzsdék lélektanát, hogy az áresést sokan az olcsóbbá vált részvények — sok esetben saját részvényeik — felvásárlására használták fel.)

A Drexel bukását közvetlenül az váltotta ki, hogy az eddigi legnagyobb cégfelvásárlás eredményeként létrejött RJR Nabisco élelmiszer-ipari óriáscég kénytelen volt „a piaci viszonyok" miatt elhalasztani egy 1,2 milliárd dolláros adóslevél eladását. A Drexel cég a Nabisco-ügyletben igencsak aktívan részt vett, ráadásul saját pénzügyi helyzete is megingott. Először csak az a hír száguldott körbe a világon, hogy a Drexel saját maga részére vevőt vagy összeolvadásra hajlandó partnert keres. Egy nappal később viszont csődbe menekült. Az amerikai törvények szerint a cég a szanálás alatt tovább működhet és átmeneti védelmet élvez hitelezőivel szemben. Csaknem ötezer alkalmazottját volt kénytelen elbocsátani a neves cég, s a csődnek jelentős nemzetközi hullámverése is volt. Megrendültek a Drexel külföldi leányvállalatai, és a csődbejelentés hatására estek az árfolyamok a világ jelentősebb érték- és árutőzsdéin is. A Drexel által forgalmazott értékpapírok és áruk forgalma csökkent, a legtöbb londoni tőzsdepiac átmenetileg megbénult.

A bank- és értékpapír-felügyeleti hatóságok korábbi bírálata (nevezetesen az, hogy nem ért egyet a hitelből való cégfelvásárlásokkal) hosszú időn át süket fülekre talált, a Drexel-csőd azonban várhatóan megrengeti az egész bóvlikötvénypiacot, s valószínűleg lezár egy fejezetet az amerikai gazdaság- és vállalattörténelemben. Tanulságos a Drexel-csőd a számára hitelező bankoknak is: a tőzsdevállalat mintegy 3 milliárd dollárral tartozik a pénzintézeteknek. A tizenkét legnagyobb hitelező között olyan patinás bankok találhatók, mint a Citicorp, a Chemical Bank, a Sumitomo Life Insurance, valamint a Bank of China. Jól jellemzi a pénzintézetek hozzáállását a történtekhez, hogy még a csőd bejelentése előtt megtagadták azt a 400 millió dolláros gyorssegélyt, amelyet a Drexler még utolsó próbálkozásként kért a túléléshez.

A bóvlikötvények piacának tündöklése és hanyatlása nagy óvatosságra késztette azokat a brókercégeket, amelyek a Drexel korábbi sikerei láttán igencsak „bevetették" magukat ebbe az üzletágba. Ezek a vállalatok most szélsebesen igyekeznek csökkenteni részesedésüket a piacon. A pénzügyminisztérium, valamint a jegybank szerepét betöltő FED is nyugtalan, attól tartanak ugyanis, hogy a bóvlikötvényekkel rendelkező ügynökségek egyszerre dobják majd piacra értékpapírjaikat. Amennyiben ez megtörténik, a túlkínálat árfolyamesést és több milliárd dolláros eladási hullámot indíthat el. A spekuláció és a pánik megrázhatja az egész tőzsdei világot, s nem zárható ki, hogy kedvezőtlenül befolyásolhatja a „rendes" részvények és kötvények árfolyamát is. Arról nem is beszélve, hogy a kisbefektetők bizalma — valószínűleg csak átmenetileg — megrendülni látszik az értékpapírok iránt.

Az amerikai vállalati és tőzsdei élet elemzőinek többsége szerint a bóvlikötvények piacának megrendülése a kilencvenes években megszünteti majd a csillagászati összegeket elérő vállalati fúziókat és felvásárlásokat. „Lejáróban van a megaléggömbök kora" — hangoztatják a szakemberek, várhatóan kevesebb új, pénzügyileg nem megalapozott vállalatbirodalom születik majd a következő esztendőkben. A bóvlikötvények nimbusza eltűnt, a szinte semmiből teremtődött 200 milliárdos piac szertefoszlóban van. A kereskedelmi bankok ismét jelentős szerephez jutnak a cégfelvásárlások finanszírozásában, s ez önmagában is bizonyos garanciát jelent arra, hogy megalapozott ügyletek jönnek létre. Legalábbis pénzügyi szempontból. Hosszabb távon a gyógyulás irányába hat, hogy a vállalatok értékét ismét az „üzletképesség" és a nyereség határozza meg, nem pedig cégfelvásárlási étvágyuk. Nem mellékes az amerikai gazdaság egésze számára sem, hogy a bóvlikötvényrendszer által összekavart értékpapírpiacon tisztul a kép, visszaállnak a régi értékek és értékelések.

Európa következik?

A bóvlikötvények évtizedében a befektetők és a tőzsdeügynökségek egy része kimagasló jövedelemre tett szert. Nagy volt a kockázat, hiszen többségében „lerobbant" vállalatok feljavítását szolgálták közvetett módon ezek az értékpapírok. A befektetők szerencsére azonban a bóvlipiac hanyatlása és lassú elhalása akkor kezdődött meg, amikor még nem voltak tömeges méretekben vesztesei ennek a szerencsejátéknak. Az üzleti élet azonban egyelőre nem szabadul meg a bóvlikötvényektől. Február utolsó napjaiban érkezett a hír, hogy kontinensünk nyugati részén most „épül fel" a bóvlikötvények piaca, a nyugat-európai vállalati felvásárlóknál már idén szó lehet a „bóvlik" megjelenéséről. A Drexel-csőd és tanulságai a jelek szerint egyelőre nem bírták jobb belátásra a nagy kockázatot is szívesen vállaló befektetőket az óceán innenső oldalán...

GONDA GYÖRGY — SZENTGÁLI PÉTER

Nicaragua

Téves tipp

Gondban a nyertes

A vesztest ünnepli a világ. Daniel Ortega 1500 külföldi újságíró vastapsát kapta azon a hétfő hajnalon, amikor volt ereje és politikai bátorsága bejelenteni: minden előzetes várakozás és biztosnak hitt előrejelzés ellenére a tíz éve kormányzó szandinisták elvesztették Nicaragua történetének első demokratikus és szabad választását. „Elfogadjuk és tiszteletben tartjuk a nép akaratát" — hangzottak az államfő szájából a történelmi szavak.

A nicaraguai választások eredménye nem egyszerűen ellenkezője volt annak, amit az elfogultsággal végképp nem vádolható The Washington Post, illetve a spanyol nyelvű amerikai tévécsatorna, az Univision előzetes közvélemény-kutatása jósolt. Az ellenzék győzelme a leghozzáértőbb politikai elemzők kudarcát is jelentette. Talán az egyetlen hely, ahol komolyan vették az UNO, a nicaraguai ellenzéki szövetség győzelmi esélyeit, az a managuai japán nagykövetség volt, ahol a diplomaták fogadásokat kötöttek a választások kimenetelére. A 10 ezer dollár a szkeptikus kevesek markát ütötte.

A világsajtó és az elemzők óriási baklövése utólag már könnyebben magyarázható s okai kikövetkeztethetők. Az első s talán a legfontosabb: a szandinista kormányzat — hasonlóan a példaadó kubaihoz — a legnagyobb figyelmet nem a gazdaságnak, hanem a „belső és külső ellenforradalmi erők" elleni harcnak szentelte. Az ország életét át- meg átszőtte a forradalmi védelmi bizottságok és a belügyi szolgálatok hálózata. A lakosságban ezért annyira megnőtt a „szemmel tartottság" érzése, hogy még a közvélemény-kutatókban sem bíztak meg — nem tudhatták, kihez jutnak el a válaszaik. Így fordulhatott elő, hogy bár előzetesen a megkérdezettek 58 százaléka Ortega és a szandinisták pártján állt, a szavazóurnáknál a döntő többség mégis az UNO-ra voksolt. Hozzájárult ehhez, hogy gyakorlatilag valamennyi szavazóhelyiségnél jelen volt az ENSZ, az Amerikai Államok Szervezetének (AÁSZ) vagy az úgynevezett Carter-csoportnak valamelyik megfigyelője, s az emberek komolyan vehették a bejárat fölött elhelyezett ENSZ-plakát jelmondatát: „Su voto es secreto" — „Szavazata titokban marad."

Tévesnek bizonyult a szandinistáknak az a feltételezése is, hogy a kontraháborúban fiaikat, férjeiket, apjukat vesztett családok elutasítják majd az UNO-t, melyben a fegyveres ellenforradalmi csapatok volt vezetői is ott találhatók.

Szinte egyöntetűen utasították el a szandinistákat a vidéki, illetve az indián lakta körzetekben. Az előbbieket a csillagászati méretű infláció és a termelési-értékesítési bizonytalanság, az utóbbiakat pedig autonómiájuk megsértése vezette voksoláskor.

A téves értékítéletek kialakulásához egy „érzéki csalódás" is hozzájárult. Míg az UNO kampányzáró nagygyűlésére csupán 60 ezer embert tudott mozgósítani, addig az „Ortega-show"-ként ismertté vált szandinista záródemonstráción csaknem félmillió ember vett részt, s Managua utcáin szinte nem is lehetett mást látni, mint fekete-vörös szandinista zászlókat, „Ortega elnök" feliratú trikókat és FSLN-emblémával ellátott sapkákat. Az 500 ezres nagygyűlés résztvevőinek jelentős hányadát azonban teherautókkal a fővárosba hozott vidékiek, illetve olyan állami alkalmazottak tették ki, akik egzisztenciális érdekből vándoroltak csak el a Forradalom terére. A szandinista szimbólumok pedig azért tudtak rátelepedni a fővárosra, mert az elszegényedett lakosság számára egy reklámtrikó, sapka vagy táska használati eszközként kincset ért.

Fotó: Archív

ORTEGA A VÁLASZTÁSI HARCBAN, MÉG REMÉNYKEDVE

Ölébe hullott a győzelem

Jellemző adalék, hogy a másfél ezer külföldi tudósító előtt Ortega — az előzmények sugallta hamis következtetésekből kiindulva — a választások előtt megtartott utolsó sajtóértekezletén már megválasztott elnöknek tekintette magát s a leendő kormányzati intézkedések részleteiről beszélt. A mintegy negyven újságíró közül pedig egyetlenegy sem kérdőjelezte meg: lehet-e más is a végeredmény...

Bármily különösnek is tűnik, ezek után a szandinisták választási veresége legalább olyan felkészületlenül érte a győztes UNO-t, mint Ortegáékat. Az ellenzéki pártszövetség és az azt támogató hivatalos Washington eredeti célja ugyanis a következő, 1996-os választások megnyerése volt, melyeken, legalábbis feltételezésék szerint — a súlyosbodó gazdasági válság, a befejezetlen háború és a diktatórikus módszerek túlélése miatt hitelét vesztett szandinista mozgalomra a kelet-európai volt kormányzópártok sorsa várt volna. Nem ez történt, s a Violeta Chamorro ölébe hulló győzelem ma talán komolyabb gondokat vet fel a nyertes, mint a legyőzött számára.

Az UNO ugyanis 50 százaléknál több, de hatvannál kevesebb képviselői helyet szerzett a leendő parlamentben, ami a jelenlegi törvénykezés szerint azt jelenti: egyedül nem képes az alkotmány alapvető paragrafusainak megváltoztatására.

Az FSLN viszont, ha jól manőverezik, s a vereség nyomán nem indul bomlásnak, a parlamenti helyek több mint 40 százalékának birtokában szinte valamennyi kérdésben megoszthatja a kormánykoalíciót.

A demokratikus kibontakozást számos veszély fenyegeti. A legfőbb kérdés, vajon a kormányátadásig hátralevő alig több, mint egy hónapban nem hajt-e végre önpuccsot a forradalmi mozgalom kemény magja? Sikerül-e a Nicaragua legnagyobb XX. századi politikusává felnövő Ortegának megfékeznie megkeseredett híveinek indulatait?

Legalább ugyanekkora a győztesek felelőssége is. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a távozó kormányzat tisztségviselői, pártfunkcionáriusai, illetve a hadsereg és a belügyi apparátushoz tartozó tisztek elleni fizikai vagy megtorló jellegű egzisztenciális támadások detonátorként szolgálhatnak.

Stabilizáló tényezőnek tűnik viszont, hogy mind az Egyesült Államok, mind pedig a Szovjetunió rendkívül visszafogottan, higgadtan reagált. A térségben növekszik majd a bizalom az új managuai vezetés iránt, s ez a szó átvitt és közvetlen értelmében is kihúzza a talajt a kontrák lába alól. Bár a Pentagon a szandinista hadsereg leszerelését szabta feltételül, az amerikai törvényhozás aligha szavaz majd meg újabb segélyeket, Honduras pedig rövid úton fel fogja számolni a mintegy 10 ezer fegyveresnek menedéket adó táborokat.

A két nagyhatalom közép-amerikai rivalizálása ettől függetlenül valószínűleg nem szűnik meg. Moszkva egy nappal a választási eredmények közzététele után sietve bejelentette: hajlandó a korábban megkötött kétoldalú gazdasági megállapodások teljesítésére az új vezetéssel szemben is, sőt a katonai kooperáció folytatása sem kizárt. A szovjet reagálás minden bizonnyal annak az esélynek szól, hogy hat év múlva a szandinisták ismét a hatalom közelébe kerülhetnek, s a kapcsolatok ébren tartása így közös érdek. Ráadásul a szovjet olajszállítmányokra az UNO-kormány is igényt tart.

A választási meglepetésnek van még egy — aligha figyelmen kívül hagyható — regionális aspektusa. A szandinista kommandanték bukása után Havanna immár utolsó közép-amerikai politikai szövetségesét is elvesztette, s a szó minden értelmében elszigetelődött. Violeta Chamorro néhány héttel ezelőtt azzal fenyegette meg Castrót: győzelme esetén megszakítja a diplomáciai kapcsolatokat Kubával. Ez azonban nicaraguai belügy. A térség szempontjából jóval nagyobb jelentősége van annak: vajon a havannai pártközpont ezt a vereséget a politikai nyitás elkerülhetetlenségének jeleként fogja fel vagy méginkább bezárkózik sajátos ideológiai védőbástyái mögé? Az első reagálások az utóbbit sejtetik.

NAGY CSABA

EMLÉKEZTETŐ

Ötven éve, 1940 februárjának végén, márciusának elején amerikai vendég tett látogatást Londonban, Berlinben, Párizsban és Rómában. Az igen jó megjelenésű férfi (Hitler tolmácsa, Paul Schmidt így írta le: „Magas, karcsú, arisztokratikus megjelenésű férfi, aki úgy ült a német tárgyalófelekkel szemben, mint egy jégtömb.") F. D. Roosevelt, az Egyesült Államok elnöke különleges küldötte volt, egyébként már három éve külügyminiszter-helyettesként a kormány tagja: Sumner Welles.

Minden fővárosban természetesen azonnal fogadták. Londonban még Chamberlain kormánya volt hivatalban, Párizsban Daladier volt a kormányelnök, de a brit kabinetnek már tagja volt Churchill mint az admiralitás vezetője. A nyugati fronton még csak „furcsa háború" volt, azaz a nyugati szövetségesek abban a reményben ringatták magukat, hogy a Maginot-vonal megvédi Franciaországot. Olaszország még „nem hadviselő" volt. A szovjet—finn háború még dúlt, a nyugati szövetségesek fegyvert szállítottak és önkénteseket ígértek a finneknek. A nácik készülődtek — készültek már a haditervek Dánia és Norvégia, sőt Belgium, Hollandia, Franciaország megrohanására is. Sumner Welles mindenütt ugyanazt mondotta: „Amerikát nem csupán korlátozott időre szóló fegyverszünet, hanem Európa állandó békéjének megteremtése érdekli. Azért küldött ide kormányom, hogy ennek lehetőségét vizsgáljam meg. Nem teszek javaslatokat, és semmiféle kötelezettséget nem vállalhatok az USA terhére."

Berlinben igen hűvösen fogadták az amerikait, összehangolt, szinte szó szerint azonos szöveget mondott neki a német politika céljairól Hitler, Göring, Hess és Ribbentrop. Welles Time for Desion című, 1944-es könyve mint jellemző epizódot, kiemeli fogadtatását Ribbentropnál, aki „egy halvány mosoly, egyetlen üdvözlő szó nélkül" fogadta és „hirtelen egyetlen szót sem értett angolul, holott kiválóan beszélt"... Rómában egy hallatlanul pökhendi, öntelt Mussolini fogadta, oldalán vejével, Ciano külügyminiszterrel.

Amikor 1940 őszén Alsop és Kinter az elnök utasítására fehér könyvet szerkesztettek a Welles-útról, abban azt írták, hogy Berlinben úgy fogadták az Egyesült Államok küldöttét, mintha „egy kocsmában bibliát akarna eladni", Londonban és Párizsban teljes megértésre talált.

Világgazdaság

Detroitisz

Félnek a japánoktól

Fotó: Archív

SMITH IGAZGATÓ ÉS REAGAN ELNÖK A GM-NÉL
Nem tudta „hidegre tenni" a japán versenytársakat

Detroit belvárosában egy hatalmas elektromos eredményjelző tábla mutatja éjjel-nappal az amerikai gépkocsigyártás legfrissebb adatait. Tavaly és az idei esztendő eddig eltelt részében egyre lassabban „ugranak" a számok, jelezvén, hogy az Egyesült Államok autóipara igencsak messze van a korábbi évtizedekben megszokott kedvező konjunktúrától. A „három nagy" — a General Motors, a Ford és a Chrysler — a nyolcvanas években végrehajtott több tízmilliárd dolláros beruházások, a veszteségesen működő gyárak bezárása, a dolgozók százezreinek elbocsátása és az önáramvonalasítás szigorú végrehajtása ellenére sem tudta „hidegre tenni" a japán versenytársakat. Nem véletlen, hogy az amerikai autóipari szakértők egybehangzóan állítják: az iparágnak a kilencvenes években gigantikus változásokat kell végrehajtania, gyökeresen meg kell újulnia, s így talán elkerülheti, hogy az ezredforduló előtt összeomoljék.

Mi sem jellemzi jobban az amerikai autóipar „megroggyant" helyzetét mint az a tény, hogy 1989-ben Japán ismét visszahódította a második helyet a gyártók listáján az Egyesült Államoktól. Tavaly a világ autóipara az előző évinél mindössze 2 százalékkal több gépkocsit — 49,5 millió darabot — állított elő. Ebből Nyugat-Európa 15 millió személyautóval és kistehergépkocsival részesedett. A listavezető nyugat-európai autógyárak 6 százalékkal növelték termelésüket 1988-hoz képest. Japánban 3 százalékkal bővült az autóipar termelése, az export kis mértékben csökkent, ugyanakkor jelentősen növekedett a belföldi kereslet.

Az amerikai autóvásárlók helyzete igencsak irigylésre méltó, hiszen tavaly már 600 autótípusból válogathattak. A hazai gyártók piaci részaránya továbbra is csökken, a japánok viszont az amerikai piacon egyre újabb értékesítési sikerekről adhatnak számot. 1980-ban az amerikai autópiac 20 százalékát tudhatták a magukénak, tavaly ez az arány elérte a 26 százalékot. (A statisztikák tanúsága szerint Kaliforniában a japán kocsik piaci részesedése 1989-ben 40 százalék volt!)

Detroit számára igencsak fájó, hogy a szigetország autóiparának úgynevezett fajlagos és gazdaságossági mutatói jobbak az amerikaiénál. Egy közepes méretű japán kocsi gyártási költsége mintegy 1500 dollárral alacsonyabb az azonos kategóriájú amerikaiénál. Egy új modell tervezésére Japánban 47 hónapot, az Egyesült Államokban viszont 60 hónapot fordítanak. Míg a szigetország autógyárai párhuzamosan 72 típust képesek gyártani, Detroit ennek csak a felét. Sokat árul el a hatékonyságról az az adat is, amely szerint Japánban egy-egy modell kifejlesztésére 1,7 millió munkaórát fordítanak, az Egyesült Államokban viszont 3 milliót.

Tavaly az USA-ban az esztendő legsikeresebb autója a Honda Accord volt, ebből a modellből 363 ezret adtak el. A Honda piaci részesedése 1989-ben az Egyesült Államokban már elérte a 7,9 százalékot, a Toyota a piac 7,3, a Nissan pedig 5,2 százalékát uralja. S miközben a jó minőségű és korszerű japán kocsik „tarolnak" az amerikai piacon, a hazai gyártók részesedése egyre csökken.

1979-ben a General Motors még az amerikai autópiac 46 százalékát uralta, piaci részesedése tavaly viszont már a 35 százalékot sem érte el. A Ford aránya 22,1 százalékra, a Chrysleré pedig 10,3 százalékra zsugorodott.

Roger Smith, a General Motors elnöke kilencévi „uralom" után idén augusztusban nyugdíjba megy. Még megvárja, hogy piacra kerüljön a GM új „csodafegyvere", a Saturn típuscsalád, amelytől Smith és munkatársai a General Motors eladásainak és bevételeinek jelentős növekedését várják. A nyugdíjba készülő elnök nem keveset tett a világ első számú autóipari cégének „áramvonalasításáért", versenyképessége felszínen tartásáért: a nyolcvanas években a GM 77 milliárd dollár értékű beruházást hajtott végre hazai és külföldi termelőüzemeiben, valamint az értékesítési hálózatban, 100 ezer fővel csökkentették a dolgozók számát és több tucat gyárat zártak be véglegesen. A beruházási és a műszaki „injekciók" ellenére a GM sok tekintetben nem tudott felzárkózni japán versenytársaihoz. A Toyota cégnél egy dolgozóra évente 45 eladott gépkocsi jut, a General Motorsnál ez a szám nem haladja meg a tízet.

A Ford az elmúlt években igen sokat — vezetői szerint azonban nem eleget — tanult a Mazdától, amely részvényeinek 25 százaléka az amerikai cég tulajdonában van. A Mazdával való „házasság" ellenére a Ford amerikai és külföldi termelőkapacitásainak kihasználtsága nem haladja meg a 80 százalékot. Autómotorjai viszonylag régi típusúak, s egy-egy új modell átfutási ideje meglehetősen hosszú. 1985-ben kezdték forgalmazni a sikeres Taurust, az „utód" azonban még nincsen meg, a Taurus értékesítése viszont már túljutott a csúcsponton. Mindent összevetve, a Ford vezetői arra a következtetésre jutottak, hogy a következő esztendőkben bővíteniük kell a „japán kapcsolatot", mert csak így nyílik reális lehetőség a talpon maradásra. A Nissannal együtt hamarosan új kisteherautó gyártását kezdi meg.

Nem kizárt, hogy a Chrysler is a japán „házasság" mellett dönt. Az ágazat szakértői szerint a Honda és a Chrysler eszményi házastársak lehetnének, a japán cég ugyanis nem gyárt kisteherautókat és kisbuszokat, a Chrysler viszont ebben a „műfajban" erős. A két világcég házassága egyelőre csak a szakemberek agyában jött létre.

A legendás Lee Iacocca elnök néhány esztendő alatt „felhozta" ugyan a Chryslert, de a cégnek beruházásokra, új modellekre, jobban kiépített piaci szervezetre van szüksége. Saját erőből ez jelenleg nehezen valósítható meg, a Chryslernek tehát belátható időn belül partner után kell néznie. 1987-ben ugyan megvásárolta a Renault-tól az American Motors-t, a megoldást azonban nem ez jelenti.

Ráadásul a Mitsubishi nemigen érdeklődik amerikai partnere iránt. Bombaként hatott a hír, hogy tavasszal a Mitsubishi csoport és a Daimler—Benz titkos tárgyalások után műszaki és kereskedelmi együttműködési megállapodást írt alá.

Az előrejelzések szerint idén a világon a gépkocsik iránti kereslet tovább csökken. A kereslettel nem fedezett termelőkapacitás összesen 8,4 millió gépkocsit jelent, ebből 6 millió Észak-Amerikára jut, tehát elsősorban a „három nagy" kapacitásainak egy része marad kihasználatlanul. Az amerikai autóipar ma már egyre komolyabban tekint Kelet-Európa felé, hiszen ez a — számára feltáratlan — piac a nyugat-európai leányvállalatokon keresztül távlatokban is komoly üzleti lehetőségeket kínál. Detroitban meg vannak győződve arról, hogy a nem távoli jövőben a kelet-európai országok gépkocsipiaca valamelyest hozzájárulhat az amerikai autóipar hanyatlásának lassításához.

GONDA GYÖRGY—
SZENTGÁLI PÉTER

A SZATURNUSZ-AKCIÓ

Teljes titoktartás övezi június végéig a General Motors „nagyágyúját", a Saturn (Szaturnusz) modellcsaládot. A várakozások és a kedélyek fokozására a detroiti óriás nem hajlandó még távoli fényképet sem nyilvánosságra hozni az új „csodafegyverről", az amerikai autósmagazinokban legfeljebb csak egy fehér csomagolópapírba beburkolt és piros masnival átkötött „fantomautó" képe csigázza fel a vásárlók érdeklődését.

A Szaturnusz kocsicsalád ötlete nyolc esztendővel ezelőtt merült fel. A GM gazdasági és műszaki vezetői akkor határozták el, hogy ki kell fejleszteni egy olyan közepes kategóriájú gépkocsicsaládot, amely képes lesz felvenni a versenyt a hasonló importautókkal. A tervezés és a fejlesztés a legnagyobb titokban kezdődött el. A GM szakemberei 70, az amerikai vásárlók által kedvelt importtípust vizsgáltak át tüzetesen kívülről és belülről, hogy az új modellban egyesítsék ezek előnyös tulajdonságait. A cél az volt, hogy az amerikai vásárló majd úgy érezze, hogy importkocsit vesz az autókereskedőnél.

A Tennessee állambeli Spring Hillben a GM hatalmas gyártelepet épített fel, s ez a tervező-gyártó komplexum adott otthont a Szaturnusz-programnak. 1984 júliusában Reagan elnök meglátogatta a „bázist" és személyesen gratulált a GM vezetőinek az ötlethez és a megvalósításhoz. 1987 végén a detroiti cég vezetői 1,9 milliárd dollárt szavaztak meg a gyár felszerszámozására, 1988 februárjában pedig a GM megkezdte a „bázison" dolgozó 3 ezer munkás kiválasztását.

Nem titkolt célja a Szaturnusz-programnak, hogy visszaszorítsa a japánokat a kis- és közepes kategóriájú autók amerikai piacáról, s egyúttal „felrázza" a General Motors üzletmenetét. Smith elnök szerint a Spring Hill-i gyár már a 21. század technikáját, szervezését, munkafegyelmét tükrözi, s mint önálló termelési egység kulcsszerepet játszik majd a GM hosszú távú versenyképességében, sikerében és természetesen talpon maradásában.

A beruházás végül is 3 milliárd dollárba került, s kezdetben egy műszakban évi 120 ezer kocsit gyártanak majd. A második évben már megkétszereződik a termelés. S ezek után „őfelségéről", a Szaturnuszról. A négyhengeres, alumíniummotoros Szaturnusz kocsicsaládból kezdetben két típust gyártanak: a négyajtós, valamint a háromajtós sportos gépkocsit. A „kis piros autónak" becézett Szaturnuszok ára 10—12 ezer dollár lesz, éppen annyi, amennyibe egy Honda Civic vagy egy Toyota Corolla kerül az Egyesült Államokban. Az árképzés nem véletlen, hiszen a Szaturnusz éppen ezt a két kocsitípust szeretné háttérbe szorítani az amerikai piacon. Az Egyesült Államokban már megkezdődött — nagy csinnadrattával — a Szaturnusz-család reklámozása, a vásárlók felkészítése a „csodára". A General Motors valóban csodát vár a Szaturnusz-akciótól: azt reméli, hogy a programra fordított beruházásai rövid időn belül megtérülnek, s a gépkocsivásárlók ebben a kategóriában a japán kocsikról a hazaira pártolnak át. Az óriáscég elnöke — érthető módon — még szeretné learatni a „felbocsátás" kezdeti sikereit, s a Szaturnusz piaci megjelenése után kíván csak elmenni nyugdíjba.

A bástya

Szerbiai számítások

Jugoszlávia a tüntetések korát éli. Talán pontosabb úgy fogalmazni: déli szomszédaink keleti országrészét fertőzte meg a vírus. Persze, tüntetés és tüntetés között is óriásiak a különbségek. Két évvel ezelőtt még — sokak szerint egy központi akarat kívánságára — szinte egész Szerbia megmozdult. Akkoriban ez látszott az igazi forradalmi tettnek. Most viszont — milyen furcsa dolog ezt Jugoszláviában, különösen Szerbiában kijelteni — az ellenzéki pártok szervezték a nagygyűlést. Ez a két év tehát ugyanazt a lázas változást jelentette, mint Kelet-Európa szinte minden államában. Csakhogy, míg a többnyire monolit lakosságösszetételű — és Jugoszláviához képest majdnem minden európai állam az — többi európai országban a változások általában nem nemzeti alapon, esetleg más megosztó módon zajlottak le, addig Jugoszláviában egyszerre lett nacionalista és rendszerellenes minden folyamat. Ennek megfelelően jelentős tényező volt, hogy Szerbia eszmélését, a titói Jugoszlávia első bírálatát, a szerb kommunista vezető, Szlobodan Milosevics kezdeményezte. Sokak számára így lett és lehetett ő a változások hírnöke, képviselője. Ezért, hogy Szerbiában lassúbb és bonyolultabb is mindaz, ami szinte magától értetődő egyszerűséggel zajlott és zajlik Szlovéniában vagy kevésbé fájdalommentesen, de még civilizált keretek között Horvátországban.

Fotó: Archív

TÜNTETŐK A FŐVÁROSBAN

Nem lesz a fejlettebbek cselédje

Éledő ellenzék

Szerbia azonban most kezd forrongani. Mindez sok mindennek az eredménye. Hiszen például a többi tagköztársaságnak nincsen tartománya, nincs nyílt és éles albán kérdése, és lappangó magyar problémája. Továbbá minden jugoszláv népcsoport együttvéve teszi ki körülbelül a szerbek lélekszámát. Vagyis ők úgy érzik, hogy többségi nép lévén, bizonyos jogok megilletik őket a közös Jugoszláviában. És tegyük mindehhez hozzá: Szerbia egyedülálló gazdasági gondokkal is küzd a szövetségen belül. Nem tartozik ugyanis a reménytelenül szegény köztársaságok közé, amelyek csakis a közös jövőtől várhatnak bármit is, viszont ahhoz túlságosan sok az elmaradott területe, hogy annyi bizakodással tekintsen a jövőbe, mint két nyugati országtársa.

Visszatérve azonban a politikai helyzethez. Szerbiában gyakorlatilag most kezdődik az ellenzék kiépülése — érdekes módon még jelenleg is illegális ennek működése. Az ellenzék engedélyezését ugyanis az alkotmánynak kellene biztosítania, de az új alkotmány csak nem akar megszületni: feltehetően nem véletlenül. A legutóbbi például, amely alig egyéves, pillanatok alatt lépett törvényerőre. Igaz, abban a két tartomány korábbi, túlzottnak ítélt önállóságát faragták le, és a szerb fennhatóság megerősítését mondták ki. A most készülő, legújabb alkotmány pedig egyesek szerint azért késik, mert a kommunisták uralma alatt álló parlament szövegezi, amelynek nem érdeke, hogy könnyítse az ellenzék dolgát. Holott az ellenzéknek Szerbiában amúgy sem könnyű a helyzete.

A nacionalista húrokat mesterien kezelő Milosevics a politizáláshoz nem szokott, egyszerű paraszti tömegekkel elhitette: az ő irányvonala, a szerb érdekek keményebb képviselete az igazi cél, és minden megváltozik, ha Szerbia nem lesz úgymond „a fejlettebbek cselédje". Egyszerű tehát: csak vissza kell kapni a saját területeket, csak az kell, hogy a többiek ne szólhassanak bele, és majd mi megmutatjuk... Nos, az elmúlt két évben ez még nem látszott. Viszont látványos szakadás következett be a legfejlettebb Szlovéniával (ma is él a szerb gazdasági bojkott), súlyosan megromlott a viszony a horvátokkal, feltűnően rossz a helyzet az albánok lakta Koszovo tartományban, és lassacskán elhidegülnek a biztosnak hitt szövetségesek is: Bosznia—Hercegovina és Macedónia. Maradnak a magukat amúgyis szerb származásúnak valló Crna-goraiak. És mindehhez hozzátehető, Milosevics erőszakos fellépésének köszönhető, hogy felbomlott a Jugoszláv Kommunisták Szövetsége, s hogy (mint azt sokan mondják) Milosevics közvetlenül beavatkozott a szlovén és horvát szabad választások menetébe: mindkét helyen neki köszönheti fölényes győzelmét a minapi ellenzék...

Belgrád szerepe

Mindez talán furcsának, és első látásra értelmetlennek tűnik, de vizsgáljuk meg az erőviszonyokat szerb szempontból, pontosabban a jelenlegi vezető szerb struktúra szempontjából. Máris kiderül, hogy az évekkel ezelőtt kezdett szerb érdekvédő politika éppenséggel segített abban, hogy ne legyen komoly ellenzéke a kommunista szerb vezetésnek, s hogy aki túl akar tenni Milosevicséken, az csak még szélsőségesebb hangot üthet meg — ami természetesen nagyban csökkenti a kísérletező népszerűségét a többi köztársaságban, egyben határozott fellépést vált ki belőlük. Amire azután a jelenlegi szerb vezetés azt mondhatja, lám, mi előre megjósoltuk. Nem csoda hát, hogy Szerbia ma erősen megosztott. Érződik ez a szerb értelmiség zavarán is, hiszen ezek a körök, amelyek másutt többnyire élharcosai a változásoknak, errefelé komoly vitákat folytatnak arról, kellenek-e egyáltalán változások? Nem maradt hatástalan az a felülről indított propaganda sem, mely szerint Szerbia gazdasági bajairól a többiek tehetnek, mivel a „nyugatiak" egyszerűen kiszipolyozzák Szerbiát, a „keletiek" pedig állandóan tartják a markukat. („Nyugat" és „kelet" persze az országon belül értendő.) Mindezekhez olyan tényeket csatolnak, mint például, hogy a tengerpart nélküli Szerbia két társától, Horvátországtól és Szlovéniától semmit sem kap azok turisztikai bevételeiből, holott Szerbia, pontosabban a Vajdaság adja nekik az élelmet. Ami a „kéregetőket" illeti, való igaz, Szerbia adja nekik a legtöbb segélyt, de a rászorulók közül Koszovo és a Vajdaság végül is éppenséggel Szerbia része. Mindez persze nem lenne elég minden szerb meggyőzéséhez. Ehhez arra is szükség volt, hogy Szerbia tényleg bizonyos fokú alárendeltségbe került, ami viszont a titói politika eredménye volt: a tapasztalt, öreg vezető tudta, hogy a többségben levő népet csak így tarthatja ellenőrzés alatt.

Külön probléma a koszovói albánoké. A vita itt már a történelmi múltba nyúlik vissza, és szinte ahhoz a kérdéshez hasonlít, mely szerint előbb volt-e a tojás, mint a tyúk, vagy fordítva. Szerbia az 1974-es alkotmány által kimondott önállósági passzusok miatt nem léphetett közbe, csak ha nyílt veszély fenyegetett, ezt azonban az albánok éppolyan jól tudták. És nyílt veszély többé nem fenyegetett. De változás sem. Az albánok Jugoszláviában nem akarnak csodákat. Olyan életet, olyan megítélést követelnek, ami kijár a többi nemzetiségnek. Ez ugyanis — tetszik ez, vagy sem Jugoszláviában — egyelőre nem jár nekik. És félreértés ne essék: nemcsak a szerbek részéről nem. Amit viszont a múltban nem tettek meg — itt elsősorban a bizalomépítés évtizedeket igénybevevő munkájára gondolunk — azt most semmilyen módon, különösen erőszakos eszközökkel, nem lehet sem pótolni, sem helyettesíteni. Ma valóban ellenséges a viszony albánok és szerbek között. Ma valóban „ki akarják szaporodni" a szerbeket az albánok Koszovóból. De miért kellett idáig jutni?! Ezen, sajnos, ma sem gondolkodnak el higgadtan Belgrádban.

Érdekes része ennek a problémának az, ahogyan a koszovói szerb politika a másik tartományra, a Vajdaságra hatott. A két éve leváltott vajdasági párt- és állami vezetés főbűne az volt, hogy ragaszkodott az 1974-ben, az alkotmányban rögzített önálló jogokhoz. Ez pedig Szerbiának azért nem felelt meg, mert így a másik tartomány, Koszovo esetében sem lehetett keményebb, erőszakosabb eszközökhöz nyúlni. Megvádolták hát a vajdasági vezetést Belgrádból mindenfélével: hatalommal való visszaéléssel, saját érdekei előtérbe állításával, nacionalizmus szításával... A megszervezett tömeg háborgott, százezrek szállták meg Újvidéken a pártház környékét, majd a vezetés lemondott. Jött az új, amely, mint ígérték, más lesz: és most láss csodát! Az utóbbi hetekben a belgrádi sajtó azt írja, hogy a vajdasági vezetésben újra felütötte fejét a nacionalizmus. Vajon mi indokolja ezt a belgrádi véleményt? Nem egyébről van szó, mint arról, hogy a sokszínű Vajdaságban egyszerűen tényleg szükség van, vagy legalábbis volna, a viszonylagos függetlenségre: az itt élők együttműködése csak a helyi önállóság növelésével lehet zökkenőmentes. Ha ugyanis félszemmel állandóan a belgrádi támogatókat kell figyelemmel kísérni, az események túllépnek a helyi irányítókon. Így lesz nemzetiségi probléma ott, ahol nem volt: korábban nem okozott problémát a magyar iskolák működtetése, most már vannak gondok ezek körül, mindez olyan területeken, ahol a lakosság negyven-ötven százaléka (sőt néhol ennél is több) magyar származású. Korábban mindig akadt pénz a magyar sajtótermékek, sokszor ráfizetéses előállítására. Az utóbbi időben ekörül is támadtak bajok. A helyi vezetésben pedig egyesek megnevezték a valódi problémát: azt, hogy Vajdaságot nagyon nehéz Belgrádból irányítani. Az eredmény az említett vád a feléledő nacionalizmusról.

A nagy megméretés

A kérdés viszont az, hogy Belgrádban mikor veszik tudomásul: nem élhetnek elszigetelten. Az a taktika, amely jó volt akár még tavaly is, ma már nem segít. Az ellenzéket nem lehet már lejáratással, tiltással eltüntetni, vagy adminisztratív játszadozással elvenni előle a teret. A példák túlságosan frissek, és erőteljesek: az időhúzó, hatalmát átmenteni igyekvő vezetők Kelet-Európaszerte az indokoltnál rosszabbul jártak. Nem véletlen, hogy a politikusok Szerbiát sokszor hasonlították Romániához. De vajon törvényszerű lenne a román típusú végkifejlet? Szlobodan Milosevics azon a bizonyos utolsó JKSZ-kongresszuson komoly figyelmeztetést kapott: látszatgyőzelme ellenére ő lett a vesztes, és értésére adták, hogy Jugoszláviában senki sem fogadja el az erőszakos akaratérvényesítést. A jelek szerint, nem volt fölösleges a lecke: a kirakatpernek indult tárgyalást a volt összjugoszláv pártfunkcionárius, az albán származású Azem Vllasi ellen beszüntették, az ellenzéket pedig már nem akadályozzák Szerbiában sem, annak ellenére, hogy még nem legális. De, mint az utóbbi napok belgrádi tüntetései is mutatják, ezek még csak a kezdeti lépések.

Annál is inkább, mert éppen az ellenzék hatására közeleg az igazi megméretés: az év végén szabad választások lesznek Jugoszlávia legnagyobb köztársaságában. Itt dől el, megmarad-e Szerbia a „bolsevizmus utolsó bástyájának", ahogy egy ellenzéki vezető nyilatkozta, vagy pedig új, a kialakult állapotokhoz jobban alkalmazkodó rendszer alakul. Bárhogyan lesz is, az biztos, hogy az új szerb vezetésre rendkívüli megpróbáltatások várnak.

NYÁRÁDI PÉTER

Betétes-bánat: bankbetegség, bankbukás

Amerikai kór: pénzintézeti csődök — A gyógyulás több év

Egyre hangosabban zúg a vészharang az amerikai bankrendszer fölött, az előrejelzések szerint az idén az Egyesült Államokban legalább 200 pénzintézet lesz kénytelen csődöt jelenteni, s mintegy ezer bank szerepel a veszélyeztetettek listáján. A mintegy 15 000 kisebb-nagyobb amerikai bank betegeskedése még a nyolcvanas években kezdődött. Pedig akkor az USA gazdasága történelmének egyik legnagyobb és leghosszabb konjunktúráját élte meg.

Az időzített bomba azonban csak az idén, az év elején robbant, amikor az ország tizenötödig legnagyobb pénzintézete, a Bank of New England fizetésképtelenséget jelentett. A 22 milliárd dolláros vagyonnal rendelkező Bank of New England január 4-én jelentette be, hogy 1990 utolsó negyedévét 450 millió dolláros veszteséggel zárta. Azonnal megindult a betétesek rohama a bank fiókjai ellen; egy nap alatt kétségbeesett tömegjelenetek közepette mintegy egymilliárd dollárt „szívtak vissza" a betéttulajdonosok a bankból. Január 6-án a kormány kénytelen volt ellenőrzése alá vonni a pénzintézetet. A kormány egyúttal 750 millió dolláros „injekciót" adott a banknak az életbenmaradáshoz, a Szövetségi Betétbiztosító Társaság (FDIC) pedig másfél milliárd dollárral sietett segítségére. A FDIC megnyugtatott minden betétest, hogy garanciát vállal az elhelyezett pénzek kifizetésére. Ez a garancia azért is keltett feltűnést, mert más esetekben a kormányhivatalként működő társaság bankcsőd esetén csak a 100 000 dolláros betéthatárig vállal kezességet a visszafizetésre.

Hasonló méretű bankcsőd utoljára 1982-ben történt a Continental Illionis bankkal. Nem véletlen, hogy most az FDIC garanciát vállalt a 100 000 dolláron felüli betétek visszafizetésére is, hiszen a lakosságon ezúttal valóságos pánik söpört végig; a betéttulajdonosok megrohanták a bankokat. (Vagy a pénzüket akarták kivenni, vagy a nagyobb összegű betéteket kisebbekre akarták földarabolni.)

A csődlavina már a nyolcvanas években megkezdődött: 1989-ben 206, tavasz pedig 168 bank vált fizetésképtelenné. Szakértők szerint nem kizárt, hogy 1995-ig 1000—1500 pénzintézet lesz kénytelen fizetésképtelenséget jelenteni. A többség kisebb, úgynevezett vidéki bank, de veszélyhelyzetbe kerültek a „nagyvadak" is. Sokaknak hozott veszteséget 1990 utolsó negyedéve: a Citicorpnak 400 millió deficitje volt, s veszteséges volt a többi között a Chase Manhattan, a Chemical Bank, valamint a Manufacturers Hanover Trust is. (Elképzelhető, hogy ezeknek a bankóriásoknak egy része a nehéz helyzetben a talponmaradás érdekében összeolvad.)

A Time magazin és a CNN hírtelevízió a közelmúltban felmérést végzett az amerikaiak körében betéteik biztonságáról. A megkérdezettek mindössze 7 százaléka viseltetett feltétlen bizalommal az amerikai bankok iránt, 59 százalék pedig csak mérsékelten vagy egyáltalában nem bízik a hazai pénzintézetek erejében. A bankok mérete az amerikaiak körében nem áll egyenes arányban a bizalommal. A megkérdezettek 52 százaléka jobban bízik a kisebb helyi bankokban, mint az országosan ismert óriás pénzintézetekben. Az amerikaiak 36 százaléka érzi pénzét nagyobb biztonságban a nagybankoknál, mint a helyi pénzintézeteknél. Az általános bizalomhiány több okra vezethető vissza. A nyolcvanas években, a tartós fellendülés idején a bankok százmilliárdos nagyságrendben nyújtottak hiteleket és kölcsönöket a különböző termelőágazatokban, beruházóknak, vállalatoknak. Hatalmas pénzekkel finanszírozták az ingatlanvásárlásokat, valamint az egyre bővülő személyi fogyasztást. Mintegy 200 milliárd dolárral finanszírozták a vállalati egyesüléseket és a cégek felvásárlását. A töretlen és hosszan tartó gazdasági fellendülés idején a bankok jelentős mértékben „túlköltötték" magukat, s már a mostani recesszió beköszönte előtt látnivaló volt, hogy egyre több a kétes, a behajthatatlan követelés. A 22 milliárd dolláros vagyonú Bank of New England esetében csak a behajthatatlan ingatlankölcsön kétmilliárd dollár volt.

Betétesek sorállása a bukott bank egyik fiókja előtt

Külön fejezet a kisebb takarékpénztárak sorozatos csődje. Az elmúlt három évben több száz takarékbank ment csődbe behajthatatlan követelései, a rossz vezetés és a korrupció miatt. Ezek megmentése akár 200 milliárd (!) dollárt is felemészthet. Az összeg mellé jegyezzük oda: az idén az USA költségvetésének — jó esetben — várhatóan 320 milliárd dollár deficitje lesz. (A hiány az Öböl-háború előre nem látható költségei miatt jóval magasabb is lehet.) De ebben az összegben nincs ott a takarékbankok megmentésére fordítandó pénz...

Az USA-ban 1934 óta van betétbiztosítási rendszer. Kezdetben a bankoknak minden 100 dollár betét után 1,61 dollárt kellett befizetniük a Szövetségi Betétbiztosító Társaságnak, hogy az a felgyülemlő tartalékokból kártalanítani tudja a csődbejutó bankok betéteseit. Ma minden 100 dollár betétből 19,5 cent illeti az FDIC-t, amelynek „vagyona" tavaly már 9 milliárd dollárnál is kevesebb volt. Néhány újabb bank of New England-méretű bankcsőd, s az FDIC maga is fizetésképtelen lesz.

Az előrejelzések szerint az FDIC pénze egy esztendőn belül kifogy, s akkor nem lesz miből „biztosítani" a 2200 milliárd dollár értékű betéteket. Amennyiben a betétbiztosító társaság nem kap rövid időn belül „infúziót" a bankoktól vagy a kincstártól, 1992 szeptemberének végén 4, 1995 őszén pedig 22,5 milliárd dollár lesz a hiánya. Ennél sokkal súlyosabb, hogy képtelen lesz kártalanítani a csődbejutott bankok betéteseit, aminek következtében alapvetően megrendülhet a lakosság bizalma az USA pénzügyi és bankrendszere iránt. A kormányzat számára tehát sürgős az intézkedés.

Az Egyesült Államokban mind a kormányzat, mind pedig a lakosság számára már több éve egyértelmű, hogy az ország bankrendszere távol van az egészséges állapottól, s gyökeres reformra szorul. A megújhodást számottevően késleltette, hogy az Egyesült Államok az egyre duzzadó költségvetési hiány fedezésére mind több kölcsönt kényszerül külföldről felvenni, s az ország külső adósságai megközelítik ma már a 400 milliárd dollárt. (A külső és a belső adósságok összege 2700 milliárd dollár körül jár, ez az összeg meghaladja a bruttó társadalmi termék — GNP — 55 százalékát.) A Bank of New England csődje egyértelművé tette, hogy a bankrendszer reformja nem tűr halasztást, mert a tét — némi túlzással — az ország működőképessége.

Az Egyesült Államokban a bankok tevékenységi körét és működését meglehetősen sok törvény szabályozza, illetve határolja be. Ezen törvények többsége a mai viszonyok között elavult, hiszen 3-4 évtizeddel ezelőtt keletkezett. Mindenekelőtt szükséges az FDIC működésének és pénzügyi hátterének korszerűsítése és újraszabályozása.

Az úgynevezett McFadden-törvény felhatalmazza az egyes szövetségi államokat, hogy bankjaik működését az államhatárok közé korlátozzák. A New Jersey State Bank például csak New Jersey államban tevékenykedhet, a többi szövetségi államban nem végezhet bankműveleteket, nem rendelkezhet bankfiókokkal. Furcsa, de való, hogy a világ egyik legnagyobb bankja, a Bank of America „hatósugara" csak Kalifornia, s a világ pénzügyi központjában, New Yorkban nem működhet. A következő esztendőkben valószínűleg a törvényhozás feloldja ezt a ma már nem indokolható tilalmat, s megkezdődhet az „államközi" bankárkodás.

Az amerikai bankrendszer szervezete, működése, s nem utolsósorban tevékenységének szabályozása átalakulóban van. A nagyobb rugalmasság, a „hatósugár" megnövelése és a hatósági „háttéripar" korszerűsítése időt vesz igénybe, a kedvező hatásokra tehát csak jó néhány év múlva számíthatnak az amerikai vállalatok és a magánügyfelek.

GONDA GYÖRGY—SZENTGÁLI PÉTER

Ágytól és asztaltól — válás Prágában

Polgári Fórum volt, most egy párt és egy mozgalom lett

Kezdetben volt a bársonyos forradalom, s e forradalom résztvevői egymásra találtak a Polgári Fórumban. Aztán következett a boldogító igen, a forradalom győzelme, majd pedig jöttek a szürke hétköznapok, amelyek során valóra kellett váltani az elhangzott választási ígéreteket. És jöttek a súrlódások, a viták. Kiderült, hogy a felek — akkor, azokban a napokban — nem teljesen egyformán képzelték el a jövőt. Megérlelődött a szakítás gondolata, de az is tudatosodott, hogy a házasfelek másokért is felelősséget viselnek. Így hát egyelőre formálisan nem mondták ki a teljes elválást, de mostani döntésük a gyakorlatban mégis ezt jelenti. A cseh Polgári Fórum múlt szombati, rendkívüli közgyűlésén a „demokratikus jobboldal" és a „liberális klub" között olyan megállapodás köttetett, amely a családjogban „ágytól és asztaltól való elválasztás" néven ismeretes.

„A párt a párttagoké, a Polgári Fórum mindenkié" — hangzott a jelszó 1989 és 1990 fordulóján, amikor a Polgári Fórum elindította Csehszlovákiát a polgári demokrácia felé, szorosan együttműködve szlovákiai testvérmozgalmával, a Nyilvánosság az Erőszak Ellen (VPN) nevű tömörüléssel. A tavaly júniusi választásokon e két mozgalom győzelmet aratott, és mind a két tagköztársaságban, valamint a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaságban a kormánykoalíció vezető tényezője lett.

Mivel a demokráca alfája és ómegája a pluralizmus, természetesen a politikai differenciálódás volt az a folyamat, amely az egymásra találás nagy öröme, a diktatúra legyőzése után mindinkább jellemezte Csehszlovákiát. A széles, valóban népi bázison tevékenykedő mozgalmak nem azért vitték győzelemre a többpártrendszert, hogy aztán „népfrontként" nehezedjenek a társadalomra. Túl sok irányzatot fogott össze a Polgári Fórum: a jobboldali konzervatívoktól a különböző árnyalatú liberális demokratákon és szociális ihletettségű embereken át egészen az „emberarcú szocializmus" eszméit őrző reformkommunistákig.

A csoportok későbbi széthúzása magától értetődik, és nem is lenne semmi baj, ha a Polgári Fórum nem az említett széles alapon nyerte volna meg a választásokat, következésképpen nem viselne kormányzati felelősséget a választási ígéretek, a választási program valóra váltásáért. Ez volt tehát a bökkenő. *Václav Klaus* arra törekedett, hogy világos, egyértelmű pártpolitikát megvalósító tömörüléssé alakítsa át a Polgári Fórumot. Klaus sohasem hagyott kétséget afelől, hogy milyen arculatot kíván adni a párttá alakuló mozgalomnak.

A kapitalizmus nem más, mint az áramvonalas piacgazdaság megteremtése, plusz a többpártrendszerű demokratikus berendezkedés — vallja Klaus, és irányzatát a „demokratikus jobboldal" törekvéseként jellemzi, miközben mindenfajta „szocialisztikus illúzióval" való leszámolást hirdet. Ő ennek a programnak a jegyében szerette volna párttá átalakítani a Polgári Fórumot. Ám erőfeszítése csak részleges sikerrel járt.

A Fórum liberális köréhez tartozó, tekintélyes politikusok közül ugyanis sokan ellenezték a mozgalmi, vagyis a kötetlenebb jelleg felszámolását és a pártfegyelem bevezetését. Klaus hangoztatja ugyan, hogy nem a kommunista pártok „demokratikus centralizmusát" kívánja megvalósítani, de azt ő sem tagadja, hogy pártján belül a színskála nem hogy vöröset, de rózsaszínt sem igen tartalmazhat.

Januárban Klaus még el tudta fogadtatni

Az Óvárosi tér Prága szívében

a Polgári Fórum közgyűlésének többségével a párttá alakulás kimondását. Ám a heves közéleti viták arra késztették, hogy — *Václav Havel* vidéki rezidenciáján, a Lany-ban levő kastélyban — összeüljön a liberálisokkal, és kompromisszumot kössön velük. Az ott született egyezséget szentesítette most a Polgári Fórum rendkívüli közgyűlése. De nem a teljes válást, hanem csak az együttlakás felszámolását mondják ki. Ezt úgy kell érteni, hogy a két, önálló szubjektummá átalakult csoport fenntartotta a Polgári Fórumot, igaz, csak a képviselőiből álló koordinációs bizottság formájában.

Klaus hívei hamarosan létrehozzák a maguk pártját, amely talán *„Polgári Demokratikus Párt"* nevet fog kapni. A másik csoport — amelynek vezetője *Pavel Rychetsky* — talán *„Polgári Liberális Mozgalom"* néven igyekszik összefogni híveit. A lényeg, hogy sem a párt, sem a mozgalom nem viselheti a „Polgári Fórum" nevet. A párt és a mozgalom öt-öt képviselőt küld majd a koordinációs bizottságba, amely így „Polgári Fórum" néven működhet, de nem irányíthatja egyik tagját sem. A Polgári Fórum tehát ezentúl két tagból, mégpedig két jogi személyből — egy pártból és egy mozgalomból — áll.

A két önálló jogalany a koordinációs bizottságban igyekszik majd összehangolni politikai állásfoglalásait, úgy, hogy azok biztosítsák a választási program végrehajtását, s a szavazók ne érezzék becsapva magukat. A mozgalom és a párt tehát elkötelezte magát a koalíció fenntartása mellett, s a boldogító „nem"-et kimondó közgyűlésen mindkét fél reményét hangoztatta, hogy a következő választásokra is kéz a kézben készülnek majd fel. (Tekintettel arra, hogy a VPN — Nyilvánosság az erőszak ellen — továbbra is mozgalom marad, a most kettéoszlott Polgári Fórum mindkét szárnya megerősítette a VPN-nel való partneri viszony fenntartási szándékát is.)

De nemcsak Klaus helyzete nehéz. A liberális csoport úgy tudta megőrizni a maga mozgalmi jellegét, hogy közben elszakadt a mozgalom jelentős, markáns politikai irányvonallal rendelkező részétől. A mozgalmi jelleg lényege, a sokszínűség szenvedett csorbát. Vajon nem szűkült-e be annyira a liberálisok színskálája, hogy jobban tennék, ha ők maguk is párttá válnának?

Egy megfontolás azonban nyilvánvalóan az együttműködés keresésére sarkallja majd a Fórumból kinőtt párt és mozgalom híveit: az az aggodalom, amit az utolsó közgyűlés egyik felszólalója fogalmazott meg, miszerint félő, hogy a kommunisták a következő választásokon — az egyik küldött szavaival: „szociális demagógiájuk révén" — több szavazatot kaphatnak, mint a Polgári Fórum utódszervezetei. Persze nem csupán a baloldalon veszíthet szavazókat az egykori Polgári Fórum két utódja, hanem a keresztény szellemiségű szavazók körében is, hiszen a különböző kereszténydemokrata irányzatú pártok kívülálló nyugalommal szemlélhették a Fórum belső viaskodásait, majd kettéválását.

KÁRPÁTI JÁNOS
(Prága)

HÍRHALOM

■ A német lottózók nagyigényűek. A tíz márka alatti nyereményekért nem tolonganak. Tavaly így 80 millió márkát nem tudott kifizetni a lottóigazgatóság, ami a 4 milliárdos összegnyeremény 2 százaléka. A maradványt külön kisorsolják, például nyereményautók formájában. (Der Tagesspiegel) ■ A Columbia, ez a nagy takarékpénztár is csődbe ment, mert 4,3 milliárd dollár értékű befektetéseiről derült ki, hogy úgynevezett „bóvli-kötvényekből" állanak. Az amerikai adófizetőknek másfél milliárdjába kerül a Columbia betevőinek kártalanítása. A sorozatos takarékpénztári bukások csak az ügyvédi irodáknak hoznak hasznot: az USA betétbiztosítási szövetségi alapja tavaly 300 millió dollárt fizetett ki az irodák közreműködéséért a csődök kezelésében, az idén valószínűleg 750 milliót kell e célra fordítani. (Economist) ■ A németországi Springer—Deister állami vadászterületen a legnagyobb tél idején vaddisznóvadászatra adott engedélyt az erdészeti hivatal vezetője. Az 51 éves férfi maga is részt vett a vadászaton. A sűrű hóesésben egy vadász elcsúszott, estében elsült a fegyvere. A golyó a fején találta az erdészeti hivatal vezetőjét. Nyomban meghalt. Négy gyermeke és a felesége gyászolja. (SAT 1) ■ A B'nai B'rith világszervezet New York-i jelentése szerint 1990-ben megszaporodott az Egyesült Államokban az antiszemita incidensek száma: 1685 esetben történtek vandál cselekmények, személyi támadások, ami 18 százalékos emelkedést mutat az előző évhez képest. Az antiszemitizmus terjedése az Öbölválságra és az amerikai gazdaság helyzetének romlásához vezethető vissza.

Újjáépítési „aranyláz”

Már megrendelték az első munkákat — Szaúdi fegyvervásárlás

Már januárban egymásnak adták a kilincset az üzletemberek a szaúd-arábiai Dammanban az Oberoi luxusszálloda 22. emeletén. Itt van az emigrációban élő kuvaiti kormány újjáépítési hivatala. Még javában dúltak a légi és a szárazföldi ütközetek, amikor a nagy világcégek képviselői Szaúd-Arábiában már azon dolgoztak, hogy minél nagyobb részt biztosítsanak maguknak Kuvait megamegrendeléseket ígérő újjáépítésében és a sivatagi királyság megerősítésében.

Sem a politikusok, sem az üzletemberek számára nem lehet kétséges, hogy Kuvait újjáépítésében azon országok cégei kapják majd a legnagyobb megrendeléseket, amelyek a harcokban és a felszabadításában oroszlánrészt vállaltak. Egyértelmű: a legnagyobb megrendelések amerikai vállalatokhoz érkeznek, de kuvaiti kormánytisztviselők nyíltan az angolok értésére adták, hogy nem lesznek hálátlanok a brit cégek irányában sem. A németek, az olaszok és a japánok kissé háttérbe szorultak, legnagyobb vesztesnek pedig a francia vállalatok tűnnek.

Az arany- és devizatartalék

Kuvait biztonságba helyezett arany- és devizatartalékai szerény számítások szerint meghaladják a százmilliárd dollárt. Az ország újjáépítéséhez szükséges beruházások összegéről eltérő becslések láttak napvilágot. A szakemberek szerint ez — a még fel nem mért károkkal együtt — százmilliárd dollár. (Egy amerikai gazdasági hetilap szarkasztikus megjegyzése: a szövetséges légi és szárazföldi erők a Kuvait felszabadításával kapcsolatos harci tevékenységek során saját vállalataik számára is „megtisztítják” a terepet...)

Fahd al-Haszavi kuvaiti közigazgatási miniszter ideiglenes dzsiddai hivatalában a külföldi cégek képviselőivel már a kilencven napos, úgynevezett elsősegély-program utáni időszak teendőiről és szerződéseiről folytat intenzív tárgyalásokat. A tervek szerint Kuvait felszabadítása után legkésőbb kilencven nap alatt helyre kell állítani az áramszolgáltatást és a vízellátást, el kell takarítani a romok nagy részét, ismét működtetni kell a kórházakat, rendbe kell hozni a csatornarendszert és újjá kell szervezni a szemétszállítást. Az elsősegély-program része a távközlési rendszer alapjainak lerakása, s nem utolsósorban a mintegy 800 000-es lakosság élelmiszerellátásának a biztosítása. Az „infrastrukturális elsősegély” azonban csak a kezdet. Ezzel párhuzamosan folyik majd a rombolás okozta károk pontos felmérése, valamint a helyreállítás szükséges beruházásainak végleges meghatározása.

Háború előtti kép: Ahmadi, Kuvait egyik olajkikötője

A Szaúd-Arábiában tevékenykedő kuvaiti kormány február elején három szakaszból álló újjáépítési programot hagyott jóvá. A kilencven napos „elsősegély” szakaszt az infrastruktúra alaposabb rendbehozatala, használhatóvá tétele követi. A harmadik szakaszban kerül majd sor a nagyobb gazdasági létesítmények újjáépítésére, bővítésére, egyszóval a gazdaság „normális” működésének újraindítására.

A kilencven napos gyorsprogram becsült költségei kétmilliard dollár körül alakulnak, s ennek végrehajtására szinte óránként születnek a több tízmillió dolláros szerződések. (Február végéig már mintegy 200 megállapodást kötöttek közel 600 millió dollár értékben, elsősorban amerikai vállalatokkal.)

A Bechtel az élen

Az igazi nagy üzlet: a harmadik szakasz. A többéves programban elsősorban az amerikaiak számíthatnak nagy megrendelésekre, közülük is a világ legjelentősebb ipari beruházó és építkezési cége, a *Bechtel*. (Valaha a Bechtelnél dolgozott vezető állásban *Shultz* volt külügy- és *Caspar Weinberger* volt hadügyminiszter is.) A Bechtel már hetven főből álló szakértői csapatot állított össze, amelynek feladata a jelentős károkat elszenvedett kuvaiti kőolaj- és földgázkitermelés, valamint -feldolgozás létesítményeinek helyreállítása, újjáépítése és bővítése. Az olaj- és földgázipar rendbetétele igen óvatos becslések szerint legkevesebb húszmilliárd dolláros bevételhez juttatja majd az amerikai vállalatot. A San Franciscó-i vállalatbirodalom már jelezte, hogy a munkálatokba be kívánja vonni angol leányvállalatait is, számszerint négyet.

Néhány angol céggel is kötöttek már megállapodást a kuvaitiak az újjáépítésben való részvételről, ezek értéke és száma azonban jócskán elmarad az amerikaiakétól. A Szaúd-Arábiában tevékenykedő brit kereskedelmi tanácsos a minap így nyilatkozott: „Nem tervezzük, hogy versenyre kelünk az amerikai cégekkel. Nem ellenük, hanem velük szeretnénk dolgozni.”

A kuvaiti károk felmérése és az újjáépítési szerződések megkötése még távolról sem fejeződött be. Várhatóan az Irak-ellenes koalíció arab országai is részesednek megrendelésekből. Egyiptom például jelentős mennyiségű gyógyszer szállítására kapott megrendelést Kuvaittól.

Szaúd-Arábia csaknem ötven milliárd dollárt fordított közvetlen és közvetett formában az Öböl-háborúra. Az OPEC vezető hatalma még az Öböl-válság előtt számos fejlesztési programot indított útjára, a háború pedig ráébresztette katonai ereje növelésének szükségességére. Az amerikai vállalatok a következő hónapokban és esztendőkben tehát jelentős megrendelésekre számíthatnak Szaúd-Arábiától is. (Rijád legkevesebb négymilliárd dollárért szándékozik harci repülőgépeket és tankokat vásárolni a McDonnell Douglastől és a General Dynamycstől. Ez a két nagyvállalat, valamint az ugyancsak amerikai E-Systems és a Brown and Root mintegy hárommilliárd dolláros megrendelést kap rövid időn belül a sivatagi határok védelmének megerősítését szolgáló fegyverekre és elektronikus rendszerekre.)

A szaúdi távközlési minisztérium még az Öböl-válság előtt nagyszabású, 8,1 milliárd dollár értékű fejlesztést határozott el az ország telefonhálózatának bővítésére. A francia Alcatel és a svéd L. M. Ericsson ezidáig 1,3 milliárdos megrendeléshez jutott a félmillió új telefon kiépítésével kapcsolatban, az amerikai A. T. and T. telefontársaság pedig 330 millió dolláros megrendelést kapott. Szakemberek nem tartják kizártnak, hogy az amerikai távközlési cég további rendeléseket kap a 8,1 milliárd dolláros beruházásból.

Hallgatás Irakról

A háború befejezése után az amerikaiak komoly mennyiségű hadieszközt hagynak majd Szaúd-Arábiában, s ennek ellenértéke az USA kincstárába vándorol. Várható, hogy a háború után több szövetséges arab ország meg akarja erősíteni hadseregét, fel kívánja frissíteni fegyverzetét a „jól szerepelt” amerikai fegyverekkel. Így az USA fegyvergyártói ebből a térségből újabb milliárdos megrendelésekre számíthatnak.

Miközben a háború katonai és politikai hírei mellett mind több szó esik Kuvait újjáépítéséről, valamint Szaúd-Arábia vásárlásairól és a térség (olaj)gazdaságának várható átrendeződéséről, a világcégek részéről szemérmesen nagy a hallgatás Irak újjáépítését illetően. Pedig az iraki újjáépítés legalább akkora üzletet kínál, mint Kuvaité, sőt becslések szerint nagyságrendekkel nagyobbat.

Érthető a hallgatás, hiszen Irak újjáépítésében egyelőre nem hanyagolható el a politikai kockázat. Kétségtelen azonban, hogy belátható időn belül — megfelelő politikai feltételek és biztosítékok esetén — a vállalati „aranyláz” második hulláma eléri majd Irakot is.

GONDA GYÖRGY—SZENTGÁLI PÉTER

Diplomáciai „összhangot" lát a The Christian Science Monitor Gorbacsov litvániai és Bush Öböl-beli szereplése között

Megsemmisített iraki páncélos a kuvaiti harcmezőn

Az amerikai hadsereg egyik sztárja: az M—1 Abrams páncélos

A harci helikopterek a totális légi fölény miatt állandó utánpótlásról gondoskodtak

A páncéloscsata filmje

Katonai szakértők egyetértenek abban, hogy az Öböl-háború sorsát végérvényesen megpecsételő páncélos ütközet már korábban eldőlt. Pontosan akkor, amikor január tizenhetedikén a szövetséges erők, megbénítva az iraki légvédelmet, gyakorlatilag kiiktatták *Szaddám Huszein* félelmetesnek tartott légierejét. A múlt heti nagy sikernek, a szárazföldi hadműveletek rendkívül gyors befejezésének a gyökere tehát éppen az volt, hogy a szövetséges erőknek sikerült megszerezniök a totális légifölényt. Ezzel nemcsak rettegésben tartották az iraki lakosságot, nemcsak fel tudták számolni a SCUD rakétakilövők jelentős részét, hanem megfelelően előkészítették a szárazföldi háborút is.

A diplomaták minden bizonnyal sokáig elemzik még Szaddám Huszein magatartását. Mint a harci cselekmények bebizonyították, az agresszor blöffölt. Hadsereg korántsem volt olyan ütőképes, mint amilyennek hitték, a harci morál is alábbhagyott. Szaddám nyilván arra játszott, hogy a szövetségesek az ultimátumok utolsó pillanataiban majd visszakozni fognak, így nem derül fény csapatainak kis ütőképességére. (Természetesen minden viszonylagos. Az iraki hadsereg ugyanis az arab világban, csak arabokkal vívott harcban nyilván másként vizsgázott volna. Most azonban végképp bebizonyosodott, hogy modern háborút csak akkor lehet eredményesen megvívni, ha egy hadsereg a modern hadviselés minden infrastrukturális elemével fel van szerelve. S ehhez nemcsak a legkorszerűbb elektronika tartozik hozzá — amellyel teljesen meg lehetett bénítani az iraki légvédelmet —, hanem az is, hogy megfelelően kiképzettek legyenek a modern hadfelszerelést irányító és használó katonák. Így az iraki erők eleve alárendelt szerepre voltak kárhoztatva, s az események igazolták a feltételezést.)

Ennek ellenére meglepte a szakértőket a szövetségesek megsemmisítő győzelme, s annak gyorsasága. Sokan nemcsak a katonák képzettsége közötti különbséget emlegetik okként, hanem azt is: az amerikaiak oldalán olyan fegyvereket is bevetettek, amelyek a maguk nemében a legjobbak a világon. Tehát a szovjet és az amerikai haditechnika „háborús mérkőzéséből" az amerikai került ki győztesen.

Lássuk a hatalmas méretű páncéloscsata főbb részvevőit. (Szakértők egyébként ezt az ütközetet a II. világháború utáni legnagyobb tankcsatának tartják.)

Talán nem véletlen, hogy az AH-64 *Apache* nevű harci helikopterrel kezdjük az összeállítást. Ez ugyanis a szövetségesek totális légi fölényének jegyében, mint rendkívül korszerű fegyver alapvető szerepet játszott az iraki páncélosok gyors felmorzsolásában. A gépen a pilóta és a fegyverkezelő egymás mögött foglal helyet, így az AH—64-es igen vékony helikopter. Éppen ezért rendkívül jól lehet vele manőverezni. Négy lézervezérlésű rakéta, valamint 18 páncéltörő rakéta teszi a harckocsik félelmetes ellenfelévé.

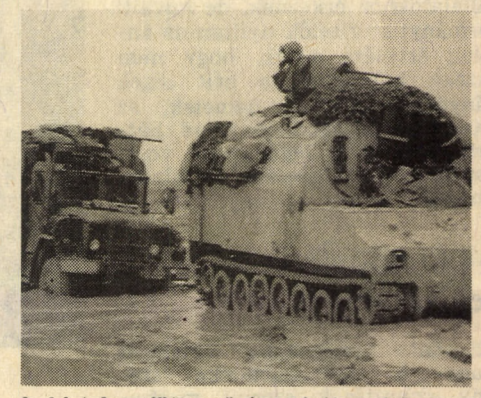
A csata sztárja az M—1 *Abrams* harckocsi volt, amely 6 tonnás; 1500 lóerős motorja 66 kilométeres csúcssebességre teszi alkalmassá. 120 milliméteres ágyúja 10 kilométerre hat. Éjszakai tájékozódásra alkalmas műszere is van. Az M—60-as páncélos korábbi gyártmány, 48 kilométeres csúcssebességgel bír. A sivatagban a szövetségeseknek az M—2 *Bradley* páncélozott járműből volt a legtöbb: 2000 darab. A 33 tonnás járműben a kezelő személyzeten kívül hat gépesített lövész is helyet kapott.

Az irakiak T—72-es harckocsikkal rendelkeztek, amelynek több paramétere megegyezik az Abramséval. A löveg 125 milliméteres, ugyanakkor 45 tonnájával a T—72-es lényegesen könnyebb, mint az Abrams. Csúcssebessége 60 kilométer. Szaddám páncélos erőinek egy részét beágyazta a homokba. Elsősorban a régebbi T—55-ös vagy T—62-es modelleket, amelyektől a könnyű páncélzat és a kis mozgékonyság miatt harcban eleve nem várhatott volna túlságosan sokat. A szövetségesek azonban könnyen áttörték a védőárkokat, ami elsősorban annak tudható be, hogy a folyamatos bombázással és tüzérségi előkészítéssel felmorzsolták az iraki erőket. A várt véres és hosszú háború helyett tehát gyors csapással tudták megsemmisíteni Huszein-elitcsapatait, s ezzel — remélhetően — kiiktatni Irakot, mint a térség békéjét veszélyeztető, erős katonai hatalmat.

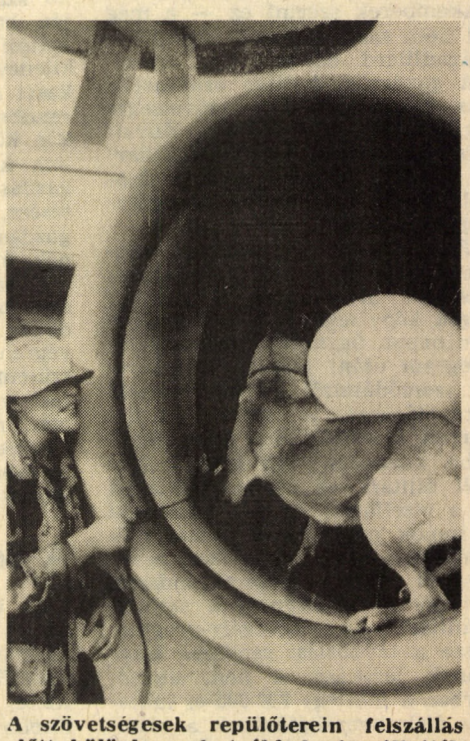
Képeinken a nagy csata állomásai.

Az amerikaiak minden páncéloshadosztályát ezer kiszolgáló jármű követte, napi 220 ezer liter üzemanyagot fogyasztva

A hirtelen jött esőzés miatt a felvonulási szakaszban az a szokatlan kellemetlenség is előfordult, hogy sárba süllyedtek a csapatok — a sivatagban

A szövetségesek repülőterein felszállás előtt különleges kutyákkal vizsgáltatták át a gépeket, nehogy bombát helyezzenek el Szaddám terroristái

Egyesült Államok

„Olló”

George Bush és az adóprés

„Figyeljék a számat: nem lesz adóemelés, semmiféle adóemelés!” Ezek, az azóta számtalanszor idézett szavak Bush elnöktől, illetve akkor még elnökjelölttől hangzottak el 1988 novemberében, a Republikánus Párt New Orleansban rendezett konvencióján. A Fehér Ház lakója elnökké választása után csak 18 hónapig tudta állni szavát; a nyár derekán az 1991-es pénzügyi év költségvetéséről folyó meddő viták során kénytelen volt bejelenteni, hogy az amerikai költségvetésnek „új bevételekre” van szüksége. A londoni Economist az elnöki bejelentést elemző cikkét furcsa rajzzal „kommentálta”: Bush orra a képen feltűnően hosszúra nyúlt, mert aki nem tartja a szavát...

A forgatókönyv

Az Egyesült Államok elnöke nem jókedvében folyamodott az adóemelés népszerűtlen fegyverehez. Tisztában van azzal, hogy a novemberi időközi választásokon az adóemelés sok szavazat elvesztésével járhat, ennek ellenére nem volt más választása. (Novemberben ujjáválasztják a 435 képviselő mindegyikét, valamint a 100 tagú szenátus harmadát.) A törvényhozásban, a pártok között és a pártokon belül hónapok óta folyik a vita az október 1-jén kezdődő pénzügyi esztendő költségvetéséről, az eredménytelen alkudozásoknak az elnöki „közbeszólás” nyújtott új kilátásokat.

A Reagan-korszak nagy ívű gazdasági fellendülését az akkori vezetés a hitelekre alapozta. Miközben az Egyesült Államokban időtartamában és ütemében minden korábbit felülmúlt a konjunktúra, a költségvetés hiánya évről évre új rekordot döntött. 1981-ben a büdzsé hiánya 78 milliárd dollár volt, öt esztendővel később pedig a deficit már meghaladta a 220 milliárdot. A honatyák 1985 decemberében úgy vélekedtek, hogy a költségvetési hiány alakulása kicsúszott mindenfajta ellenőrzés alól, ezért kényszerintézkedésre van szükség. Ekkor fogadták el Gramm—Rudman—Hollings törvényt, amely egyrészről kimondta minden kiadási tétel törvényhozási ellenőrzését, másrészről pedig megszabta az évenkénti hiány felső határát. A törvény értelmében, ha a hiány tízmilliárd dollárnál nagyobb összeggel eltér a meghatározottól, azonnal automatizmusok „lépnek életbe”: a kiadásokat arányosan kell csökkenteni a meghatározott deficitszint eléréséig. Az elképzelések szerint évi 35 milliárd dollárral kellett volna lefaragni a hiányt, s a „menetrend” alapján 1991-re helyre kellett volna állnia a költségvetési egyensúlynak.

Fotó: Archív

IRODAHÁZAK ÉPÜLNEK NEW YORKBAN

Az elnök számára egyértelműen kudarc

A büdzsé hiánya 1987-ben 150, tavaly 152 milliárd dollár volt, idén pedig a deficit az előrejelzések szerint 161 milliárd dollár körül fog alakulni. Időközben a törvényhozás kénytelen volt módosítani az 1985. évi decemberi törvényt, s a költségvetési egyensúly elérését az 1993-as pénzügyi évre tűzte ki célul. (Érdemes megjegyezni, hogy az Egyesült Államok 3200 milliárd dollár belés külföldi adósságot halmozott fel, ez az összeg megközelíti az ország évi bruttó nemzeti termékének 60 százalékát.)

Ez év elején az 1991-es pénzügyi évre szóló költségvetési tervezet elkészítésekor a hiányt még százmilliárd dollárra becsülték. Néhány hónap alatt azonban egyértelmű lett, hogy a deficit 1991-ben eléri majd a 170 milliárd dollárt, amelyet Washingtonnak a sorozatosan csődbe jutott takarékpénztárak megmentésére kell fordítania. A Gramm—Rudman—Hollings törvény ütemezése szerint 1991-ben a költségvetési hiány nem haladhatja meg a 64 milliárd dollárt. Az „előírás” és a valóság között tehát több mint százmilliárd dollár a különbség.

Ebben a helyzetben a költségvetési hivatal, valamint a törvényhozás számára nem maradt más lehetőség, mint a büdzsé bevételi és kiadási oldalának átrendezése. Ennek híján ugyanis működésbe lépnek a rettegett automatizmusok. Mit is jelentene az Egyesült Államok számára a 64 milliárdos deficithatár törvény általi kikényszerítése?

Darman, a Fehér Ház költségvetési hivatalának vezetője a több mint százmilliárdos „metszőolló” működésbe lépésére ijesztő forgatókönyvet vázolt föl. Egymillióval csökkenteni kell a hadsereg létszámát, száz légiirányító tornyot be kell zárni, csökkenteni kell a kábítószer-ellenes küzdelmet, az állami börtönökből 5600 fegyőrt el kell bocsátani, százmillióval kevesebb ebéd jut a rászoruló idős embereknek, a szükségesnél egymillióval kevesebb gyermek juthat védőoltáshoz — jellemezte a várható intézkedések mértékét és jellegét Darman. A borús kép sem a törvényhozásban, sem a választókban nem hagyott kétséget afelől, hogy sürgős intézkedésre van szükség, több mint százmilliárd dollárral ugyanis nem csökkenthető recesszió nélkül az amerikai költségvetés hiánya. A Reagan-korszak legsúlyosabb öröksége, a költségvetési deficit ma az amerikai gazdaság első számú problémája. Az 1981 novemberében kezdődött gazdasági fellendülés ugyan még tart, a gazdasági növekedés üteme azonban mérséklődik. A GNP idén várhatóan másfél-két százalékkal gyarapodik, az infláció pedig meghaladja az országban magasnak számító hat százalékot. Noha idén jócskán lassul és gyengül a konjunktúra, visszaeséssel nem kell számolni, a közgazdászok többsége csak 1992-re vár enyhe recessziót. A gazdaság élénkítését szolgálná a kamatlábak mérséklése, a központi bank szerepét betöltő FED azonban egyelőre nem akarja csökkenteni a beruházások élénkülését gátló kamatokat. S erre jó oka van: a kamatok mérséklése tovább gerjesztheti az inflációt.

A törékeny amerikai konjunktúra azonban a költségvetés átrendezését a kamatlábak csökkentése nélkül nem képes recesszióba csúszás nélkül elviselni. Dönteni kell tehát, mi a fontosabb: az infláció „megugrása”, vagy a konjunktúra életben tartása. Aligha kétséges, hogy a FED előbb-utóbb beadja a derekát, s kénytelen lesz megkezdeni a kamatlábak mérséklését.

Sürget az idő

A republikánus és a demokrata párt egyetért abban, hogy a költségvetési hiány lefaragása érdekében sürgősen kell cselekedni. Eltérő azonban a véleményük a cselekvés módját illetően. A republikánusok a fogyasztói — elsősorban az alkoholra, a motorbenzinre és a dohányra kivetett — adó emelése mellett kardoskodnak. A demokraták véleménye szerint ez a lépés elsősorban az alacsonyabb jövedelműeket sújtaná. Szükségesnek tartják viszont — s szerintük ez az adókérdés megoldásának a kulcsa — a reagani jövedelemadó-rendszer gyökeres átalakítását. Megítélésük szerint ez a magas jövedelműeket részesíti előnyben, akik évi 200 ezer dollár feletti jövedelem után 28 százalék adót fizetnek, míg az évi 75—200 ezer dolláros jövedelmű családok adókulcsa 33 százalék. (Regan hatalomra jutása előtt a legfelső sávban az adókulcs 70 százalék volt.)

Kétségtelen, hogy százmilliárd dollárt meghaladó deficitcsökkentést nem képes az amerikai gazdaság és a lakosság súlyosabb gondok nélkül elviselni. Nem véletlen tehát, hogy Bush elnök — vállalva szavahihetőségének megrendülését — kénytelen volt feladni eddigi (igen népszerű) álláspontját az adók kérdésében. A törvényhozást sürgeti az idő, hiszen az új pénzügyi év kezdete már nincsen messze.

A bevételnövelő tételek mellé kiadáscsökkentést is felsorakoztatott az elnök. Elképzelése szerint a hadikiadásokat az 1991-es pénzügyi évben tíz, a kormányzati kiadásokat pedig 15 milliárd dollárral kell mérsékelni. Szó van arról is, hogy ismételten megnyirbálják az oktatásra és az egészségügyre szánt költségvetési pénzeket.

A költségvetési hiány csökkentése nemcsak a „szivárgó autogumihoz” hasonlító amerikai, hanem az egész világgazdaság számára is sürgető. A magas deficit ugyanis magasan tartja a hitelkamatokat az Egyesült Államokban, s a nemzetközi pénzpiacokon. Márpedig a magas kamatlábak fékezik a beruházási tevékenységet mind a vállalatoknál, mind pedig az egyéni fogyasztóknál. Végső soron az amerikai költségvetés drámai hiánya mérséklően hat a világgazdaság konjunktúrájának alakulására. Nem beszélve arról, hogy a hiány finanszírozása mind több gondot jelent. Az előrejelzések szerint ugyanis a japán tőkebefektetések az Egyesült Államokban valamelyest csökkenni fognak, a nyugateurópai tőke pedig mind inkább Kelet-Európa felé fordul, illetve otthon keres magának érvényesülési, azaz profitlehetőségeket.

Alkudozások

A válságba került amerikai költségvetés hiányának több mint ötvenmilliárdos csökkentése, illetve deficithatár felemelése csak átmeneti megoldás, amolyan bűvészkedés a számokkal. Az adóemelés, a kiadáscsökkentés ellenére tetemes marad a hiány, s az egyensúlyi állapot jó esetben is csak az 1990-es évek második felében következik be. A szociális kiadások csökkentése, valamint több fogyasztói adó felemelése elkerülhetetlen, s ez jó esetben az életszínvonal stagnálását hozza magával.

A pártok közötti és a törvényhozáson belüli alkudozások még nem értek véget, Bush elnök azonban már kijelölte a követendő utat. Az adóemelés az elnök számára egyértelmű kudarcot jelent, hiszen 1988-ban gazdasági tanácsadói egészen mást ígértek neki és a választóknak. Akkor a Bush-csapat még úgy vélte, hogy a költségvetés kiadási oldala — a rugalmas befagyasztás elvét és gyakorlatát követve — csak az infláció százalékával növekszik majd évente. A tévedés ma már egyértelmű. Bush számára a „fájdalmas műtét” annyi vigasszal járhat, hogy az adóemelésre elnöki megbízatásának közepén kerül sor, a választók a következő elnökjelölésig talán elfelejtik, kiheverik a most elkerülhetetlen adóintézkedéseket.

GONDA GYÖRGY—SZENTGÁLI PÉTER

Pentagonale

Realitás és remény

A velencei csúcs után

Lengyelország sorsa

A legtöbb kérdés tisztázódott az ötoldalú, Ausztria, a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság, Jugoszlávia, Magyarország és Olaszország együttműködése jellegét és céljait illetően augusztus elsején, amikor Velencében véget ért az első kormányfői találkozó. Valójában nyolc hónapja már, hogy a kérdések megfogalmazódtak a nemzetközi sajtóban. Akkor, amikor a közép-kelet-európai térség négy állama —, még a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság nélkül —, Budapesten útjára indította az együttműködési tervet.

Helsinki útján

A Habsburg-monarchia iránti nosztalgia éledt volna újjá? Netán a Közép-Európa-koncepció keresné a politikai megvalósulást? Mi a szerepe és érdeke a világ ötödik gazdasági hatalmává előreléptett Olaszországnak a regionális együttműködés kezdeményezésében? A félelem a nagy Németország túlsúlyától ösztönzi a térség államait az összefogástól remélt egyensúlykeresésre? Mert, s ebben alighanem minden megfigyelő egyetértett, a Szovjetunió fokozatos visszavonulása bizonyos vákuumot eredményezhet a régiókban.

A csúcstalálkozó, az elfogadott politikai dokumentum, a felelős állami vezetők megnyilatkozásai együttesen adták meg a választ az időnként a realitásoktól elrugaszkodott fantáziákban megfogalmazott kérdésekre. Miként Antall József miniszterelnök is tett Velencében, célszerűbb talán a Pentagonale helyét és szerepét az európai folyamatban oly módon meghatározni, hogy milyen funkciót nem kíván magára vállalni az ötök együttműködése.

„Teljes félreértés lenne azt hinni, hogy új szövetség létrehozásáról van szó — nyilatkozta a magyar kormányfő. — Ez a regionális együttműködés semmilyen vonatkozásban nem lehet alternatívája az európai integrációhoz való csatlakozásunknak."

Az ötoldalú együttműködésnek nincs szigorú intézményes struktúrája, hanem a rugalmasságra, a gyakorlatiasságra épül: közös érdekű konkrét projektumok végrehajtására összpontosít. A velencei politikai dokumentummal egyidőben aláírt három évre szóló gazdasági munkaprogram sorolja fel mindazokat a területeket, ahol az együttműködés realizálódik. Autópályák építése (így a hazánkat közvetlenül érintő Budapest—Ljubljana—Trieszt, avagy a Bécs—Budapest—Belgrád, illetve a Prága—Budapest—Zágráb—Ariai-tenger szakasz), vasútvonalak bővítése, környezetvédelem, hírközlési rendszerek korszerűsítése, kis- és középvállalati kooperációk ösztönzése jelzi, hogy elsődlegesen az infrastrukturális háttér kiépítése áll a projektumok előterében. Közép-Kelet-Európa így nyerheti vissza észak—déli és kelet—nyugati irányban is azt a szerepet, amely egyébként földrajzi helyzetéből kínálkozik Európában. A politikai dokumentum előirányozza több kérdésben az ötök egyeztetését is, amire egyébként már volt példa az emberi jogokról rendezett koppenhágai konferencián. A velencei csúcstalálkozón — amelynek időpontja egybeesett a helsinki záródokumentum aláírásának tizenötödik évfordulójával — megfogalmazódott, hogy az ötök együttesen is hozzá kívánnak járulni a Helsinki II. sikeréhez, a tervezett párizsi csúcshoz.

A velencei kormányfői találkozón az is szóba került, hogy menynyiben legyen nyitott a kívülállók felé az ötök együttműködése. Tavaly nrovemberben Budapesten Ausztria, Jugoszlávia, Magyarország és Olaszország képviselői találkoztak. Áprilisban Havel elnök kezdeményezésére (s egyértelmű olasz támogatással) csehszlovák—lengyel—magyar csúcsot tartottak az esetleges hármas összefogás jegyében. Az időpont nem volt igazán szerencsés; egy nappal a magyarországi választások után. Delegációnk az átmenetet képviselte, érdemben aligha foglalhatott volna állást. Májusban, Bécsben aztán

Fotó: Archív

A CSÚCSTALÁLKOZÓ RÉSZVEVŐI VELENCÉBEN

Az egyedüli ellenszer a nacionalizmus ellen

Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság hivatalosan is csatlakozott a négyekhez, így jött létre a Pentagonale.

Hatékony háttér

Vitatémává vált, mi legyen Lengyelországgal. A maga módján úttörő a közép-kelet-európai változásokban, ám földrajzilag határország, s ilyen értelemben híd a hagyományos értelemben vett Közép-Európa és Észak-Európa között. A velencei dokumentum ezt a kettősséget tükrözte, amennyiben az együttműködés alapjait a földrajzilag behatárolt körzetre, „a közös érdekek globalitsát" biztosító Közép-Kelet-Európára szűkötette, ám lehetőséget kínált, hogy a szomszédos államok egyes konkrét, így például környezetvédelmi projektumokban részesedhessenek. A nyilatkozat megfogalmazásában alighanem érvényesült a jelenlegi olasz diplomácia vezetőjének, Gianni De Michelisnek a koncepciója, miszerint célszerű lenne Európa más térségeiben is bátorítani a regionális együttműködést.

A Pentagonale előtörténete: az Alpok—Adria munkaközösség — osztrák, olasz tartományok, Szlovénia és Horvátország, Bajorország, illetve immár öt magyar megye részvételével — több mint egy évtizedes a múltja. Az utóbbi időben voltak kezdeményezések balkáni együttműködésre, s hagyományos az északi országok kooperációja. Jeszenszky Géza külügyminiszter éppen a velencei csúcs előestéjén vetette fel a Kárpátok—Tisza regionális összefogást Szlovákia, Kárpátalja, Kelet-Magyarország, a Vajdaság és esetleg Erdély bevonásával.

A regionalizmus — ami a Pentagonale jellegét is megadja — természetes, sőt pozitív tényezője a jelenlegi európai egységfolyamatnak — fogalmazta meg a magyar külpolitika vezetője. „Történelmi jelentőségű a Pentagonale", mondta nemzetközi sajtóértekezletén Antall József is, ám éreztette, miként néhány nappal korábban Budapesten a külügyminisztériumban a nagyköveti konferencián, hogy hazánk az európai változások kulcsfontosságú elemének a német újraegyesítést tekinti. A magyar külpolitikában a Németországhoz fűződő viszony alakulásának van prioritása — fogalmazódott meg. A Pentagonale, s logikusan adódik, így Olaszország ugyanakkor fontos egyensúlyozó szerepet tölthet be hazánk és általában is Közép-Kelet-Európa életében, amikor a Szovjetunió fokozatos katonai, gazdasági és politikai visszavonulásával sajátos vákuum érvényesül. A német újraegyesítés, legalábbis egy átmeneti időre, leköti részben az NSZK-t, sőt az egész nyugat-európai közösséget.

Az említett realitások fényében nem érdektelen röviden kitérni arra, hogy miként értékeli az olasz diplomácia a közép-kelet-európai térséget, a regionális együttműködés perspektíváját. Rövid távon azért sem, mert — miként Antall József Velencéből hazatértekor megerősítette —, küszöbön áll, várhatóan szeptemberben, a magyar kormányfő római látogatása. Itália ma a harmadik tőkés kereskedelmi partnerünk, ám századunkban hosszú időn keresztül a második volt. S az olasz gazdaság potenciálja, a magyarországi kibontakozás szempontjából nagyfontosságú kis- és középvállalati szerkezet, amolyan modellnek is kínálkozik. Különösen a Trieszttől Milánóig húzódó észak-olasz térségben van komoly érdeklődés magyarországi befektetések, vállalatközi kapcsolatok iránt. A Pentagonale infrastruktúra-fejlesztő programja hatékony hátteret biztosítana az együttműködéshez. Kérdés, hogy mennyiben sikerül élni a kínálkozó lehetőségekkel. Az esedékes kormányfői látogatás jelentős lendületet adhat a vegyesvállalati kooperációknak. Hiszen adva van a földrajzi közelség, az évezredes történelmi, kulturális kapcsolat, s nem utolsósorban egyrészt az itáliai kormány készsége, másrészt az olasz vállalkozók érdeklődése.

Olaszország, amely július elsejétől átvette fél évre az Európai Közösségek elnöki tisztét, biztosítani kívánja Kelet-Európa államait, hogy nem lesznek elhanyagolva, még ha az EGK elkerülhetetlenül az NDK gazdasági integrálódására összpontosít majd — írta Gianni De Michelis a Foreign Policy nyári számában. A német újraegyesítés, külső következményeiben, még ha esetleg eltérő módon is, de valamennyi európai államot érinti. Talán a legérzékenyebb térség éppen Közép-Európa, ahol kis- és középméretű nemzetek éltek, élnek Németország és Oroszország között. Egy olyan körzet, európai összehasonlításban, ahol kis területen a legnagyobb különbözőség mutatkozik. Négy évtized idegen kulturális közege és felfogása után most a régió népei újból az európai fővonalhoz kívánnak visszatérni. A pluralizmus azonban azzal a veszéllyel párosul, hogy az évtizedeken át mesterségesen takargatott nemzetiségi feszültségek most meghatározó jelentőségűvé válnak a Duna és Visztula közti térségben, miként a Habsburg-birodalom szétesésekor is történt. De Michelis olasz külügyminiszter szerint már csak ezért sem elegendő, hogy Nyugat-Európa segítsége kimerüljön pénzügyi támogatásban. Az össz-európai integrálódásban való részvétel távlatának lehetőségére van szükségük, a demokratikus intézmények fejlődésére, amely az egyedüli ellenszer a szélsőséges nacionalizmussal szemben. Itália tudatosan választotta éppen ezt a térséget, hogy a regionális együttműködés kibontakoztatásával — amikor is minden egyes ország lokomotív szerepet tölthet be a kooperációnak egy-egy adott területén —, hozzájárulhat két feladathoz is. Egyrészt az egyes államok belső stabilizálódásához, másrészt a Közös Piachoz való közeledésükhöz.

Közös érdek

„A Pentagonale közös érdekünk, amely fontos eszköze lehet földrészünk átalakulásának. Olyan európai államok szabad összefogása, amelyeket a földrajzi közelség és adott tradíciók hoznak egybe. Ha képesek leszünk politikai és gazdasági érdekeinket hatékonyan egyeztetni, felleljük a megfelelő utat, hogy a célok megvalósuljanak, a ma még csak a tizenkettek alkotta közösséghez, csakúgy mint az Európa Tanácshoz való csatlakozással" — mondta Claudio Martelli olasz miniszterelnök-helyettes a velencei csúcstalálkozón.

ORTUTAY L. GYULA
(Róma)

Egyesült Államok

Őszi tétek

Vége a mézesheteknek

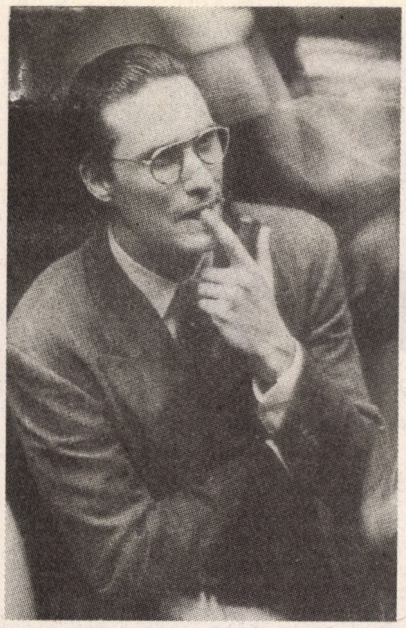
Október második hétfőjén, Amerika felfedezésének ünnepén — a Kolumbusz-napon — a New York-i Szabadság-szobor, az állami múzeumok és szabadidőparkok többsége nem fogadott látogatókat. A zárva tartás oka távolról sem az ünnepnap volt; néhány napig az amerikai kormányhivatalok és állami intézmények költségvetés nélkül maradtak, s csak a legfontosabb állami teendők ellátására biztosított pénzt a kincstár. A hosszú hétvége után a kormány ugyan sürgősségi, úgynevezett vészköltségvetésben részesült, az ország viszont csaknem három hétig büdzsé nélkül maradt. (Ismeretes, hogy az Egyesült Államokban október elsején kezdődik a pénzügyi év, az új költségvetés általában 1—2 héttel korábban már elkészül törvényhozási és elnöki jóváhagyással.)

Recesszió fenyeget

A kormányzati, úgynevezett kisköltségvetés „rövidzárlatával" szinte egy időben jelent meg a Los Angeles Times széles körű felmérésének eredménye Bush elnök népszerűségének alakulásáról. Az országos felmérés tanúsága szerint a Fehér Ház lakójának tetszési indexe meredeken zuhan: augusztusban a lakosság 76, szeptemberben 68, október elején pedig 55 százaléka értett egyet az elnök bel- és külpolitikai, valamint gazdasági vonalvezetésével. Bush elnök „tetszési mutatója" beiktatása óta soha nem volt ilyen alacsony. Sokan persze megfordítják a megállapítást: igen nagy dolog, hogy az elnök másfél éven át szinte semmit nem vesztett népszerűségéből.

Kétségtelen, hogy augusztus óta az amerikai politikában és gazdaságban sok minden „összejött". A Szaúd-Arábiába küldött expedíciós hadsereg — havi több mint egymilliárd dollárral növelve a költségvetési deficitet — egyelőre tétlenül és magát a homoksivatagba beásva vár újabb parancsra. A „fiúkért" és a túszokért aggódik az egész ország, s a közvélemény már nagyon várja, hogy az Öböl-kérdés megoldódjék.

A rossz hangulatot csak fokozzák az amerikai gazdaságról folyamatosan közzétett kedvezőtlen adatok, amelyek már valóságos visszaesésmániát váltottak ki az ottani üzleti világban. Mindenki fél a recessziótól, amely lassan, de biztosan közeledik. A kérdés csupán az, hogy mikor „kapja el" az egyre lassuló gazdaságot. A dollár októberben történelmi mélypontra süllyedt a márkával szemben, ismét növekszik a munkanélküliség, sorra mennek csődbe a hitelintézetek és a takarékpénztárak, növekednek a

Fotó: Archív

GONDBAN A TŐZSDÉN

Sok minden „összejött"

termelői és a fogyasztói árak, pang a részvény- és a kötvénypiac. (Az amerikai közgazdászok egy része az ország fokozódó gazdasági nehézségeiért mind nyíltabban a reagani, kínálatra épülő gazdaságpolitikát okolja. Reagan elnöksége idején az amerikai gazdaság „fényes" éveket élt meg, s az akkori töretlen fellendülésért most kell az árat megfizetni. A kínálatösztönző gazdaságpolitika ugyanis külföldi és belföldi kölcsönökre épült, az amerikaiak „túlfogyasztották" magukat, s az eladósodás leépítése a kilencvenes évek első felében igencsak érezhető áldozatokat követel.)

Nem tesz tehát jót Bush népszerűségének a megroggyanó gazdaság, valamint a csaknem öt hónapig elhúzódott terméketlen költségvetési vita. A költségvetési csatározásokba mind az adminisztráció, mind pedig a törvényhozás — nemkülönben a lakosság — belefáradt, elfásult. Ebben az esztendőben azonban nemcsak az 1991-es év költségvetése a tét, hanem a képviselői helyek egészének és a szenátori helyek egyharmadának az „újraleosztása" is. November elején ugyanis az Egyesült Államokban időközi választások lesznek: a politikusok harcba szállnak a képviselőház mind a 435 helyéért, valamint a szenátusi „székek" egyharmadáért. Ebben a helyzetben teljesen érthető a képviselők és szenátorok már-már értelmetlennek tűnő aprólékos küzdelme egy-egy csekély költségvetési tételért. A honatyák szeretnék magukat újra megválasztani, s távolról sem közömbös számukra szereplésük a mindenki pénztárcájába és családi költségvetésébe vágó állami pénzügyi vitába.

Költségvetési vita

Ráadásul erre a vitára akkor került sor, amikor az Egyesült Államok költségvetési hiánya minden korábbi elképzelést felülmúlni látszott, s elkerülhetetlenné vált a deficit drasztikus lefaragása. Sem az elnök, sem a törvényhozás, sem a lakosság számára nem mindegy, hogy milyen állami kiadásokat csökkentenek és milyen bevételeket növelnek a következő esztendőkben. Természetesen abban nem volt vita, hogy a csillagászati méretű költségvetési hiányt a lehető leggyorsabban fel kell számolni. Az 1990-es pénzügyi évet az amerikai költségvetés mintegy 230 milliárd dollár hiánnyal zárta, s az előrejelzések 1991-re már a 300 milliárdos deficit rémképéről beszéltek. (Érdemes megjegyezni, hogy az Egyesült Államok költségvetését kordában tartani hivatott Gramm—Rudman—Hollins törvény idén „csak" 64 milliárd dolláros hiányt engedélyez. Ennek túllépése esetén olyan automatizmusok lépnek működésbe, amelyek arányosan és drasztikusan a kívánt szintre faragják le a hiányt. Ezt elkerülendő az adminisztráció és a honatyák bizonyos mértékig „kicselezték" a törvényt.)

A 300 milliárd dolláros hiány természetesen elfogadhatatlan volt mindenki számára, ezért a kormányzat és a törvényhozás végeláthatatlan alkudozásba kezdett, melyik ujját is harapja meg. A kincstár minél több bevételt, a törvényhozás — valamint az adófizető polgárok — pedig minél kevesebb adóemelést és kiadáscsökkentést akart látni. Márpedig a költségvetésnek csak ezzel a két oldalával lehet „játszani".

Mindössze 12 órával az új költségvetési év beköszönte előtt született meg a kompromisszum Bush elnök, a két párt és a törvényhozás vezetői között a büdzsé keretszámairól. A megegyezés azonban nem jelentette azt, hogy az Egyesült Államok október elsején rendelkezett volna részletes költségvetéssel. Csaknem három hétig folyt ezután a kíméletlen csata a kiadások és a bevételek alakulásáról. Az érdekeltek szinte minden dollárról órákon át vitatkoztak, az elnök többször élt vétójogával, a kormány pedig néhány napra szóló „kiutalásokból" tartotta fenn intézményeinek működését.

A „keretkompromisszum" eredménye, hogy az 1991-es költségvetési évben 40 milliárd dollárral, 256,3 milliárdra csökkentik a költségvetés hiányát. Öt esztendő alatt pedig összesen 500 milliárdot faragnak le a deficitből. A jelenlegi tervek szerint 1995 végére egyensúlyba kerül majd a bevétel és a kiadás oldala. (A közgazdászok jelentős része felhívta a figyelmet arra, hogy a 40 milliárdos csökkentést „elviheti" a recesszió, s a deficit elérheti az október elején kezdődött pénzügyi évben a mumusként emlegetett 300 milliárd dollárt is.)

A kompromisszum érdekében az elnök és a republikánusok engedtek többet eredeti álláspontjukból, bár a demokraták is kénytelenek voltak számos javaslatuktól visszakozni. Az első elemzések szerint a 40, illetve 500 milliárd dolláros deficitcsökkentés 60 százaléka adóemelésből, a katonai kiadások csökkentéséből, az egészségügyi és szociális kiadások megnyirbálásából, a mezőgazdasági támogatások mérsékléséből tevődik össze. Miközben számottevően növekszik a költségvetés bevételi oldala, fájdalmasan csökken (a katonai kiadásoktól eltekintve) a kiadások rovata. 1991-ben 12, öt év alatt pedig 119 milliárd dollárral csökkennek a szövetségi kormány szociális kiadásai és juttatásai. Ennek az összegnek a felét az egészségügy sínyli meg: lefaragják a kórházak költségvetését, korlátozzák az orvosok fizetését, s nem marad érintetlen az idős korúak egy részének ingyenes kezelését szolgáló Medicare program sem. A katonai kiadásokat — mindenki örömére — öt év alatt összesen 67 milliárd dollárral kurtítják meg. Az agrártámogatásokra fordított összeg öt év alatt 13 milliárddal csökken s 8 milliárddal kevesebb jut a közalkalmazottak nyugdíjtámogatására is.

A vállalati és a személyi jövedelemadók emelését ugyan sikerült elkerülni, de néhány adófajta drasztikus emelése igencsak nagy terhet jelent a lakosság egy részének. A republikánusoknak sikerült elhárítaniuk a demokraták jövedelemadó-emelési kísérleteit, „cserébe" ők viszont feladták a tőkeérték-növekedési adó csökkentésére vonatkozó álláspontjukat. A napi politikai érdekek végső soron győzedelmeskedtek mindkét párt részéről. Ők tehát elégedettek lehetnek a kompromisszummal, a választók már kevésbé.

Külpolitikai hatás

A többször elfogadott és visszautasított költségvetés-tervezetek az Öböl-válsággal „fűszerezve" nagy nyomást jelentettek Bush számára. A büdzsé-kudarc elkerülése érdekében az elnök minden erejét és tekintélyét „bevetette": járta az országot, vacsorán látta vendégül a legrenitensebb honatyákat, agitált, programokat mondott le a személyes meggyőzés javára. De fél szemét állandóan a Közel-Keleten kellett tartania, nem tudta erejét a belgazdasági gondokra összpontosítani az általa is kívánt mértékben. A költségvetési dráma közepette reális volt annak a veszélye, hogy az Egyesült Államok nem lehet vezetője annak a nemzetközi koalíciónak, amely Kuvait megsegítésére jött létre.

A költségvetési kompromisszumnak egyedül a központi bank szerepét betöltő FED elnöke, Greenspan örül maradéktalanul. A FED-re nagy nyomás nehezedett a kamatok csökkentése érdekében, ugyanis az alacsonyabb kamatlábak felélénkíthetik a lanyha gazdasági tevékenységet. Greenspan viszont joggal tartott attól, hogy a kamatmérséklés és a beruházásösztönzés tovább szítja majd az infláció tüzét. A költségvetési kompromisszum megszületése után a FED elnöke kilátásba helyezte a kamatok mérséklését a gazdaság élénkítésére. (Más kérdés, hogy az alacsonyabb kamatlábak miatt a külföldi pénzek másutt keresnek majd maguknak profitlehetőséget, tehát az Egyesült Államokba kevesebb pénz fog beáramolni, illetve az ott levő tőkék egy része átvándorol majd a magasabb kamatokat kínáló országokba. Az alacsonyabb amerikai kamatok csökkenthetik a dollár iránti nemzetközi keresletet, ez pedig a „zöldhasú" árfolyamának újabb csökkenéséhez vezethet.)

A vezető amerikai napilapok egybehangzó elemzései szerint Bush elnök számára véget ért a — másfél évig tartó — mézesheteket időszaka, a romló gazdasági helyzetben mind több népszerűtlen intézkedést kell meghoznia. A The New York Times egyik cikke szerint egyre több a bizonytalanság Bush 1992-es újraválasztása körül, amely eddig „sima menetnek" tűnt. Sőt az sem kizárt, hogy az Öböl-jelenlét, a 40 dollár körüli olajár, a növekvő infláció és a súlyos terhet jelentő költségvetési deficit Amerikát rövid időn belül belehajszolhatja első „háborús" gazdasági visszaesésébe. Az Öböl-válság sikeres megoldása azonban új életet lehelhet a republikánusok kilátásaiba, javíthatja Bush választási esélyeit, s nem utolsósorban egy ideig elfeledtetheti az amerikaiakkal a költségvetés reájuk háruló terheit. Nem csekélyek tehát a tétek az őszi hónapokban az elnök és csapata számára; s a siker érdekében a politika vagy a gazdaság oldalán rövid időn belül „beleerősítés" várható az óceán túlsó partján.

GONDA GYÖRGY—SZENTGÁLI PÉTER

Katonák

Szíria csillagai

AUN TÁBORNOK
Megindult a damaszkuszi gőzhenger

Időzíteni tudni kell, s Hafez el-Asszad szíriai elnök, a térség egyik nagy túlélője és kivárója ismét bebizonyította, hogy tud időzíteni. Amikor a damaszkuszi befolyás alatt álló törvényes libanoni kormány, Elias Hravi elnök kabinetje szeptember végén blokádot hirdetett Michel Aun tábornok kelet-bejrúti keresztény ellenkormánya ellen, Damaszkusz sietett kijelenteni, hogy nem avatkozik be fegyveres erővel a keresztény kontra keresztény konfliktusba, s a viszály békés rendezését szorgalmazza. James Baker amerikai külügyminiszter közölte is az iraki agresszióval szemben álló erőkkel, hogy Asszad nem használja fel az Öböl-válságot libanoni befolyásának kiszélesítésére, s Faruk asz-Saraa szíriai külügyminiszter az ENSZ-ben nyugtatta meg Franciaországot, a libanoni keresztények nagy szövetségesét.

Amikor azonban sor került az izraeli rendőrségnek az egész arab világot felbőszítő jeruzsálemi sorozsis szent háborút, s utoljára, de nem lekedett. Miután kipuhatolta, hogy a katonai akciót korábban ellenző Izraelnek nincsenek már ellenvetései és Washington sem ellenezne egy gyors katonai akciót, Hravi elnök október 10-én katonai segítséget kért Szíriától a lázadó Aun ellen. A libanoni kérést pontosan időzítő Szíria azonnal cselekedett: jelentős erőket vonultatott fel az elnöki palotába befészkelődött Aunnal szemben, s október 13-án megindult a damaszkuszi gőzhenger. A szíriai vadászbombázók — néhány ósdi libanoni harci gép kíséretében — letarolták Aun főhadiszállását, a tábornok, aki néhány órával korábban megígérte, hogy inkább a harcmezőn hal meg, de nem adja meg magát Szíriának, családját és seregét cserben hagyva harckocsin menekült a francia nagykövetségre. Elfelejtette időben értesíteni híveit, hogy adják meg magukat a törvényes kormánynak (és Szíriának), így hát azok még öt órán át harcoltak és véreztek. A rövid, de kemény összecsapásnak mintegy ezer halottja és sebesültje volt, s végül Szíria győzelmével zárult a libanoni politika egyik érdekes intermezzója, a Damaszkusszal szemben álló utolsó jelentős belső libanoni erő próbálkozása.

Szíria most fogadja a gratulációkat: a Hravi-kormány ünnepli „az új korszak kezdetét". Franciaország, a libanoni keresztények nagy patrónusa, menedékjogot akar adni Aunnak, akit ellenfelei pártütés és sikkasztás (75 millió dollár) miatt bíróság elé akarnak állítani, de maga Mitterrand elnök sem vitatja a törvényes kormány fellépésének jogosságát, Szaúd-Arábia üdvözli új és fontos szövetségesének eredményes fellépését, Egyiptom fanyalog, de mást nem tehet. Fanyalognak a nyugati hatalmak is, de Szíria ma már túlságosan is fontos ahhoz, semhogy pálcát törjenek felette: csapatokat küldött Szaúd-Arábiába, az Irak-ellenes összefogás erősítésére rávette Iránt, hogy fújja le az Egyesült Államok ellen meghirdetett dzsihádot, vagyis szent háborút, s utoljára, de nem utolsósorban komoly csapást mért Irak libanoni befolyására, hiszen Irak volt a világ egyetlen országa, amely diplomáciai elismerést nyújtott a Szíria-ellenes Aun-kormánynak, s amíg tehette (az ENSZ-embargó meghirdetéséig), pénzt és fegyvert küldött a lázadóknak!

Szíria most abban a szerencsés helyzetben van, hogy stratégiai érdekei egybeesnek az Irak gyengítésére törekvő koalíció érdekeivel, valamint a libanoni válság leküzdésére hivatott taifi arabközi megállapodás (1989. szeptember) előírásaival. Legalábbis egyelőre.

Szíria libanoni érdekeltségének hosszú a története, s ennek rövid sommázata az 1943. évi libanoni nemzeti paktumban rejlik. A függetlenné váló korábbi francia mandátumterület két meghatározó politikai ereje, az akkor elsőhegedűs maronita keresztények és a másodhegedűs szunnita mohamedánok megállapodtak abban, hogy a belpolitikában ugyan a maronitáké a primátus (ők adják a köztársasági elnököt és a hadsereg főparancsnokát), ezzel szemben a külpolitikában meghatározó szerep jut a testvéri Szíriának, amely a libanoni orientáció meghatározójaként és a kisebbségek védelmezőjeként végleg lemond azokról a területekről (Bejrút, a tengermellék, a Bekaa-völgy), amelyeket annak idején a francia gyarmatosítók elcsatoltak tőle és a kis keresztény Libanonnak adtak.

Szíria tehát közel fél évszázada a nemzeti paktum jegyében befolyási övezete részének tekinti Libanont, s nem tűri el, hogy Bejrútban arab- vagy Szíria-ellenes irányzat érvényesüljön. A szíriai politika ugyanakkor eléggé pragmatikus ahhoz, hogy a befolyás fenntartása érdekében elhanyagolja az ideológiát: amikor 1975-ben kirobbant a gyakorlatilag még ma is tartó iszonyatos, az országot elpusztító polgárháború, Szíria szemrebbenés nélkül a szorongatott keresztény erők oldalára állt a győzni látszó arab nacionalistákkal és palesztin szövetségeseikkel szemben! 1976-tól kezdve állomásoznak Libanonban a szíriai úgynevezett rendfenntartó erők — a csapatokat a keresztény elnök hívta be, s jelenlétüket az arab konszenzus szentesítette.

Szíria ettől kezdve egészen az 1982. évi izraeli invázióig ügyesen lavírozott Libanonban, megakadályozva, hogy az újra és újra fellángoló polgárháborúban ne legyen tényleges győztes és vesztes, és mindkét fél respektálja Damaszkuszt, mint a nagy döntőbírót.

Izrael támadása azonban megkeverte a kártyákat. Részben azért, mert a Bekaa-völgyben lezajlott izraeli—szíriai légicsatákban elszenvedett szíriai vereség alaposan megtépázta Damaszkusz tekintélyét, lovat adott a Szíria-ellenes keresztény erők alá, olyannyira, hogy a Dzsemajel testvérek (a meggyilkolt Basin, majd Amin) izraeli szuronyok védelmében foglalták el az elnöki széket, sőt Amin Dzsemajel 1983-ban szerződést is aláírt Izraellel. Másrészt viszont azért, mert az 1984-es fordulatban, amely elvezetett a libanoni—izraeli szerződés felbontásához, majd az izraeli csapatok kivonulásához, mind nagyobb szerepet játszottak a síiták, s főleg a Teheránhoz kötődő, túszszedő fundamentalisták.

Ez a keresztény és fundamentalista előretörés részleges defenzívára késztette Damaszkuszt, s a libanoni belső mohamedán—mohamedán, illetve keresztény—keresztény viszályoknak tudható be, hogy 1988 szeptemberében, amikor lejárt Dzsemajel mandátuma, nem sikerült megválasztani az új köztársasági elnököt. Ideiglenesen Michel Aun tábornok, a hadsereg főparancsnoka vette át a miniszterelnöki funkciót. Ezt a mohamedánok nem fogadták el, ők Szelin al-Hossz miniszterelnököt tekintették törvényes kormányfőnek. Így jött létre a „nulla elnök, két miniszterelnök" formula.

Hosszú huzavona után született meg a tavaly szeptemberi taifi egyezmény, amely 50:50 arányban állapította meg a funkciók elosztását a keresztények és mohamedánok közt, csökkentette az elnök befolyását a mohamedán miniszterelnök javára, s leszögezte: ha a milíciák leadják fegyvereiket, az országban állomásozó 40 ezer szíriai katona kivonul Libanonból, de éppen a milíciák leszerelése megköveteli az átmeneti szíriai katonai jelenlétet az ország egész területén (kivéve az izraeli ellenőrzés alatt álló déli sávot).

Taif után került sor Hravi, az új elnök megválasztására, de Michel Aun úgy értékelte Taifot, mint szíriai összeesküvést Libanon bekebelezésére. Kikiáltotta magát államfőnek és iraki (valamint nyugati) segítségben bízva szent háborút hirdetett a szíriai katonák kiűzésére.

A csillagok állása most Szíriának kedvez, s örvendetesnek tűnik, hogy megkezdték a Bejrútot kettéosztó „zöld vonal" erődeinek, drótakadályainak, lövészárkainak lebontását. Bejrút évek óta ismét egységes — de mi lesz Libanonban? Mivel az országban működő tucatnyi, saját kikötőkkel, adószedőkkel, kábítószer-kereskedőkkel rendelkező milícia harc nélkül nem adja le fegyvereit, s mivel az óvatos Szíria egyszerre csak egyet lép, alighanem jó ideig lesznek még szíriai katonák Libanon földjén.

MAKAI GYÖRGY

HÁTTÉRRAJZ: IDŐZÍTETT GYILKOSSÁG

Úgy tűnik, azok a merénylők is időzíteni tudtak, akik október 12-én, egy nappal az új választások kiírásával kapcsolatos népszavazás után meggyilkolták Rifaat Mahgubot, az egyiptomi parlament elnökét, Mubarak uralkodó pártjának, a Nemzeti Demokrata Pártnak oszlopát és az elnök Irak-ellenes politikájának lelkes támogatóját.

Sokan úgy vélik, hogy a gyilkosság figyelmeztetés volt a mubaraki politika támogatói számára, akik abban bíznak, hogy a néhány hét múlva sorra kerülő választás — a Legfelső Alkotmányos Bíróság ugyanis a választási szabályok alkotmányellenessége miatt nyilvánította gyakorlatilag törvényellenesnek a jelenlegi parlamentet — növeli a parlament szerepét, tág teret enged a függetleneknek, gyakorlatilag felszámolja az egypártrendszer maradványait, s véget vet annak a sok évtizedes állapotnak, amelyben a hatalom a hadsereghez kötődő szűk elit kezében volt.

A gyilkosságot magára vállaló rejtélyes Iszlám Felszabadítási Front bejelentette, hogy ez a sors vár „az amerikaiak szövetségeséül szegődött arabokra", s Egyiptom népének választania kell „az árulók s az arab nemzet érdekeinek védelmezői között".

Kik lehettek a gyilkosok? A belső fundamentalista erők, amelyek 1981-ben végeztek Szadattal, s azóta is több politikai gyilkosságot követtek el, ugyanakkor támogatják Mubarakot Irakkal szemben és nem alkalmazzák a motorkerékpáros gyilkosság módszerét. Ezzel szemben az egyiptomi rendőrség máris letartóztatott több mint harminc palesztin (Abu Nidal-csoport) és iraki terroistát, s maga Mubarak elnök is Szaddám Huszein hosszú karját gyanítja a gyilkosság hátterében.

Nemrég megalakult kanadai–magyar tanácsadó vegyes vállalat érdemi, önálló munkára keres legfeljebb 40 éves

kreatív menedzsereket

Közgazdasági végzettség és perfekt angol nyelvtudás szükséges.

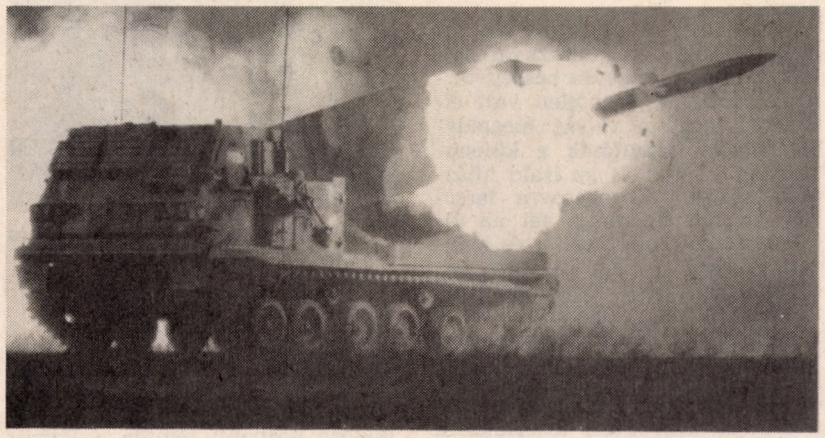
A jelentkezéseket részletes önéletrajzzal, „Privatizáció, MO" jeligére, a kiadóba küldjék el.

A béke „áldozatai”

Az Öböl-válság és a hadiipar

Csökkentek a megrendelések

Hozzávetőleges számítások szerint az amerikai expedíciós hadsereg szaúd-arábiai tartózkodása havi egymilliárd dollárba kerül, s ez az Egyesült Államok büdzséje számára akkor is jelentős tétel, ha a költségek egy részét a sivatagi királyság vállalja át. Hetek óta áramlik az amerikai haditechnika a Perzsa-öböl térségébe, a Pentagon a katonai szállítógépek mellett a polgári légitársaságok utasszállítóit is igénybe veszi charterjáratok formájában. Az Egyesült Államok igencsak deficites költségvetése számára az Öböl menti „felvonulás” további gondokat okoz, a hadiszállítók viszont nem várt megrendelésekhez jutnak. Ez persze csak pillanatnyi fellélegzést jelent a Pentagon legfontosabb szállítóinak, az amerikai hadiipar óriáscégei ugyanis nem csekély gondokkal kénytelenek számolni már középtávon is a hidegháború korszakának lezáródásával.

Fotó: Archív

AEROSPATIALE-RAKÉTAKILÖVŐ MŰKÖDÉS KÖZBEN

A fejlesztési program ütemét lassítják

Kutatási irányok

Már öt esztendeje folyamatosan csökkennek a Pentagon megrendelései a harci eszközökre. Ez ugyan eddig nem jelentette a katonai költségvetés összegének mérséklődését a költségvetésen belül, de a jelek szerint az októberben kezdődő új pénzügyi évben abszolút értékben is kisebb lesz az Egyesült Államok katonai költségvetése, mint 1990-ben. Bush elnök a törvényhozástól 307 milliárd dollárt kért a következő pénzügyi év katonai kiadásaira, a honatyák azonban ezt az összeget 24 milliárd dollárral faragták le. A költségvetési hivatal és a hadügyminisztérium tervei szerint a következő öt évben összesen 60 milliárd dollárral mérséklik az Államok katonai kiadásait. Ennyire tehető tehát a béke „ára”, más szavakkal a szovjet—amerikai viszony lényeges átformálódása és a kelet-európai változások ennyivel „járultak hozzá” a kiadáscsökkentéshez.

Persze ami jó az amerikai költségvetésnek és az adófizető polgároknak, az távolról sem kedvező a hadiszállítóknak. Őket ugyanis nemcsak a megrendelések visszaesése, hanem jó néhány katonai jellegű kutatási és gyártási program valószínű törlése is sújtja. A konfrontációs veszély számottevő mérséklődésével az amerikai katonai vezetés többek között új harckocsi- és repülőgéptípusok tervezését, valamint gyártását is leállította. Az amerikai hadsereg legfontosabb szállítói bevételeinek többsége a Pentagon megrendeléseinek teljesítéséből származott és származik, a világpolitikai enyhülés tehát szinte azonnali szerkezetváltást, diverzifikálást igényelne ezeknél a cégeknél a talpon maradás érdekében.

Az amerikai hadikiadások tervezett drasztikus csökkentése több világcéget igen érzékenyen érint. A Martin Marietta — rakétákat és katonai elektronikai berendezéseket gyárt — termelésének például 90 százalékát a Pentagon veszi át, idén 5,4 milliárd dollár értékben. Még ennél is nagyobb a haditermelés aránya (91 százalék) a Lockheednál, amely idén mintegy 9 milliárd dollárért szállít repülőgépeket és rakétákat a hadseregnek. A hasonló profilú Northrop éves termelésének 88 százaléka (4,6 milliárd dollár) készül a hadügyi tárca megrendelésére. A tankokat, tengeralattjárókat, rakétákat és elektronikai berendezéseket gyártó General Dynamics első számú vevője ugyancsak a Pentagon: teljes termelési értékének 87 százaléka (8,6 milliárd dollár) jut el az amerikai hadsereghez. Idén 10,2 milliárd dollár értékben szállít repülőgépeket, helikoptereket, rakétákat és csúcstechnikát képviselő elektronikát a hadseregnek a McDonnell Douglas, amely termelési értékének 67 százalékáért a költségvetés fizet.

A lobbyzás szerepe

Viszonylag kedvezőbb helyzetben van a repülőgépmotorokat és elektronikai berendezéseket gyártó United Technologies, a Rockwell International és a General Electric. Ezek a vállalatbirodalmak éves termelésük 25—45 százalékát értékesítik a katonai szférában. Az Egyesült Államok 10 legnagyobb katonai szállítója érthető módon eltérően viseltetik a katonai megrendelések csökkenésével szemben. A „héják” csoportjába azok a cégek tartoznak, amelyek szinte teljes mértékben a Pentagon megrendeléseitől függenek, s számukra komoly megrázkódtatást jelent majd a termelés visszafogása, illetve a szerkezetváltás által kikényszerített ön-áramvonalasítás.

A „galambok” csoportjába a sok lábon álló Boeing, a General Electric és a General Motors tartozik. Ezeknél a vállalatoknál a bevételek döntő többsége eddig is a polgári termelésből és értékesítésből származott. A katonai megrendelések csökkenése a számítások szerint nem jár majd megrázkódtatással ezeknél a cégeknél, termékskálájuk ugyanis annyira széles, hogy viszonylag könnyedén pótolják majd a kieséseket, ráadásul nem jelent gondot a gyártósorok átállítása a „civil” termelésre.

A hadiipari szállítók zsargonjában pulykáknak nevezett McDonnell Douglas, Lockheed és Grumman az igazán bajban levő cégek, amelyek egyelőre még nem látják világosan jövőjüket. Számukra a Pentagon az első számú bevételi forrás, s a haditermelés részesedése olyan nagy teljes termelésükben, hogy egyelőre képtelenek gazdaságosan profilt váltani. A McDonnell Douglas például a világ számos légitársaságától rendelkezik megrendeléssel az MD—11 és az MD—80/90 utasszállítókra, ezek gyártása azonban nem biztosít számottevő profitot. A repülőgépgyár a nyereséget szinte kizárólag a katonai megrendeléseken „csinálta”, a polgári gépek gyártása amolyan melléküzemági tevékenység volt. Hasonló helyzetben van a Lockheed is.

S a katonai kiadások öt évre tervezett 60 milliárd dolláros csökkentése távolról sem végleges. A washingtoni Brookings Institute egyik legutóbbi tanulmánya szerint 100—120 milliárdos kiadáscsökkentés sem valószínűtlen, egyes szakértők pedig az amerikai—szovjet megállapodások függvényében 200 milliárd dolláros lefaragást is el tudnak képzelni öt év alatt. Nem véletlen, hogy a hadiipari termelésben leginkább érdekelt 11 amerikai állam kormányzói már a tél végén elkezdtek lobbyzni: a szövetségi költségvetéstől kértek anyagi segítséget a bajba jutó hadiipari vállalatok számára termelőkapacitásaik átállítását, valamint a munkások átképzését segítendő. Néhány vállalat már tett is bizonytalan kísérleteket a szerkezetváltásra.

A Rockwell például a termelésautomatizálási rendszerek és kamionalkatrészek gyártásával próbálkozik. Mások korszerű számítógépes tervezési és adatfeldolgozási rendszerüket igyekeznek a polgári megrendelők rendelkezésére bocsátani. A General Dynamics szénbányáinak aktivizálásától reméli a bevételkiesés egy részének pótlását. Persze bajosan képzelhető el, hogy a szénbiznisz jövedelme számottevően helyettesíteni tudja a nukleáris tengeralattjárók és az F—16-os vadászgépek értékesítéséből származó jövedelmet és nyereséget. A Martin Marietta — menteni a menthetőt alapon — újabban az információs rendszerek, a repülőgép-irányítási berendezések, valamint a postai automatizálás területén igyekszik jeleskedni. (A békésebb világ természetesen nemcsak az amerikai hadiszállítók körében szedi „áldozatait”. Az angol és a francia haditermelők belföldi és külföldi megrendelései is számottevően csökkennek, s őket is jelentősen érinti néhány nemzetközi fejlesztési program ütemének lelassítása vagy törlése. Külön gondot jelent számukra, hogy a hazai ipar védelme és támogatása miatt tovább mérséklődtek a Pentagon amúgy sem túl nagyvonalú külföldi fegyvermegrendelései. Nem kevés gonddal küszködnek a kelet-európai fegyvergyártók, őket is sújtja egyrészről a pénzhiány okozta megrendelésállomány-zuhanás, másrészről a Varsói Szerződés repedezése, nemkülönben a fejlődő országok fegyvermegrendeléseinek drámai visszaesése. A szovjet hadiipar többek között éppen most „írhatja le” az évi több milliárd dolláros iraki fegyverpiacot. Hazai vonatkozásban pedig elég itt utalni a Videoton gondjaira, amelyekben nem kis szerepet játszik a katonai rendeltetésű termelés igen jelentős visszaesése.)

Visszatérve az Egyesült Államokra: katonai szakértők véleménye szerint a kilencvenes évek második felére a katonai kiadások a bruttó társadalmi termék 6 százalékáról várhatóan 4 százalékára csökkennek. Az úgynevezett békegazdaság ugyan problémákat okoz a hadiipari szállítóknak, de várhatóan igencsak jótékony hatással lesz a recesszió előtt álló gazdaság egészére.

Nehéz esztendők

A katonai költekezés visszafogásának egyik látszólagos hátulütője a munkahelyek számának csökkenése. Számítások szerint minden 1 milliárd dolláros katonai kiadáscsökkentés 38 ezer amerikai dolgozót érint hátrányosan. A dolgozókat azonban át lehet képezni, s egy kedvező konjunktúra sok munkaalkalmat teremthet számukra a polgári termelésben. A konjunktúra megélénkülése pedig nem kis mértékben a katonai kiadások csökkentésétől függ... Az amerikai DRI/McGraw-Hill számításai szerint a hadikiadások csökkentésének eredményeként 1995-től érezhetően növekszik majd az amerikai cégek nemzetközi versenyképessége. Az ezredfordulóra pedig a tervezettnél félmillióval több lakás épül és ugrásszerűen bővül majd a fogyasztási cikkek és a gépkocsik iránti kereslet.

Kétségtelen azonban, hogy a hadiiparban, valamint a fegyveres erőkhöz kötődő ágazatokban — optikai műszerek, rádió- és televíziós berendezések gyártása stb. — nehéz esztendők következnek. Az előrejelzések szerint a világ fegyvergyártói és -kereskedői csökkenő megrendelésekkel és forgalommal kénytelenek számolni; ezt a dekonjunktúrát azonban nem fájlalja a világ.

GONDA GYÖRGY—
SZENTGÁLI PÉTER

Jelkép

Hidegháború: K. O.

„A truccanni az óceánon egy munkaebédre?" — élcelődött az ABC szokásos vasárnapi kerekasztalműsorában a tévétársaság vezető kommentátora. A megjegyzés természetesen nemcsak az elnökre vonatkozott, hiszen valamennyi, magára adó amerikai újságíró fontosnak tartotta, hogy egy héttel később jelen legyen Helsinkiben a Bush—Gorbacsov találkozón.

Az „előjáték"

Szeptember 1. szombat. A moszkvai tévéhíradóval egy időben az amerikai elnök a családi villa kertjében maga állt a sajtó elé, hogy bejelentse: vasárnap, azaz 9-én néhány órás megbeszélést folytat a szovjet vezetővel. A közlés előtt alig két órával Scowcroft, nemzetbiztonsági tanácsadó még elkeseredetten igyekezett elhárítani a riporterek ezzel kapcsolatos kérdéseit, amikor váratlan intermezzo játszódott le a kennebunkporti nyaraló kertjében. A sajtótitkár telefonüzenetet kapott a külügyminisztertől, majd az elnöktől (aki épp motorcsónakban ült és pecázott), majd maga írt valamit egy papírlapra. A nemzetbiztonsági tanácsadó elolvasta az üzenetet, aztán belemondta a mikrofonba: „A közlemény másfél óra múlva esedékes."

Szeptember 2. vasárnap. „Milyen ragyogó hír!" — kiáltott fel Katarban Hurd, angol külügyminiszter, nyilván arra utalva, hogy a tárgyalásokon az Öböl-válság lesz a napirenden. Maga George Bush ennél tágabb témakört rajzolt fel sajtónyilatkozatában, s megemlítette az európai biztonság, valamint a leszerelés kérdését is. Az elnök hangsúlyozta, hogy a munkajellegű találkozónak nincs kötött napirendje, s annak összehívását nem a közel-keleti helyzet indokolta. Bush azonban némileg magát cáfolta, hiszen elárulta, hogy a személyes eszmecserét egy héttel korábban (tehát az Öböl-válság kirobbanása után) maga indítványozta.

Sam Nunn, befolyásos demokrata szenátor egy tévéműsorban úgy fogalmazott, hogy e fontos és időszerű csúcs „erős üzenet" lesz Szaddam Husszeinnek. Szerinte e találkozón a lényeg a két nagyhatalom hosszú távú céljainak az egyeztetése, hiszen Husszein „korántsem az utolsó zsarnok, aki szert tesz tömegpusztító fegyverekre". Egy meg nem nevezett magas beosztású kormánytisztviselő úgy fogalmazott Washingtonban: „A fő cél a két nagyhatalom érdekazonosságának és együttműködésének a biztosítása a válság alakulásában, s a csúcs »fontos jelképe« lesz a nemzetközi összefogásnak."

Szeptember 3. hétfő. „Ha el is múlt az idő — ha egyáltalán létezett —, hogy Washington és Moszkva gondolhasson akaratának egy helyi konfliktusra való rákényszerítésére, annak az ideje bizonyosan nem múlt el, hogy a két ország komolyabban és együtt fontolja meg, mit tehet a jelenlegi válsággal."

Moszkvában, ahol néhány nappal korábban Gorbacsov még azt jelentette ki, hogy — a belpolitikai problémák miatt — minimálisra korlátozza külföldi utazásait, a külügyi szóvivő sajtóértekezleten foglalkozott a két államfő küszöbön álló negyedik találkozójával. Helsinkiben nem csúcs-, hanem munkatalálkozó lesz, hangsúlyozta többször is Geraszimov. A hasonló, kötetlen eszmecseréket értékelve rámutatott, hogy az ilyen találkozók új tartalmat adnak a két ország kapcsolatának, hozzájárulnak ahhoz, hogy ez a viszony végérvényesen megszabaduljon a félmúlt sztereotipiáitól. A szóvivő megerősítette, hogy a kétoldalú kapcsolatok bizonyosan terítékre kerülő témái mellett a fő figyelmet a válságövezetekre, s ezen belül a Perzsa (Arab)-öböl térségére összpontosítják.

Szeptember 5. szerda. Noha ezt a szovjet szóvivők korábban cáfolták, Moszkvába érkezett az iraki külügyminiszter. Tarik Azizt még aznap este fogadta Mihail Gorbacsov is, ily módon jelezve újból, hogy a Szovjetunió a tárgyalásos, diplomáciai rendezés híve.

Szeptember 6. csütörtök. Az iraki külügyminiszter moszkvai sajtóértekezletén lelkesen beszélt tárgyalásairól, de kénytelen volt elismerni, hogy a válság megoldását illetően jelentősek a különbségek a szovjet és az iraki álláspont között. „Gorbacsovra tartozik, hogyan használja fel az általam átadott információt és helyzetértékelést" — közölte Aziz, cáfolva ezzel, hogy Bushnak szóló üzenetet is vitt volna. Hozzátette: a szovjet vezetés a jelek szerint tevékenyebb szerepet kíván játszani a konfliktus rendezésében, és közölte, hogy Irak üdvözölné a szovjet közvetítési kísérleteket. Geraszimov, ezt követő sajtóértekezletén, hangoztatta: nincs szó arról, hogy Moszkva közvetítene, de — mint mondta — a Szovjetunió hasznos szerepet tölthet be, hiszen kapcsolatban áll minden érintett féllel. A ZDF nyugatnémet tévéállomásnak nyilatkozva a szóvivő visszautasította azt az elképzelést, hogy a Szovjetunió és az Egyesült Államok intézzen ultimátumot Irakhoz, és így kényszerítse azt kivonulásra Kuvaitból. Felvetette ugyanakkor, hogy az ENSZ alapokmánya lehetőséget ad vezérkari bizottság létrehozására, s erre még sor kerülhet a jövőben.

Ötpontos csomag

Helsinkiben bejelentették, hogy mindkét elnök szombaton érkezik a finn fővárosba, s még aznap külön-külön találkoznak a finn köztársasági elnökkel. A Fehér Ház közlése szerint a tárgyalásokon napirenden lesz a Szovjetunió gazdasági helyzete is, és az Egyesült Államok — tekintettel Moszkva korrekt, partneri magatartására a válságban —, a korábbinál is fontosabbnak tartja, hogy segítsen. Megfigyelők nyomban figyelmeztettek, hogy gyakorlati lépések aligha várhatók azonnal, s minden bizonnyal arra lehet számítani első lépésként, hogy a Nemzetközi Valutaalap tanulmányozza a szovjet helyzetet. Kairóban nyilvánosságra került, milyen javaslatokat kíván tenni Mihail Gorbacsov Helsinkiben. Az ötpontos csomag lényege, hogy hívjanak össze a Biztonsági Tanács égisze alatt nemzetközi értekezletet; történjen nemzetközi kötelezettségvállalás, hogy Irakot nem éri támadás; vizsgálják meg az arab katonai erők ottmaradásának lehetőségét, amíg Irak ki nem vonja csapatait Kuvaitból; vezényeljék ki a külföldi csapatokat, ha a nemzetközi értekezlet eredményesen ér véget, s nem utolsósorban: nemzetközi és kétoldalú tárgyalásokon bizonyosodjanak meg, még az értekezlet előtt, hogy Bagdad elfogadja a tervezett rendezés elveit.

James Baker időközben Szaúd-Arábiába érkezett, hogy a válság

Fotó: MTI Külföldi Képszerkesztőség

KATONA AZ ELNÖKI PALOTA ELŐTT

Új időszámítás kezdődött

megoldásáról tárgyaljon a térségben.

Szeptember 8. szombat. „A találkozó központi témája a Perzsa (Arab)-öbölben kialakult válság lesz" — jelentette ki George Bush, miután megérkezett Helsinkibe. Közölte, nem áll szándékában arra kérni Gorbacsovot, hogy küldjön szovjet szárazföldi erőket a térségbe. A közel-keleti konfliktuson kívül más témákkal is foglalkoznak majd, áttekintik az „új, szabad" Európával kapcsolatos kérdéseket, a leszerelés témakörét, s Bush tájékoztatást vár a szovjet reformokról. Az amerikai elnök közölte, fel fogja vetni, hogy országa szívesen adna el fejlett olajtermelési technológiát a Szovjetuniónak, ha olajat kapna érte cserébe.

Az esti órákban megérkezett a finn fővárosba Mihail Gorbacsov is, s feleségével együtt részt vett Koivisto elnök vacsoráján. Gorbacsov egyébként a szovjet nagykövetségen szállt meg, míg Bush a finn elnök 18. században épült vendégházát választotta, ahol annak idején az orosz cárok laktak. Újságírók felfigyeltek arra, hogy az amerikai elnök nem odaszállított páncélozott limuzinjában, hanem a házigazda kocsiján hajtott be a repülőtérről.

Arra az üzenetre, amit Husszein, iraki elnök intézett a csúcs résztvevőihez, sem Bush, sem Gorbacsov nem reagált.

Szeptember 9. vasárnap. Többnapos ború után halvány napsütésre ébredt ezen a reggelen a finn főváros.

Baker Moszkvába megy

Az elnöki palotában tíz óra után néhány perccel megkezdődött a két szuperhatalom vezetőjének találkozója. Délelőtt a két elnök majdnem három órán át négyszemközti eszmecserét folytatott, s a fő téma a Perzsa (Arab)-öbölbeli válság volt — közölték a palota udvarán a szóvivők. Fitzwater és Ignatyenko egyaránt hangsúlyozta, hogy az elnökök egyetértenek a válság, valamint az ENSZ ezzel kapcsolatos szerepének megítélésében. Ugyancsak egybehangzó volt a véleményük arról, hogy a megbeszélést derűlátó, jó légkör jellemezte. (Az alaphangot, mint később kitudódott, Gorbacsov adta meg, amikor a golyóálló üveggel fedett erkélyen, rögtön a kézszorítás után, bekeretezett karikatúrát ajándékozott kettejükről Bushnak. A rajz címe: Knock out a hidegháborúnak.)

Az ebédet követően plenáris ülés volt. Elutazás előtt közös sajtóértekezletet tartottak, s közreadták a megbeszélésekről kiadott nyilatkozatot.

Maga a dokumentum és a nyilatkozók is történelminek nevezték a találkozót, de ez nem derült ki, vajon kötöttek-e valamiféle megállapodást. Az állásfoglalás leszögezi, hogy Kuvait iraki katonai megszállása elfogadhatatlan, s felhívja Bagdadot, hogy feltétel nélkül vonja ki csapatait, továbbá engedje szabadon a túszokat. Mindkét fél egyetértett abban, hogy a rendezést a Biztonsági Tanács égisze alatt kell keresni, s ha az edigi szankciók nem vezetnek eredményre, fontolóra veszik az ENSZ alapokmánya szerinti további lépéseket is. A sajtótájékoztatón az elnökök közölték, hogy Bush nem kérte szovjet csapatok bevetését, s Gorbacsov kijelentette: nem is terveznek közös katonai akciókat. Az amerikai elnök ennél titokzatosabb volt szándékait illetően. „Azt hiszem, kialakítottunk egy stratégiát, amelynek jó esélye van sikerre anélkül, hogy erőhöz kellene folyamodnunk" — jegyezte meg ezzel kapcsolatban Brent Scowcroft. A nemzetbiztonsági tanácsadó elmondta: a Szovjetunió egyetértett az amerikai tervvel, hogy a közel-keleti térségben új biztonsági rendszerre van szükség, s annak — moszkvai vélemény szerint — az arab országok együttműködésén kell alapulnia. Scowcroft tisztázta elnökének félreérthető kijelentését: az amerikai haderő csak akkor távozik a térségből, ha létrejön egy olyan biztonsági rendszer, amely képes megakadályozni hasonló agresszió megismétlődését.

Mihail Gorbacsov a szovjet televíziónak adott nyilatkozatában egyetértett azzal, hogy új időszámítás kezdődött Helsinkiben, de hozzátette, hogy a találkozó végső soron egy folyamat része. A szovjet vezető megerősítette, hogy George Bush biztosította őt: Washington továbbra is érdekelt a peresztrojka sikerében és ezt gyakorlati segítségnyújtással is alá kívánja támasztani. Ilyen együttműködési (és nem jutalomnak szánt) lehetőség a szovjet nyersanyagkészletek kiaknázásában és a repülőgépgyártásban való amerikai közreműködés. A többi között ezekről tárgyal Moszkvában Baker külügyminiszter, illetve az a gazdasági küldöttség, amely a héten érkezik a Szovjetunióba.

CSÁK ELEMÉR

Nem fax-ni

Forradalom az irodában

Nemrégiben még a tudományos-fantasztikus filmek és irodalom birodalmába tartozott az elektronizált irodai vagy irodán kívüli ügyintézés, ma pedig egyre inkább gyakorlattá és a szükséges berendezések gyártói számára mind nagyobb nyereséget biztosító üzletté válik. Valóságos forradalom vette néhány éve kezdetét az irodatechnikában az Egyesült Államokban, majd pedig Japánban, s újabban Nyugat-Európa is igyekszik felzárkózni az „irodai elektronikai forradalomhoz". Az elektronizált levelezés, a szövegszerkesztők, a személyi számítógépek, a telefaxok, a hordozható telefonok, az íróasztalon elhelyezhető mini vezérlőpultok, a számítógépes telexmasinák és a többi „csodaeszköz" nemcsak a munkakörülményeket, hanem az iroda és a dolgozó viszonyát is számottevően megváltoztatja.

Bedolgozó telemunkatárs

A személyi számítógépek és a terminálok, valamint a telefaxok elterjedése mind több irodista, mérnök, műszaki rajzoló, iparművész és még számos szakma képviselője részére teszi lehetővé, hogy a mindennapi munkába járás helyett otthon dolgozzon. A szellemi munka eredményét számítógépen vagy telefaxon másodpercek alatt eljuttathatja a „teledolgozó" a cégéhez, illetve a világ bármely pontjára. Felmérések szerint az otthoni munka hatékonysága jóval nagyobb, mint a „bentié", s a cégek számára hosszabb távon jelentős költségmegtakarítással is jár.

Kevesebb irodai férőhelyre van szüksége a „teledolgozókat" is foglalkoztató vállalatoknak, ugyanakkor csökkennek a fűtési, világítási és egyéb működési költségeik is. (A változás másik következménye: az otthoni munkavállalók egy része néhány hét alatt rájön — egy felmérés tanusága szerint —, hogy hiányzik a megszokott közösség, a közös reggeli kávézás, teázás, a folyosói pletyka.) Az Egyesült Államokban jelenleg mintegy ötmillióan végeznek saját otthonukban úgynevezett „kihelyezett munkát", s az előrejelzések szerint ez a szám a kilencvenes évek közepére megnégyszereződik. Nagy-Britanniában várhatóan négymillióan fognak 1995-ben cégük számára otthon munkát végezni.

A munkavállalók nagyobbik része számára az otthoni munka többek között azért is előnyös, mert nem kell közlekednie, nem kell tartania az elkéséstől, s a számítógép mellett jut idő az otthoni teendők ellátására is. Viszonylag ritkán kell bejárni a vállalathoz, kevés az értekezlet, összességében tehát meglehetősen kötetlen a munkaidő. Újabban nemcsak a

Fotó: Archív

MENEDZSER-IRÓASZTAL KELLÉKKEL

Beruházásai hamar megtérülnek

hölgyek, a gyermekes anyák, hanem mind több férfi dolgozó is szívesen „költözik" haza munkájával. Az előrejelzések azt mutatják, hogy az ezredfordulón a fejlett tőkés országok irodai „népességének" egyötöde fogja otthonról „táplálni" cégét.

Ehhez persze korszerű technikára, s jelentős beruházásokra van szükség. A „teledolgozók" számára a cégeknek meg kell vásárolniuk a számítógép-terminálokat, a személyi számítógépeket, a telefaxokat stb., s bent a cégnél is megfelelő eszközöknek kell rendelkezésre állniuk az elektronikus úton beérkező információk fogadására és feldolgozására. Nem panaszkodhatnak kedvezőtlen üzletmenetre az irodai elektronikus berendezések gyártásával foglalkozó (elsősorban amerikai és japán) vállalatok, amelyek szinte minden hónapban új termékekkel jelennek meg a piacon.

Panaszkodnak viszont a posták, mert egyre inkább tért hódít az elektronikus levelezés. A felgyorsult üzleti élet mind kevésbé teszi lehetővé a levelek, műszaki dokumentumok, szerződések „rendes" postai útját. Egyre több cég továbbítja üzleti leveleit számítógépen keresztül, s a „feladástól" számítva, néhány másodpercen belül (akár a világ másik végén) a „társgép" nyomtatója már közli is a küldeményt. Telefaxon viszont aláírt szerződéseket, műszaki rajzokat (és természetesen leveleket) lehet továbbítani — napjainkban már színes kivitelben is. Nem véletlen, hogy a világ vezető gyorsposta vállalatai (Federal Express, DHL, Emery stb.) fő ellenségüknek a telefaxot tartják: ezek a cégek 24—48 óra alatt juttatják el a világ bármely részébe a „gyorsküldeményeket", a telefax viszont ugyanezt a szolgáltatást oldalanként 20 másodperc alatt végzi. Számítások szerint napjainkban a fejlett ipari országokban a cégek közötti levelezés 15 százaléka már elektronikus úton történik, s az évtized közepére ez az arány eléri majd a 35—40 százalékot. (Érdemes megjegyezni, hogy az Egyesült Államokban és Japánban a vállalatok már szinte nem is használnak telexet, a leszerelt gépek helyét a telefaxok foglalták el. Ez a folyamat már kontinensünk nyugati felén is megkezdődött, itthon pedig már mind több vállalat rendelkezik telefaxszal. A masina hazai terjedését elsősorban nem anyagi okok, hanem a telefonhálózat szűk keresztmetszete lassítja. A telefax ugyanis telefonvonalon keresztül működik.)

Távközpont a táskában

Hét esztendeje világszerte mindössze kétmillió személyi számítógépet értékesítettek, tavaly viszont már nyolcmilliót, 20 milliárd dollár értékben. Az előrejelzések szerint 1993-ban már 13 millió készülék talál majd gazdára, s a gyártók mintegy 25 milliárd dollár bevételre számíthatnak. A számok egyben azt is jelzik, hogy a következő években csökkenni fog a személyi számítógépek ára. Ugyanez jellemzi a telefaxok piacát: 1983-ban még 3 ezer dollár körül alakult egy távmásoló ára — ma az egyszerűbb berendezés 5—600 dollárért vásárolható meg.

A telefaxgyártásban és felhasználásban egyaránt Japán a világelső. A Matsushita, a Canon, a Minolta, a NEC, a Ricoh és a többiek adják a világtermelés 95 százalékát. Japánban használják a világon jelenleg üzemelő telefaxok — mintegy 10 millió készülék — 40 százalékát, a szigetország vállalatainak 97 százaléka rendelkezik már távmásolóval. Az Egyesült Államokban mintegy kétmillió telefax működik, Nyugat-Európában pedig másfélmillió. (A telefax használata egyre inkább terjed a nem szorosan vett üzleti világban is. Sok magánszemély rendelkezik otthonában ilyen masinával, s így egyre több szerelmi vallomás is érkezik távmásolón. Amerikában például a McDonald's gyorsbüféiben telefaxon is felvesznek házhozszállítási rendelést. Újabban a telefaxokat sem kímélik meg a hirdetéseket: mind több cég így továbbítja hirdetéseit, az úgynevezett „saláta-postát" a faxtulajdonosokhoz.)

Visszatérve az irodai forradalomhoz: a mikroelektronika ma már lehetővé teszi, hogy egy átlagos méretű diplomatatáskában miniirodát, távközlési központot hordozzon magával az úton levő üzletember. A táska felszerelései között megtalálható az összecsukható — sok esetben telexszel egybeépített — személyi számítógép, a celluláris telefon, valamint az iratok másolására is alkalmas telefax. Az üzletember bárhonnan — akár repülőgépről is — kapcsolatot tarthat fenn a számítógépen és a telefonon keresztül munkahelyével, üzletfeleivel, a tőzsdékkel és a bankokkal. Bárhol „veheti" a számára küldött telefaxokat, számítógépe képernyőjén pedig figyelemmel kísérheti a tőzsdei árfolyamok alakulását. Egyre több vállalati vezető „alakítja át" szolgálati gépkocsiját mozgó irodává: újabban a mobil telefon mellett megjelent az autókban a telefax és a személyi számítógép is. Az úton levő főnökök tehát bármikor elérhetők, de ez egyben azt is jelenti, hogy az irodában maradó beosztottak sem „cincoghatnak", ha a főnök házon kívül van.

Miután a piacgazdaságban tevékenykedő vállalatoknál az üzleti tevékenység nincsen szigorúan a munkaidő idejére „korlátozva", az üzletemberek számára fontos az elérhetőség lehetősége. Íróasztalukon, otthonukban távollétük esetén bekapcsolják az üzenetrögzítő berendezést. A munkaidő után az irodába, vagy a lakására érkező hívásokat a masina rögzíti. A 40—60 dolláros berendezésekre érkezett telefonüzenetek egy gyufásdoboz nagyságú távirányító segítségével — persze megfelelően kódolva — bármely telefonállomásról lehívhatók. A New York-i Metropolitan operában például nem ritka látvány, hogy a szünetekben megrohamozzák az előcsarnokban lévő telefonokat, s a „hordozható főnökök" a távirányító segítségével meghallgatják az üzenetrögzítő „jelentését". (Az Egyesült Államokban különösen nagy jelentősége van az üzenetrögzítőnek, hiszen az időeltolódás miatt amikor a keleti parton a munkaidő véget ér, az ország másik oldalán éppen befejeződik az ebédidő.)

A vállalati vezetők és alkalmazottak körében igen elterjedt a kis méretű „csipogó" (angol nevén: pager), amely a házon kívül lévőnek jelzi, hogy keresik. A cigarettásdoboz méretű berendezés miniképernyőjén megjelenik egy számkód, amely értésre adja a keresés okát, illetve közli a visszahívást kérő személy telefonszámát. Az orvosok például mindig maguknál tartják a pagert munkaidőn kívül is — súlyosabb betegeik számára ugyanis bármikor elérhetőnek kell lenniük. (Magyarországon hamarosan megkezdődik szélesebb körben is a pager-rendszer kiépítése.)

Az irodai és az elektronikai forradalom persze sok „mellékhatással" is jár. Leomlóban vannak az üzleti tevékenység tér- és időbeli akadályai. Amerikában például nem jelent gondot az esti órákban sem a kapcsolattartás a tokiói tőzsdével, ahol már másnap reggel, délelőtt van. A „gépesített" vállalati vezetők egyébként egyre többet panaszkodnak arra, hogy nincsen magánéletük, hiszen üzletfeleik bárhol és bármikor el tudják őket érni. S a masinákat viszont nem szívesen kapcsolják ki, hiszen ki tudja, talán a „nagy üzletet" mulasztják el.

Az irodai forradalom nemcsak az elektronikus gépek és berendezések gyártóinak, hanem az úgynevezett háttér- és kiszolgáló iparágaknak is nagy üzletet jelent. Jól jövedelmez többek között a számítógép-bútoripar, a mágneslemezgyártás, valamint a számítógépeken rögzített adatok védelme. Nyugat-Európában például évi 1,6 milliárd dollárt költenek adatvédelemre, biztonsági berendezések felszerelésére.

Gyors komunikáció

Néhány évvel ezelőtt a mobil telefon, a telefax, a gépkocsiba szerelt számítógép még státusszimbólumnak számított. Az irodai forradalom bővülő „fegyvertára" ma már nem számít luxusnak: a gyors információtovábbítás és -feldolgozás ugyanis az élesedő nemzetközi versenyben a vállalat eredményes működésének fontos feltétele. Üzleti szempontból hátrányos helyzetbe kerül a hazai és a külföldi piacokon az a cég, amely nem tart lépést az irodatechnika fejlődésével. A gépesítés beruházásai viszonylag hamar megtérülnek, arról nem is beszélve, hogy a partnerek is elvárják a gyors kommunikációt. A telefaxvilág nem úri huncutság, felesleges faxni...

Nemrégiben jelentek meg a piacon azok az asztali „vezérlőpultok", amelyek egységbe „olvasztották" a személyi számítógépet, a faxot, a telefont, a másológépet, az üzenetrögzítőt és a televíziós távértekezlethez szükséges berendezéseket. A kis méretű, mindentudó „doboz" az irodatechnikai piac új slágere. Kezelése meglehetősen egyszerű — a rossznyelvek szerint még a főnökök is gyorsan meg tudják tanulni...

GONDA GYÖRGY—SZENTGÁLI PÉTER

Izrael

Histadrut

Válság és gyógymód

Fél esztendeje új vezetőséget választott magának Izrael Állam egyik — ha nem a — legfontosabb gazdasági-társadalmi szervezete, a Histadrut.

A Histadrut eredetileg szakszervezet, amely azonban óriási hatalommal és befolyással rendelkezik az ország életének egyéb területein is. Birtokában van az úgynevezett kollektív munkástulajdont képező gazdasági szektor. Ez 1988-ban a nemzeti össztermék (GDP) mintegy 25 százalékát produkálta, az iparon belül pedig még ennél is nagyobb (30 százalékos) volt a részesedése. A Histadrut nemcsak az iparban nagyhatalom, hanem a szolgáltató szektorban, a bankéletben, a turizmusban, valamint a nagy- és a kiskereskedelemben is. Ezen felül főszerepet játszik az egészségügyi biztosításban, és hozzá tartozik a legnagyobb nyugdíjpénztár is.

A november közepi választás a Munkáspárt sikerét hozta: sikerült megtartania korábbi — hagyományosnak számító — pozícióit, így a következő években is az e párthoz tartozó vezetők irányítják a Histadrutot.

Az információ eddig — számunkra — legfeljebb hír értékű. Volt azonban a választásokra való felkészülésnek egy kifejezetten érdekes melléktermék is: a főtitkári posztra pályázó Likud-jelölt, Ya'acov Shamai parlamenti képviselő még 1988 végén megbízott egy öttagú — neves egyetemi tanárokból álló — munkacsoportot a Histadrut átszervezési programjának elkészítésével. Ez a program és a benne található elemzés figyelemre méltó dokumentum, mert lényeges változtatásokat irányoz elő az Izrael gazdasága és társadalma számára létfontosságú intézményekben, ugyanakkor sok analógiát mutat a hazai problémákkal és az azok megoldására irányuló saját elképzelésekkel, és bepillantást enged az Izraelen belüli pártpolitikai küzdelem egy fontos területére.

A tanulmány egyik lényeges megállapítása: a Histadrut súlyos válságban van. A hozzá tartozó iparvállalatok közül sok nem jövedelmező. Betegségbiztosító szervezete (Kupat Cholim Klalit), amely az izraeli lakosság több mint 80 százalékának egészségügyi ellátásáért felelős, rosszul működik. Jelentékeny deficitet halmozott fel, noha tetemes állami támogatásban is részesül. Bevételeinek 30 százalékát a bürokratikus apparátus fenntartása emészti fel. Az általa foglalkoztatott orvosok és más egészségügyi dolgozók elégedetlenek jövedelmükkel, a betegek pedig a kapott egészségügyi ellátással. Az operációra váró betegeknek hónapokig kell várakozniuk. A nyújtott egészségügyi ellátás elvben mindenki számára azonos, a gyakorlatban azonban széles körben érvényesülnek kivételezések, a személyi kapcsolatok és a „hálapénzek" miatt.

A Histadrut nyugdíjpénztára hosszú távon nem képes vállalt kötelezettségeinek teljesítésére. Folyó bevételei elegendőek ugyan az esedékes nyugdíjak fedezetére, de ez a munkába álló és nyugdíjjárulékot fizető fiataloktól származó növekvő bevételnek köszönhető csak. A meglevő tartalékok nem elegendőek a jövőben esedékes nyugdíjak kifizetéséhez, vagyis biztosítási értelemben a nyugdíjpénztár deficites.

A válság végső okait a tanulmány abban látja, hogy a Histadrut tevékenységében keverednek az egymással ellentétes szerepvállalások. A Histadrut elsődlegesen szakszervezet, vagyis a munkavállalók képviselője. Egyidejűleg azonban az ország legnagyobb munkáltatója is, és ebben a minőségben érdekei ellentétesek alkalmazottaiéval.

Fotó: Székely Tamás

PÁSZKAHEGY A TEL AVIV-I ÁRUHÁZBAN

Hasonló gondok, mint amilyenekkel nekünk kell szembenéznünk

Mindennek az a következménye — megint csak a tanulmány szerint —, hogy a Histadrut egyik szerepét sem képes megfelelően ellátni. Vállalkozásait rosszul menedzseli, mert nem a gazdasági ésszerűség alapján, nem a jövedelmezőség jegyében irányítja őket. A vállalatok vezetőit (a menedzsmentet) nem a gazdasági hozzáértés, képességek és eddigi üzleti sikerek alapján jelölik ki, hanem pártszempontok alapján. Nincs megfelelő ellenőrzés és felelősségrevonás. Ha valamelyik vezető adott posztját gyengén látja el, más vezető állásba helyezik át.

A tanulmány többlépéses terápiát ajánl a válság leküzdésére. Meg kell szigorítani az ellenőrzést és a menedzserek elszámoltatását. A vállalatokat mentesíteni kell a múltban felhalmozódott adósságok terhétől. Hatékonyabbá kell tenni a vezetést, ösztönző bérezési és jutalmazási rendszert kell bevezetni (bérreform?), és ezek révén el kell érni a termelékenység lényeges javulását. Ügyelve arra, hogy a nagyobb termelékenység ne vezessen a munkanélküliség fokozódására, hanem a termelés bővülésére.

A Histadrut-terápia készítői szerint hosszú távon tulajdonreformot kell végrehajtani, amelynek lényege az eddigi „kollektív tulajdon" átalakítása. A vállalatok részvényeinek harminc százalékát kedvezményes feltételekkel el kell adni az ott dolgozóknak, 40 százalékát a magánvállalkozóknak kell juttatni, a maradék 30 százalékot pedig a piacon kell értékesíteni a „közönségnek". Ily módon elérhető, hogy a Histadrut maga ne legyen tulajdonos, tehát következetesen láthassa el szakszervezeti funkcióit. A szervezet egyébként korábban már maga is javasolta úgynevezett dolgozói részvények rendszeresítését. Ezek azonban nem lettek volna átruházhatók. A program szervezői által javasolt dolgozói részvények viszont korlátlanul forgalomképesek lennének. A részvények eladásából származó bevételt a Histadrut nyugdíjalapjába kell helyezni.

Az olvasó számára meglehetősen kézenfekvő párhuzamot vonni a tanulmánynak a Histadrut-szektorra irányuló bírálatában ostorozott fogyatékosságok és saját gazdaságunk (állami vállalataink, társadalombiztosítás, nyugdíjrendszer) ismert bajai között. Ilyen utalások az elemzésben is vannak: a Histadrut olyan „szocialista" intézményként minősül, amely ugyanazokat a hátrányokat jelenti az izraeli nép számára, mint az állami tulajdon a szocialista országok lakossága számára.

A Munkapárt győzelme a Histadrut választásán nyilvánvalóan azzal jár, hogy Ya'acov Shamainak nem lesz módja az ismertetett programot végrehajtani. A feltárt problémákon azonban új munkáspárti vezetőknek is úrrá kell lenniük, s ez aligha lesz lehetséges a menedzsment felelősségének növelése, takarékos(abb) gazdálkodás, a termelékenység növelése, ehhez megfelelő(bb) ösztönzés alkalmazása, vagyis a programban előirányzott intézkedések nélkül. Kétségesek viszont a programnak a dolgozói részvényekhez fűzött reményei, hiszen hogyan lehetne elvárni a mai Histadrut-vállalatok dolgozóitól a vállalati tőke 30 százalékát kitevő részvénytömeg megvásárlását, hiszen — legalábbis elvben — eddig is az ő kollektív tulajdonukban voltak az őket foglalkoztató vállalatok.

Az 1990-es év tehát Izraelben is sok hasonló gondot tartogat a „köztulajdonban" levő szektor vállalatai, ezek menedzserei és dolgozói számára, mint amilyenekkel a mi állami szektorunkban kell szembenéznünk.

BALÁZSY SÁNDOR

EMLÉKEZTETŐ

Negyvenöt éve, 1945. április 12-én, 63 évesen meghalt F. D. Roosevelt, a harminckettedik amerikai elnök. 1933-ban lett a Fehér Ház lakója, és ő volt az első, akinél megtört a híres „harmadszorra senki sem választható meg" elv — őt 1944-ben negyedszer is megválasztották az Egyesült Államok elnökévé.

Nevéhez fűződik a „New Deal" (új megállapodás)-politika, egy olyan gazdasági program, amely Keynes angol közgazdász elképzelései alapján kísérelte meg — sikerrel — a világgazdasági válságból való kitörést. Lényege: államilag szervezett munkaalkalmat teremtő tervek segítségével előbb támogatni a munkanélkülieket, aztán a munkanélküliség csökkentése; a mezőgazdasági termőterületek korlátozásával és a farmerek végrehajtás elleni védelmével a farmergazdaságok megmentése. A gazdasági program egyik fontos eleme volt az öregségi és munkanélküliség esetére szóló biztosítás bevezetése is.

A fasiszta hatalmak elleni politika Roosevelténél kezdettől fogva támogatásra talált — az elnök eredményesen küzdött az elszigetelődés hívei ellen, és az 1941. márciusi kölcsönbérleti törvénnyel lehetővé tette, hogy a tengelyhatalmak (Berlin—Róma) ellen harcoló országok, később a Szovjetunió is, amerikai fegyvereket kapjon. Amikor 1941 decemberében Japán megtámadta Pearl Harbort, majd Berlin és Róma hadat üzent az Egyesült Államoknak, Roosevelt a leghatározottabban a brit—szovjet—amerikai szövetség fasizmus fölötti győzelmének rendelt alá minden más kérdést. Az elnök jelen volt a teheráni és a jaltai csúcskonferencián; tevékeny részese volt az ott kötött megállapodásoknak.

1945. március 12-én egy festőnő dolgozott szobájában: az elnök portréját festette. Kora délután volt; az elnök elsápadt, csak annyit mondott: „Szörnyen fáj a fejem." Elvesztette az eszméletét, két órával később meghalt. Húsz esztendővel később avatták fel az amerikai fővárosban emlékművét, amely, az elhunyt barátai előtt többször is kifejezett kérése szerint csak egy egyszerű kőlap, rajta a felirat: „Franklin Delano Roosevelt emlékének."

Roosevelt halála után azonnal hivatalba lépett az alelnök, Harry S. Truman volt demokrata szenátor, aki aztán mint az Egyesült Államok új elnöke, részt vett a potsdami csúcstalálkozón (1945. július 17.—augusztus 2.), majd ő adott utasítást arra, hogy Nagaszakira és Hirosimára dobják le az atombombát. A nagy antifasiszta szövetség őszinte híve, Roosevelt után Truman revideálta elődje politikáját, s Sztálin terjeszkedő elképzeléseivel és gyakorlatával szembefordulva, egyike lett a nyugati egység megteremtőinek, a szovjetellenes amerikai politikai kurzus vezetőinek. 1947 márciusában a görögországi forradalmi mozgalom leveréséről és a Görögországnak és Törökországnak adandó katonai segítségről szóló nyilatkozatát Truman-doktrína néven emlegetik.

Cégházasságkötő iroda

Átalakulóban az irányzat

Dohányipar és Milka-csoki

A hanyatló nemzetközi gazdasági konjunktúra, a recessziós várakozások, az olaj árának emelkedése, valamint az elhúzódó Öböl-válság ellenére 1990-ben sem csillapult a cégfelvásárlások és vállalati egyesülések immár három esztendeje tartó láza. Minden jelentősebb vállalat „helyezkedik" társainak bekebelezésével igyekszik olyan pozíciókra szert tenni, amelyek további piacokat, terjeszkedési lehetőséget, s nem utolsó sorban nyereséget biztosítanak. A „cégvándorlások" iránya azonban 1990-ben átalakulóban van, a működőtőke egyre nagyobb figyelmet fordít kontinensünk nyugati felére, s a távlatokban Kelet-Európára.

A nemzetközi cégfelvásárlások értéke 1988-ban 118 milliárd dollár volt, 1989-ben 121 milliárd dollárt tett ki a fúziók összege. Az 1990-es év cégfelvásárlási tevékenységéről szóló világméretű adatok csak 1991 tavaszán állnak majd rendelkezésre, de az idei első félév végleges statisztikáiból már megalapozott következtetéseket lehet levonni. Az év első hat hónapjában 1351 vállalat kelt el, az új tulajdonosok összesen 63,8 milliárd dollárt fizettek értük. (Ez az összeg 10 milliárd dollárral magasabb, mint az előző év azonos időszakának vonatkozó adata.) Az előrejelzések szerint 1990-ben a cégfelvásárlásokra fordított összeg megközelíti majd a 130 milliárd dollárt. (Összehasonlításul: ez az összeg mintegy hat és félszerese Magyarország külföldi adósságainak.)

A legéhesebbek a svédek

A vállalatfelvásárlási irányzatokban a legfeltűnőbb, hogy az amerikai cégek ilyen jellegű nemzetközi tevékenysége számottevően visszaesett. 1989 első félévében a tengerentúli cégek 11,3 milliárd dollárt költöttek külföldi vállalatok felvásárlására, 1990 első hat hónapjában ez az összeg nem haladta meg a 8,2 milliárd dollárt. A legnagyobb üzletet a Philip Morris dohány- és élelmiszeripari óriásvállalat költötte: 3,8 milliárd dollárért bekebelezte a svájci élelmiszeripar egyik „zászlóshajóját", (a Toblerone és a Milka csokoládéiról is ismert) a Suchard édesipari céget. A tornyosuló gazdasági gondok miatt az amerikai cégek vállalatfelvásárlási tevékenysége nemcsak külföldön, hanem idehaza is mérséklődött. Eltűnőben vannak a 80-as évek második felét jellemző belföldi megaüzletek, fölös tőkéjüket a tengerentúli vállalatok mind nagyobb mértékben a termelés korszerűsítésére fordítják.

A legnagyobb érdeklődést a külföldi vállalatok iránt az első félévben a brit cégek mutatták: 12,2

EGY REGI KÉP: AMIKOR ELKÉSZÜLT AZ EGYMILLIOMODIK GOLF

A Volkswagen most családtag lett a Skodánál is

milliárd dollárért „vásároltak be". A magas infláció és a magas kamatlábak, valamint a recessziós jelek az év eddigi részében valamelyest ugyan visszafogták a szigetország cégeinek fúziós étvágyát; s érdeklődésük is elsősorban a közös piaci országok felé irányult. Az első félévben 17 vállalatot vásároltak meg a Közös Piac többi tagországában, mintegy ötmilliárd dollárért.

Változatlanul aktívak a francia vállalatok. 1989 első félévében 6,3, egy évvel később pedig már 8,8 milliárd dollárt költöttek külföldi cégek felvásárlására. A legtöbb pénz amerikai vállalatok bekebelezésére jutott; a francia nagyvállalatok számára most az USA az első számú célpont. A Rhone-Poulenc 3,2 milliárd dollárt fizetett ki a Rorer gyógyszergyártért, a Hoffmann—La Roche pedig 2 milliárd dollárért szerezte meg az egyik vezető amerikai biotechnikai vállalatot, a Genetechet. A jól ismert francia olajtársaság, az Elf Aquitane egymilliárd dollárért kebelezte be a Pennwalt olajcéget. A közös piaci társországokban 1990 első felében a francia cégek csaknem 110 vállalatot kaparintottak meg mintegy kétmilliárd dollár értékben.

Japán ugyancsak a nagy vevők sorába tartozik. Az ázsiai szigetország vállalatai egy esztendő alatt megkétszerezték a külföldi cégek felvásárlására fordított kiadásaikat. 1989 első félévében 2,8, egy évvel később már 5,6 milliárd dollárt költöttek fúziós felvásárlásokra. Az év első hat hónapjában 127 külföldi vállalat került japán tulajdonba, 85 cégben pedig (mintegy 2,2 milliárd dollárért) kisebbségi részesedést szereztek a terjeszkedő japánok.

A legnagyobb vállalatéhségről a svéd cégek tettek tanúbizonyságot. Míg 1989 első félévében 650 millió dollárt fordítottak külföldi vállalatok bekebelezésére, az idei esztendő első hat hónapjában 8,5 milliárdot költöttek erre a célra. Feltűnő, hogy a svéd cégek cégfelvásárlási kiadásainak 90 százaléka Nyugat-Európába irányult, jelezve, hogy a svédek gazdasági pozíciókat akarnak szerezni a Közös Piacon — még az egységes nyugat-európai piac 1992-re tervezett megvalósulása előtt. A skandináv ország vállalatai 1990 első felében 53 közös piaci céget vásároltak fel 7,6 milliárd dollárért. A Volvo például 3 milliárd dollárért „vásárolt" a Renault-ból, a Stora papírgyár pedig 2,6 milliárd dollárért szerzett részesedést a német Feldmühle cégben. Az egyik svéd gazdaságkutató intézet adatai szerint az ország legnagyobb 40 vállalata további jelentős beruházásokat tervez vállalatfelvásárlás formájában a közös piaci tagállamokban.

A fő célpont helyzete

Érdekesen alakul a német cégfelvásárlások helyzete: az egykori nyugatnémet vállalatok figyelmének középpontjában a volt NDK-cégek állnak. Elsősorban a keletnémet vállalatok bekebelezésével foglalkozik a német fúziós tőke, számottevően csökkent az érdeklődése a külföldi cégfelvásárlások iránt. A Volkswagen és a Daimler—Benz az IFA személy- és teherautó részlegét kebelezte be, a BASF pedig a Gasanlagen kombináttal lépett házasságra. (A Volkswagen most családtag lett a Skodánál is.) Az Allianz biztosítótársaság megvásárolta a keletnémet állami biztosító 49 százalékát, a Deutsche Bank pedig a keletnémet Kreditbankkal kíván házasságra lépni. A jelek szerint az elkövetkező években a nyugatnémet cégek külföldi cégfelvásárlási aktivitása jócskán csökken majd, elsősorban az ország keleti részén fekvő vállalatok bekebelezése kerül majd előtérbe.

A tőkeáramlás irányában jelentős változás van kialakulóban annak ellenére, hogy a fúziós tőke első számú célpontja még mindig az Egyesült Államok. Mind inkább előtérbe kerülnek a közös piaci vállalatok egymás közötti házasságai. A nyugat-európai integráció országainak cégei 1990 első felében 28.2 milliárd dollárt költöttek külföldi vállalatok bekebelezésére. Ebből az összegből 8 milliárd dollár „házon belül" maradt, 17,3 milliárd észak-amerikai cégek felvásárlására irányult, míg a világ többi részén 2,8 milliárd dollárért szereztek meg cégeket.

Noha a külföldi fúziós tőke fő célpontja még mindig az USA, az amerikai cégek iránti külföldi érdeklődés drámaian visszaesőben van. 1988-ban még 75,5 milliárd dollárért vásároltak külföldi vállalatok amerikai cégeket, egy évvel később ez az összeg 67,6 milliárdra csökkent. 1990 első félévében 28 milliárd dollárért kebeleztek be amerikai vállalatokat, s az előrejelzések szerint az éves végösszeg nem haladja majd meg az 55 milliárd dollárt. A brit, a holland, a japán és svájci befektetők érdeklődése csökken az amerikai vállalatok iránt.

A külföldi cégek még mindig szívesen lépnek felvásárláson keresztül brit vállalatokkal frigyre. Az Egyesült Államok után 1990 első félévében Nagy-Britannia volt a külföldi fúziós tőke legfontosabb célpontja. 12,4 milliárd dollárért vásároltak fel ebben az időszakban brit cégeket, egy évvel korábban ez az összeg 7,4 milliárd dollár volt.

Az egységes nyugat-európai piac megteremtésének közeledte arra készteti az amerikai és a japán vállalatokat, hogy további hídfőállásokat építsenek ki kontinensünk nyugati felén, s ehhez jó lehetőséget biztosít a cégfelvásárlás intézménye. Ma már nem hagyható azonban figyelmen kívül a kelet-európai térség sem: a nyugati vállalatfelvásárlások révén itt is szeretnének jó pozíciókra szert tenni. Bár itt a fizetőképes kereslet emelkedésére egyelőre nem lehet számítani, a későbbi piaci felfutást azonban most kell megalapozni. A nyugat-európai és az amerikai vállalatok (kisebb mértékben a japánok is) nagy érdeklődést mutatnak a lengyel, a csehszlovák és a magyar cégek egy részének felvásárlása iránt. Ez az érdeklődés persze igen óvatos, s a bekebelezésre — az állami vagyonügynökségek közreműködésével — csak nagy körültekintés után kerül sor. A tőke ugyanis nem szentimentális: oda vándorol, ahol kedvezőek a piaci és a profitkilátásai. Kétségtelen, hogy a következő években a fúziós tőke aktívabb lesz Kelet-Európában, a piaci pozíciókat ugyanis az előrelátó cégek még a konjunktúra fellendülése előtt szokták kiépíteni.

A nyugat-európai fúziók barátságos jellegűek maradnak, tehát a másik fél természetes beleegyezésével történnek. Ám az óceán túlsó partján növekszik az amerikai vállalatok és a közvélemény ellenállása a külföldi fúziós tőke behatolásával szemben. Még mindig gyakran beszélnek Amerika „kiárusításáról" a külföldi — elsősorban a japán — vállalatok tulajdonszerzési kísérletei és sikerei kapcsán. Már vannak, akik korlátozások bevezetését követelik a törvényhozástól. Washington azonban a szabad verseny híve, s egyelőre nem kívánja akadályozni a nemzetbiztonsági érdekeket nem sértő cégfelvásárlásokat. Az egyes szövetségi államok közül mintegy negyven törvényhozása azonban saját hatáskörben már hozott számos cégfelvásárlást gátló, illetve nehezítő intézkedést.

Fúziómánia

A vállalati bekebelezésekre újabban jellemző, hogy azok gondolata nem elsősorban a beruházási és pénzintézetektől, hanem maguktól a vállalatoktól származik. Mind kevesebb a más iparágakból való „belevásárlás", napjainkban a cégfrigyeket elsősorban az iparágon belüli egyesülés jellemzi. A kilencvenes években változás várható a cégfelvásárlások finanszírozásában is. Mind nagyobb szerepet kapnak az ügyletekben a cégek saját anyagi erőforrásai, s visszaszorulnak a bankhitelek. Ugyancsak változás várható a „szereplők" körében is: ez idáig elsősorban a nagyvállalati körre volt jellemző a cégfúzió, a bekebelezés. A kilencvenes években ebben a „műfajban" előtérbe kerülnek a közepes és a kis méretű vállalatok.

A világszerte terjedő fúziómániából egyre növekvő nyereségre tesznek szert azok a vállalatok, amelyek a házasságok előkészítésére, lebonyolítására szakosodtak. A cégfelvásárlások döntő többségét a világon 15 szakcég bonyolítja le, elsősorban amerikai, angol és francia „házasságközvetítők". A Lehman Brothers, a Morgan Stanley, a First Boston, a Salomon Brothers, a Kidder Peabody, a J. P. Morgan, a Lazard Fréres, a Rothschild et Cie Banque és a többi patinás cégnek a következő években sem kell munkanélküliségtől tartania. Az irányzatokról sokat elárul, hogy ezek az intézmények már megjelentek Kelet-Európában is: néhány közülük már képviseletet is nyitott a térségben, mások pedig már konkrét cégfelvásárlásban is közreműködtek tanácsadóként és lebonyolítóként a nyugati vállalatok javára.

AZ ÉV DRÁMÁI

Bár a világpolitikában megnyugvást hozott, mégsem nélkülözte a nagy megrázkódtatásokat és tragikus fejleményeket az idei esztendő. Újból bebizonyosodott, hogy a terrornak adminisztratív intézkedésekkel aligha lehet elejét venni. Túlságosan nagy a gyűlölet egyes embercsoportokban ahhoz, hogy a féktelen terror végérvényesen száműzhető legyen a szótárból.

A legnagyobb megrázkódtatást alighanem abban az országban élték meg a politikusok, ahol a legsokatígérőbb változások végbementek: Németországban. Bebizonyosodott, hogy az elborult elme, a zavaros politikai elképzeléseket valló „magányos gyilkos" ellen aligha lehet sikerrel fellépni. Különösen nem egy választási évben, amikor a politikusoknak — éppen hitelességük megőrzése érdekében — ki kell menniük az utcára.

Az egykori NSZK-ban két merénylet volt az idén. Mindkettő szorosan kötődött a választáshoz: Lafontaine SPD-vezért Kölnben akkor szúrták meg, amikor befejezte kampánybeszédét. Schäublet, a CDU tekintélyes politikusát, belügyminisztert akkor terítették le lövedékek, amikor egy kisvárosi étteremben választási gyűlésen vett részt. Egyik esetben sem volt már idejük közbeavatkozni az egyébként nagy erőkkel kivonult biztonsági szolgálat embereinek. Németországban régóta harcolnak a terror megnyilvánulásai ellen. (Helmut Kohl kancellár a maga módján a Schäuble merénylet után közvetlenül is hitet tett amellett, hogy nem hátrál meg a brutalitás eme döbbenetes tényerése előtt. Schäuble tolószéke mellől jelentette ki: bár a népszerű belügyminiszter megbénult, mégis helye lesz kormányában, mert szellemi frissessége változatlan.)

Kisvártatva újabb sokkot éltek át a németek: ezúttal Berlin volt a színhely, ahol lakásfoglalókat kellett erőszakkal eltávolítani egy háztömbből. Ez a rendőrségi fellépés sok embert elborzasztott, s végső soron a környezetvédő Zöldek és a szociáldemokraták szövetségének széttöréséhez vezetett Berlinben. Ez is hozzájárult a kereszténypártok elsöprő választási győzelméhez 1990. december 2-án.

Nagyot változott a világ a terror (méghozzá a faji megkülönböztetés) által sújtott Dél-Afrikában is. Nelson Mandela neves polgárjogi vezetőt ugyan több mint húsz esztendő után szabadon engedték — ám dráma a drámában, hogy feleségéről Winnie-ről kiderült: testőrei brutalitása talán hozzájárult egy ártatlan ember halálához is. A bírósági ügy máig sem zárult le.

Ugyancsak nyitott 1990 végén a volt kelet-német pártvezér, Erich Honecker életútjának sors-könyve is. Az egyesült Németország illetékes ügyészsége hivatalosan is kérte kiadatását a szovjet hadseregtől, hiszen Honecker gyógykezelés céljából egy szovjet kórházban tartózkodik, természetesen Németország területén. Különleges emberi dráma Honeckeré, aki más, bukott kommunista vezérekkel — például Todor Zsivkovval — ellentétben máig nem érti a történelem nagy fordulatának magyarázatát.

Furcsa drámát élt meg 1990-ben a hetvenes évek Lengyelországának mindenható ura, Edward Gierek is. Amikor ez év októberében bemutatta a sajtónak a visszaemlékezéseit tartalmazó könyvét, az addig teljes elzártságban Katowiczében élt Gierek nagyszabású fogadást adott az egyik varsói szállodában. A dáridó, valamint az ott nagy számban megjelent egykori kommunista vezérek gőgös magatartása nagy felzúdulást keltett az országban. Giereknek a saját példáján kellett megtanulnia, mit is jelent az, amikor a nép nem felejt.

Az 1990-es esztendő is tele volt kis és nagy drámákkal. Elég, ha az afganisztáni hadszíntér megtisztításán dolgozó polgári alkalmazottak halálára gondolunk, akiket a visszahagyott aknák téptek szét. Elég, ha a La Manche alatt vezető alagút építőit ért súlyos baleset ötlik eszünkbe, amely éppen akkor következett be, amikor a francia és angol építők fúrópajzsai találkoztak. De említhetnénk a lipcsei labdarúgó-mérkőzés után kirobbant vérengzéssel végződött csatározást is. S akkor még nem is szóltunk a kolumbiai kokainháború továbbfolytatásáról, vagy éppen Marlon Brando népszerű amerikai színész fiának bírósági peréről: gyilkossággal vádolják.

Képes összeállításunkban azokat a pillanatokat idézzük fel, amelyek joggal rázták meg az embereket 1990-ben — függetlenül attól, politika iránt érdeklődőkről, vagy a politikusokról volt szó.

Németország drámái az idén: a berlini utcacsata, amelynek súlyos politikai következményei voltak

Lafontaine szociáldemokrata kancellárjelölt vérbe fagyva, a Kölnben ellene elkövetett merénylet után. Szerencsére hamar felépült

Wolfgang Schäuble belügyminisztert novemberben terítette le két revolvergolyó: örökre megbénult

Nelson és Winnie Mandela nem sokkal Nelson szabadulása után – kevéssel felesége bírósági pere előtt

Drámai visszatérés: Gierek a sajtókonferencián Varsóban

A vallási fanatizmus gyötrelmes bizonyítéka: indiai diák égeti el magát Delhiben

Aki nem érti a történelem forgását: Erich Honecker felesége társaságában a szovjet kórház kertjében – kiadatására várva

A Nintendó-vírus

Ezt nem lehet abbahagyni

Videocsata telefon segítségével

Idén már Európát is elérte az utóbbi évtizedek egyik legsikeresebb videojáték családja, a Nintendo. Az Egyesült Államokban és Japánban tízmilliókat „fertőzött meg" az elektronikus játék vírusa, az orvosok kénytelenek voltak a tengerentúlon az új betegségek sorába felvenni a Nintendo-mániát. Sokan ugyanis képtelenek abbahagyni a játékot, és végkimerülésükben narkózishoz hasonló tünetekkel fordulnak orvoshoz. Szinte hihetetlen mértékben megszaporodott a gyerekek és a felnőttek körében a kezelésre szoruló — ami ebben az esetben a játék fokozatos megvonását jelenti — Nintendó-mániások száma. A játék bombasikere nemcsak a lélekgyógyászoknak, hanem elsősorban a japán Nintendo cégnek hoz minden várakozást felülmúló bevételt.

A Nintendo jelenleg a világ videojáték piacának több mint 80 százalékát tudhatja a magáénak. A gyártó cég tudatos fejlesztési és üzletpolitikával érte és éri el népszerűségi és anyagi sikereit. Az első játékok „lelke" egy telefonkönyv méretű doboz volt, az úgynevezett Nintendo Szórakoztató Rendszer. Ezt könnyen lehetett a televíziós készülékekhez csatlakoztatni. A 100 dollárnál olcsóbb „dobozba" kell behelyezni a játékprogramokat — ezek száma ma már több mint kétszáz. A „csali" a viszonylag olcsó készülék: a játékprogramok ára ugyanis 50 dollárnál kezdődik. S aki már kipróbált egy-egy Nintendo játékprogramot, az nem tudja megállni, hogy ne vásárolja meg sorozatban a többit. Az elmés és igen szórakoztató, az egész családot „megmozgató" programok közül a legnagyobb sikert a Super Brothers érte el, amelyből eddig világszerte 39 millió darabot értékesítettek.

Mario — a magát mosómedvévé átváltoztatni tudó olasz vízvezetékszerelő — figurája ma már a kedvesség és a szórakoztatás világjelképe lett. Egy felmérés tanúsága szerint Mario az amerikai gyerekek körében népszerűbb Miki egérnél, s ebből a tényből a játékipar szakemberei arra következtetnek, hogy a Nintendo lesz (legalábbis ami a népszerűséget és a profitot illeti) a közeljövő Disney cége. Az interaktív szórakozás azonban nem maradt meg a négy fal között, ma már nem kötődik kizárólag a televíziós képernyőhöz. Az eladások és a profit bővítésére a Nintendo hordozható „csodával" lepte meg lelkes híveit.

A Gameboy nevű, kisebb könyv méretű készülék elemmel működik, képernyője mintegy 5×5 centiméteres. Az „egyszemélyes őrületbe" hátul kell „betölteni" a miniatürizált programot. A különböző nehézségi fokozatú programok megoldását két gomb és egy négyirányú mozgást lehetővé tevő lapos vezérlőkar segíti. A zsebtelevízióhoz hasonlító játékcsoda hangereje szabályozható; a különböző programokat ugyanis zene és egyéb természetes hang kíséri. A teniszjátéknál például pattog a labda, egy-egy sikeres leütésnél zúg a lelátó. A Gameboy furfangos és szórakoztató, kézügyességet, valamint gondolkodást és gyors reakcióképességet igénylő programjai ötvözik a televíziót, a rádiót és nem utolsó sorban a játékautomatát. Gyerekek és felnőttek egyaránt nagy választékot találnak a Gameboy-programokból. Az egyik legnagyobb piaci siker a szovjet Tetris-program, amely a játékos építési készségét teszi játékos formában próbára a képernyőn. (Az építőelemek vándorlását a képernyőn természetesen orosz muzsika kíséri.) A Tetris az első szovjet szoftversiker a világpiacon, a Nintendo kizárólagos joggal rendelkezik a forgalmazására.

YAMAUCHI ELNÖK

Csodabogárnak számít

Az amerikai repülőtereken és vendéglőkben, a színházak előcsarnokában, valamint minden elképzelhető és elképzelhetetlen helyen gyerekek és felnőttek „nyomkodják" hangtalanul az új „kábítószert". Ezrével alakulnak a Nintendo klubok, tucatnyi Nintendo-újság jelenik meg szerte a világon, s a Gameboyt már a legeldugottabb településen is árulják az Egyesült Államokban. Lehet kapni „csupaszon", vállra vethető táskában, fémtokban, sivatagi és szafari „kiszerelésben". A gép ára 80 dollár körül mozog, a programok ára pedig 15—20 dollár között van.

A japán elektronikus játékipar koronázatlan királya, a Nintendo az elmúlt években világraszóló üzleti sikerekről ad számot. A kyotoi székhelyű céget 1889-ben alapították és amíg át nem tért a csúcstechnikát képviselő elektronikus játékok gyártására, a hagyományos, hanafuda nevű japán kártyát készítette és forgalmazta. Az elektronikus játékok gyártása nagy sikert hozott, a vállalat öt esztendő alatt megtízszerezte forgalmát. 1989-ben 2,5 milliárd dollár bevétele volt, ebből a nyereség több volt mint 350 millió. Az előrejelzések szerint az idei forgalom már 3 milliárd dolláron felül lesz.

A tokiói tőzsdén a cég részvényeinek árfolyama egy esztendő alatt 63 százalékkal emelkedett. Gazdasági körökben nem kis meglepetést okozott, hogy a Nintendo vállalat piaci értéke 19 milliárd dollár, amely magasabb a Sony, vagy a Nissan Motor értékénél. A vállalat elnöke a 62 esztendős Hiroshi Yamauchi, Japán egyik leggazdagabb embere. (Az elnök rendelkezik a cégrészvények 11,4 százalékával, ezek értéke 2,3 milliárd dollár.) Yamauchi elnök a szigetországban amolyan csodabogárnak számít, hiszen nincs sem háza, sem autója.

Miközben a Nintendo elnökét és magát a céget külsőségeiben az egyszerűség jellemzi, a vállalat a japán gazdaság egyik „bombázója". Azonos súlycsoportba tartozik eredményeit és anyagi erejét tekintve a Toyotával, valamint a világhírű robotgyártó céggel, a Fanuc-kal. Kutatási és fejlesztési központjában tervezők és mérnökök ülnek naphosszat a képernyők előtt, az egész kísérleti laboratórium egy nagy játékbolthoz hasonlít. Nintendóék számára az igazi sikert még a „tévéképernyős" Mario hozta meg, amely számos játékprogram főszereplője lett. Jól jellemzi a cég sikereit az USA-ban, hogy 1990-ben a kibontakozó recesszió ellenére is 30 százalékkal tudta növelni forgalmát az előző évhez képest.

A piaci részesedést és a nyereséget tovább növelendő, novemberben a Nintendo új terméket, az úgynevezett Super Nintendót kezdte el forgalmazni Japánban. Ez, a mintegy 190 dolláros masina élesebb, élethűbb képélményt nyújt a játékosoknak, és sokkal többet „tud" elődeinél. Ehhez a géphez is önálló programokat fejlesztettek ki, természetesen nem hiányzik a Mario család sem. Ügyes üzleti fogás, hogy a Nintendo korábbi, más gépeihez való programjai az új masinán nem futtathatók. Az újabb, érdekesebb programokhoz bizony meg kell venni a legújabb gépet is...

A tervek szerint a Super Nintendót az Egyesült Államokban 1991-ben kezdik majd árusítani. Addig viszont a Nintendo tökéletesíti és kiterjeszti az óceán túlsó partján az úgynevezett Nintendo-hálózatot. Ennek lényege, hogy a géptulajdonosok lakásukból videojátékcsatát vívhatnak egymással telefonkapcsolaton keresztül. A telefon segítségével a gépek az egész országban összekapcsolhatók, s nem jelent problémát egy ügyességi játék lefolytatása egy alaszkai család és a Floridában élő rokonok között.

Az országos Nintendo-hálózat jövőre új szolgáltatásokkal bővül. Japánban már működik az a hálózat, amely százezer Nintendo-tulajdonost köt össze a tőzsdével, s a gépen keresztül részvényeket adhatnak, vehetnek. Ugyancsak ügyleteket bonyolíthatnak le a japán Nintendo-tulajdonosok gépeiken keresztül a különböző befektetési társaságokkal. 1991-ben már az amerikaiak is bekapcsolódhatnak hazájukban az ilyen jellegű tőzsdei és pénzügyi műveletekbe. Nemrégiben indult be az az egész országra kiterjedő tanácsadó szolgálat, amely telefonon ad ötleteket a hívónak a feladatok gyorsabb és ötletesebb megoldásához.

A Nintendo azonban nem elégszik meg hazai és USA-beli piaci diadalával. A következő célpont: Európa. A vállalat nemrégiben alapított leánycégek Frankfurtban, s onnan próbálja meg meghódítani kontinensünk piacát. Először a legrégebbi típusait forgalmazza, majd fokozatosan bevezeti a többi sikerterméket is. S a piachódítási tervekben előkelő helyet foglal el Kelet-Európa: a tervek szerint a térség gyermekei és felnőttei 1—2 éven belül már megvásárolhatják a Nintendo „búfelejtőket". Valószínűleg idehaza sem maradnak a pénztárcák „szárazon"...

GONDA GYÖRGY—
SZENTGÁLI PÉTER

A KARÁCSONY MINT ÜZLET

New Yorktól Zürichig, Prágától Londonig a kereskedők már a nyár közepétől készülnek az esztendő utolsó nagy rohamára, a karácsonyi vásárra.

A londoni Oxford street, a New York-i Fifth Avenue vagy a bécsi Mariahilferstrasse csillogó karácsonyi kirakatai, embernagyságú fenyőfadíszei és sétáló Mikulásai, angyalai „mögött" több hónap kemény előkészítő munkája rejlik. A karácsonyi vásár első számú célpontjai szerte a világon a gyerekek. A játékiparnak minden esztendőben külön fejfájást okoz, milyen újdonsággal húzza ki a szülők zsebéből a pénzt. Idén nincsen kimondott bombasiker, de az első statisztikák szerint jócskán fogyott a „jó öreg" Barbie, a G. I. Joe, a gyermekfilmek kedvelt és kedves állatfigurái és természetesen az elektronikus játékok.

Karácsonyra mindenki igyekszik — sok esetben anyagi lehetőségeit messze túlhaladóan — megerőltetni magát. Más kérdés persze, hogy januárban azután nem kis gondot jelent a kölcsönök visszafizetése, a hitelkártya-tartozások kiegyenlítése. Sokan — családi megállapodás alapján — időben 1—2 héttel „elcsúsztatják" az ünnepet, hiszen a karácsonyi vásárt a nyugati országokban már december 27-én nagy leértékelés követi. S ekkor 20—40 százalékkal olcsóbban lehet beszerezni a fenyőfaalávalót, mint egy héttel korábban...

Az idei karácsonyi vásár idején világszerte panaszkodtak a ruházati cikkek gyártói és kereskedői, termékeik forgalma minden várakozást alulmúlt. Kedvező értékesítési adatokról adtak viszont számot a szórakoztató-elektronikai termékek és a háztartási gépek gyártói és forgalmazói. Európában a szuperképernyős televízió és a mikrohullámú sütő a sláger, az USA-ban „meglódult" a személyi számítógépek, a digitális hifi-tornyok és a CD-lemezjátszók forgalma. A szokásosnál nagyobb mennyiségű motoros fényképezőgép és videokamera talált gazdára.

Földrészünk holnapja

Kérdések a német egyesülés után

Új öntudat és új nemzetkép

Cikkünk szerzője a hamburgi egyetem történészprofesszora

Arra a kérdésre, milyen helyzetet és szerepet tölt majd be Németország a jövő Európájában, a két német állam egyesülése után, ilyen rövid idővel aligha lehet pontos választ adni, mivel az összkép számos olyan apró tényezőből áll össze, amelyek súlyát és jelentőségét csak megközelítőleg tudjuk felmérni. Általában azt mondhatjuk, hogy az új, egyesült Németország Európához, ezen belül nem utolsósorban Közép-Európához fűződő viszonyát mindenekelőtt az határozza meg, milyen sikerrel megy végbe a két, eddig nemcsak egymástól elválasztott, hanem egymással teljesen szembenálló rendszer integrációja. A német belpolitika szabja meg a német külpolitika irányát és ezen túlmenően is nem elhanyagolható hatást gyakorol az összeurópai és globális folyamatokra.

Ami Németország belső fejlődését illeti, a következő problémaköröket tartom döntő jelentőségűeknek:

A jogrendszer problémái

1. Az egykori NDK területén közel teljes a gazdasági összeomlás. Ennek oka nem — mint egyesek vélik — a júniusban megkötött gazdasági és valutaunióban, nem is az októberben végbement politikai egyesülésben keresendő; sokkal inkább magyarázható ez egyfelől azzal, hogy az NDK messze lemaradt a termelési eszközök korszerűsítésében és racionalizálásában, másfelől pedig azzal, hogy a KGST-piac már 1989-ben csődöt mondott, úgyhogy az NDK termékeit itt már nem tudta értékesíteni, a nyugati piacon pedig korábban sem volt versenyképes. A gazdaság termelékenysége a volt NDK területén a jelenlegi nyugatnémet termelékenységnek egyharmada, az itt gyártott áruknak alig van felvevőpiacuk; a tisztázatlan tulajdonviszonyok és a súlyos ökológiai-környezetvédelmi problémák szintén azok közé az okok közé tartoznak, amelyek miatt a nyugatiak, főként a nyugatnémetek, vonakodnak az itteni beruházásoktól. Ezenkívül hiányzik a működő infrastruktúra: a telefonhálózat elavult — ha valaki Nyugatról Keletre kíván telefonálni, egy órát kell várnia a kapcsolásra —, az utak túlnyomó része rossz állapotban van, a vasúti síneket szinte teljes egészében fel kell újítani, mivel mostani állapotukban nem lehet rajtuk elérni a ma már megkívánt utazósebességet. Ehhez járul még, hogy a korszerűtlen technológiákkal dolgozó munkásoknak és alkalmazottaknak gyakran nincs még meg a szükséges technológiai és szakmai jártasságuk; és többnyire hiányoznak a modern üzemvezetési ismeretek éppúgy, mint a nemzetközi piacon szerzett tapasztalatok.

2. Az NDK centralizált szervezetű állam volt, amelynek közigazgatása Berlinben összpontosult. Hiányoznak tehát — a nyugatnémet szövetségi tartományokkal ellentétben — a közép- és alsó fokú közigazgatási struktúrák, nincs elegendő hozzáértő adminisztrátor és tisztségviselő. Mind a helyi, mind a tartományi szintű közigazgatást alapjaitól kezdve újjá kell szervezni, mégpedig úgy, hogy megfelelően illeszkedjenek a nyugati tartományok struktúráihoz. A pillanatnyi helyzet elég súlyos. Hogy csak egy példát hozzunk: mivel a tartományi pénzügyi hatóságokat még csak most szervezik, nehézségekbe ütközik az adóbehajtás. Ez azt is jelenti, hogy a fejlesztéshez szükséges pénzt a volt NSZK-nak kell nyújtania.

A NYUGATI ARCÉL: FELHŐKARCOLÓK FRANKFURTBAN

Az egykori NDK területén közel teljes a gazdasági összeomlás

A politikai kultúra

3. Nincs a nyugatnémethez hasonló kifejlett és differenciált jogrendszer sem. A jogi intézmények eddig lényegében összefonódtak a párttal, még csak most van kialakulóban a független és pártsemleges igazságszolgáltatás, amelyet ki kell egészíteni a közigazgatási bíráskodással, amelyet az NDK évekkel ezelőtt fölöslegesnek ítélt, és mint „polgári maradványt", megszüntetett. Ezen kívül alig vannak önálló ügyvédek, és természetesen, felvetődik a kérdés, hogy a pártigazságszolgáltatás eddigi rendszerében nevelődött bírák és jogászok alkalmasak-e a demokratikusan megszervezett, pártfüggetlen jogrendszerben szerepük betöltésére.

4. Az új szövetségi tartományok oktatási és képzési rendszere az általános iskolától az egyetemig nem egyeztethető össze az eddigi Szövetségi Köztársaság struktúráival. Az NDK oktatási rendszerét a politikai alapon és a tervgazdasági célkitűzéseknek megfelelően végrehajtott szelekció jellemezte, tartalmilag pedig sok területen elmaradt a nyugati ipari államokban elfogadott színvonaltól. Alapvető strukturális és tartalmi változtatásokat kell tehát végrehajtani, és itt is felmerül a kérdés, kire vár ez a feladat, és mi történjék azokkal a tanárokkal és professzorokkal, akik nem képesek lépést tartani a változásokkal.

5. Az eddigi NDK és NSZK között nyilvánvalóan különbség van a „politikai kultúrát" illetően is. A nyugati demokráciákat egyebek mellett az élteti, hogy elfogadnak eltérő értékrendeket, hogy igenlik a konfliktusokat, hogy a nyilvános vitát és eszmecserét a döntéselőkészítés szerves részének tekintik. Csak ilyen körülmények között fejlődhet a parlamentarizmus és a politikai pluralizmus.

Ám az egykori, centralizált államszervezetű NDK-ban ez a szemlélet teljesen hiányzik, vagy csak csökevényes formában maradt fenn, és most van kibontakozóban. A politikai struktúrák hatására az NDK lakosságát egyfajta sajátos mentalitás jellemzi, amelynek lényeges része a társadalmi és politikai konszenzusra való törekvés, a mélyreható konfliktusok kerülése; másrészt pedig a lakosság megszokta, hogy kivárja, mit kívánnak és ajánlanak fent. Ez a kiváró magatartás minden bizonnyal az egyéni kezdeményezés és önállóság kibontakozásának legsúlyosabb akadálya — elsősorban az ökológia terén, de nemcsak itt. Hosszú időbe telik majd — és sok türelemre lesz szükség —, amíg az egykori NDK polgárai alkalmazkodnak egy kompetitív társadalom követelményeihez — és kíméletlenségéhez —, amíg megtanulnak élni e társadalmi rend biztosította szabad térrel.

Ezek és más, itt fel nem sorolt nehézségek befolyásolják Németország két részének egyesítését, döntő módon meghatározzák az elkövetkező évek német belpolitikáját, és külpolitikai következményekkel járnak. A fenti tényezők főként — de nem kizárólag — a következő három területen jutnak központi szerephez:

1. A gazdaság siralmas állapota folytán az új szövetségi tartományokban strukturális átalakításokra kerül sor, amelynek kapcsán nagyarányú munkanélküliségre lehet számítani, ez pedig szociális feszültségekhez vezethet. Nyugat-Németországban a magas anyagi ráfordítás miatt megemelkednek az adóterhek, visszaesik a társadalmi összterméknek és (átmenetileg) süllyed majd az életszínvonal. Mind Nyugaton, mind Keleten fennáll a jobb- és baloldali politikai erők radikalizálódásának veszélye. Még ha a radikalizálódási folyamat nem veszélyezteti a rendszert, megterheli Németország politikai-társadalmi rendszerét, és egészében véve a belpolitikai helyzet feszültebbé válásához vezet.

A jövendő gondjai

2. Az elkövetkező években egy sor terhelő politikai tényezővel kell számolni, amelyek nem a nehéz gazdasági helyzettel függnek össze, hanem más alapjaik vannak. Hogy egy egészen aktuális példára hivatkozzam, az NDK állambiztonsági szerveinek aktái súlyosan esnek a latba az általános politikai eszmecserék során, mivel nem zárható ki a lehetőség, hogy ezekből az aktákból — amelyekben még nyugatnémet politikusok magánéletének egyes mozzanatait is számontartották az érdekeltek adott esetben, például választási harcok folyamán — idézzenek. Emiatt a rágalmazások egészségtelen légköre alakulhat ki, ami kiélezheti a belpolitikai vitákat, és veszélybe sodorhatja, sőt, tönkreteheti az NSZK nagy nehezen elsajátított eddigi politikai kultúráját.

Komoly politikai küzdelmek várhatók az új alkotmány kidolgozására irányuló követelés kapcsán. A mostani alaptörvény 146. cikkelye kimondja, hogy ki kell dolgozni az egyesült Németország új alkotmányát. Ezen alapul az a követelés, amely máris megosztja a politikai pártokat, hiszen ezzel kapcsolatban számos vitás kérdés rendezése vár rájuk. Ilyen például az alapjog kiegészítése a munkához, lakáshoz, oktatáshoz és az egészséghez való joggal; a nők azonos jogainak elismerése; a környezetvédelemmel összefüggő állami célkitűzések kibővítése; a föderalizmus erősítése a községek és a tartományok megerősítése útján, ami szükségessé teszi egy új pénzügyi alkotmány létrehozását; végezetül pedig a népszavazás intézményének az új alkotmányban történő rögzítése, amelyről szintén igen heves viták folynak. Ez utóbbi lehetőséget azért követelik olyan nyomatékosan, mert az NDK „népe" kezdte meg és hajtotta végre 1989-ben a sikeres forradalmat, és mert ez a nép — így szól az érv — bebizonyította, hogy rendelkezik a demokráciához szükséges képességekkel.

3. Az eddigi NSZK teljes egészében „nyugati" állam volt, azaz egész értékrendje, alkotmányának és politikai életének struktúrája, politikai kultúrája és mindennapi élete a nyugati ipari társadalmak, liberális demokráciák példáját követte. Az NDK pedig hasonlóképpen „keleti" állam volt, amely számára magától értetődő volt a „szovjet mintához" való igazodás, és amely csak annyiban támaszkodott hivatalosan a német hagyományokra, amennyiben ezek összeegyeztethetők voltak a „haladásról" alkotott elképzelésekkel.

Az új Németország egészen más helyzetben találta magát. Közvetlen szomszédja lett Lengyelország, Oroszország közelebb került, mint valaha is volt, Berlin, az új főváros, csak 60 kilométerre fekszik a lengyel határtól, és a 60 millió nyugatnémet hirtelen olyan határokkal